

TEMMUZ
AĞUSTOS
EYLÜL

97

SAYI: 117

ISSN 1300-1469

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK
KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU
TÜRK KOOPERATİFÇİLİK EĞİTİM VAKFI

Türk Kooperatifçilik Kurumu Organları YÖNETİM KURULU

- Başkan :** **Prof.Dr. Rasih DEMİRCİ**
Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü Öğretim Üyesi
- Başkan Yardımcısı :** **Prof. Dr. Ahmet ÖZÇELİK**
A.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyesi
- Muhasip Üye :** **Yrd. Doç. Dr. Nevzat AYPEK**
G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** **Doç.Dr. Kadir ARICI**
Gazi Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi
- Üye :** **Doç. Dr. Burhan AYKAÇ**
Gazi Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi
- Üye :** **Erol DOK**
Ziraat Yüksek Mühendisi, İş adamı
- Üye :** **Prof.Dr. Celal ER**
A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** **İrfan GÜNDOĞDU**
T. Tarım Kredi Koop. Merkez Birliği A.P.K. Değerlendirme ve Koordinasyon Şefi
- Üye :** **Doç. Dr. Mevlüt KARAKAYA**
G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** **Yavuz KOCA**
Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdür Müşaviri
- Üye :** **Dr. Nurullah ÖZCAN**
Çevre Bakanlığı Çevre Kirliliği Önleme ve Kontrol Genel Müdür Yardımcısı
- Üye :** **Kamil ÖZDEMİR**
Pankobirlik Genel Müdürü
- Üye :** **Yrd. Doç. Dr. Ahmet TURAN**
A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** **Nevzat USLUCAN**
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı TÜGEM Koordin. ve Değerlendirme Daire Başkanı
- Üye :** **Dr. Selim YÜCEL**
T. Şeker Fabrikaları A.Ş. Tarımsal Üretim Daire Başkanı

DENETLEME KURULU

- Başkan :** **Nail ÇELEBİ**
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Başmüfettişi
- Üye :** **Yrd. Doç. Dr. Süleyman COŞKUNER**
G.Ü. Teknik Eğitim Fakültesi Makina Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
- Üye :** **Mevlüt KAVAS**
Pankobirlik Mali İşler ve Bilgi İşlem Müdürü

HAYSİYET DİVANI

- Başkan :** **Nurettin HAZAR**
Türk Kooperatifçilik Kurumu Eski Başkanı
- Üye :** **Metin AKIN**
T. Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Hukuk Müşaviri
- Üye :** **Hüsnü POYRAZ**
Türk Kooperatifçilik Kurumu Eski Başkanı

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı : 117

Temmuz - Ağustos - Eylül 1997

Türk Kooperatifçilik Kurumu ve Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Tarafından
Üç Ayda Bir Yayınlanır
Fiyatı : 400.000.- TL.
Yıllık Abone : 1.500.000.- TL.
Yurtdışı : 4 \$

◆
Yazışma Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A - 06420 Kızılay/ANKARA
Tel : 431 61 25 - 431 61 26 Fax : 434 06 46

◆
Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına Sahibi
Prof.Dr Rasih DEMİRCİ

◆
Yazı İşleri Müdürü
Prof.Dr. Celâl ER
Teknik Sorumlu
İrfan GÜNDOĞDU

YAYIN KURULU

Başkan : Prof. Dr. Ahmet ÖZÇELİK
Raportör : Yrd. Doç. Dr. Ahmet TURAN
Üye : İrfan GÜNDOĞDU
Üye : Yavuz KOCA
Üye : Osman OKTAY
Üye : Dr. Selim YÜCEL

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Başyazı	3
Türkiye'de Şeker Pancarı Bedellerinin Ödenmesi Karşısında Çiftçilerin Durumu Prof. Dr. Ahmet ÖZÇELİK - Murat SAYILI	7
Avrupa'da Kooperatifçilik Hareketi ve Avrupa Birliği Kooperatif İlişkileri Yrd. Doç. Dr. Nurcan TURAN	32
Erzurum İlinde Uygulanan Hayvancılık Kredilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma Yrd. Doç. Dr. Fahrettin KORKMAZ	43
Kent Planlamasında Arazi ve Arsa Düzenlemesi Dr. İhsan KELEŞ	55

B A Ş Y A Z I

GELECEK 500 YIL VE BÜYÜK ON

Yavuz KOCA *

Geri kalmışlık kompleksini yenmeden, ülkesel ve milletsel ÖZGÜVEN'i yakalamadan gelişmelere ayak uydurmak, gelişenleri yakalamak hatta ve hatta onları geçmek imkansızdır. 1500'lü yılların ilk çeyreğinde pike çıkan Osmanlı'nın dünyanın önde gelenlerinden oluşunun üzerinden yaklaşık beş asır geçmiş. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerini şükranla yad ediyorum. Peki, geçen bu beş asırda neler oldu ? Yaşanan tarihi yazılabildiği ölçüde okuyarak görebiliyoruz. Ya gelecek beş asırda neler olacak? Onu da yaşayamadan, Jeopolitikacıların ve sosyal bilimcilerin varsayımlarından ve tahminlerinden öğrenmeye çalışıyoruz.

Adrian Berry'nin "Gelecek Beşyüz Yıl " (The Next 500 Years) adlı kitabı 2500 yılına kadarki muhtemel gelişmeleri anlatıyor. Berry'nin çizdiği bu çemberde Türk insanını neler bekliyor? Ülkemizi geleceğe hazırlamakla ve sağlıklı bir altyapı oluşturmakla görevli politikacılar (siyasetçiler değil, siyaset bilimciler) ve uzmanlar neler yapıyor? Gerçekten bilimsel düşünebiliyorlar mı? Yoksa öncelikle kendi geleceklerini mi (manevi ve maddi) garanti altına almaya çalışıyorlar? Fazla karamsar olmamak lazım amma insan beynini ve dinamizmini uyusukluğa iten yersiz iyimserliğe de gerek yok. Çünkü; iyimserlik karın doyurmuyor, sizin dış ticaret hacminizi pozitif yönde genişletmiyor, işsizinize iş bulmuyor, yaşanan kısır çekişmeleri ve hatta itişmeleri engellemiyor... Yoksa Türkiye'nin dışında Türkiye ile ilgili olumlu yaklaşımlar ve beklentiler yok değil! Elbette vardır. İnanmak istiyorum ama bir türlü inanamıyorum. Keşke doğru olsa ve gerçekleşse.

* Türk Kooperatifçilik Kurumu Yönetim Kurulu Üyesi

Jeffrey E. Garten'in "Büyük On" (The Big Ten) adlı kitabında Türkiye'nin ismini büyük onlar'dan birisi olarak görmek insana gurur veriyor, umut aşıyor. Ünlü bir bilim adamı (Yale Üniversitesi Yönetim Fakültesi Dekanı) olan Garten'in Türkiye'yi on yükselen ülkeden birisi olarak görmesi mutlaka sağlam veri tabanı olan bir araştırmanın ürünüdür. Benim korkum, Garten'in dikkate aldığı ve halen var olan veri tabanını bozmamızdır. Yaptıklarımız yapacaklarımızın göstergesidir (garantisidir) misali, pike çıkmış ekonomik ve sosyal sistemden bugünün çalkantılarına ve coğrafyasına sıkıştık. Bu manada bozuk olan sicilin sağlam veri tabanını tersine çevirmesi ihtimalini gözardı etmemeliyiz. Peki ne yapmalıyız? Hemen her konuda sistematik bir şekilde ve mümkün olan azami ölçüde işbirliği içinde olmalıyız. İşbirliğinden (Cooperation); ön yargı, sabotaj ve art-niyet olmadıkça hiçbir zarar gelmez. Aksi halde ne "The Next 500 Years"ta kendimize sağlam yer bulabiliriz ne'de "The Big Ten" den birisi olabiliriz. Gözümüzü açmak durumundayız.

Bizi yıllarca Türk Milleti kahramandır (!) diye avuttular ve sadece kahramanlığımıza ihtiyaç duyduklarında yanlarında görmek istediler. Şimdi de "The Big Ten" övgüsüyle atalete itebilirler. Garten tesbitlerinde samimidir, ancak bunu kullanmak isteyebilecekler olmayabilir. Aksi halde, muhterem (!) Avrupa Birliğinin ıkına sıkına kabul ettiği, bizimde oynaya zıplaya girdiğimiz Gümrük Birliğinden 1995 yılında 1994 yılına kıyasla 3.8 milyar dolar, 1996 yılında ise 1995 yılına kıyasla 5 milyar dolarlık bir açlıkla çıkarmıydık? (ki 1996 yılı Türkiye/AB dış ticaret açığı net 10,85 milyar dolardır.) Acaba bizim haberimiz olmadan kelimelerin anlamını mı değiştirdiler? İkına-sıkına demek oynaya-zıplaya, oynaya-zıplaya demek te ıkına-sıkına'dır diye, Eğer bu doğruysa ... Cevabımız : Günaydın'dır. Yok yanlışsa, Allah bize de ıkınıp sıkınmak nasip etsin. Ki, yaklaşık seksen milyar doları bulan dış borcumuzun karşılığını bu hespla 16 yılda kazanalım veya % 50'lere (1996= %54) düşen ihracatımızın ithalatı karşılama oranını tersyüz edelim.

Sonuç olarak, Türkiye "The Big Ten/Büyük On" dan birisidir. Değilse bile olacaktır. Yeterki, önceliklerimizi iyi tesbit edelim, işbirliği içinde olalım ve çalışalım. Allah çalışanların ve doğruların Dostu'dur. Türkiye'ye ve Türk Milletine çalışkanlık ve doğruluk yakışır. Gelecek 500 yılda hakettiğimiz ve umutlandığımız yerde olmak dileğiyle.

DUYURU

Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından yayınlanmakta olan KOOPERATİFÇİLİK Dergisi, Ekim-Kasım-Aralık 1997 (Sayı 118)'den başlamak üzere HAKEMLİ olarak yayınlanacaktır.

Yazım Kuralları aşağıda belirtilmiş olup, sözkonusu dergiye yazı gönderecek olanların bu kurallara uygun olarak hareket etmeleri önemle duyurulur.

YAZIM KURALLARI

1- Dergiye gelen eserlerin basımı öncesinde HAKEM görüşü alınır. Yayın kuruluna gönderilen yazıların dergide yayınlanabilmesi için Yayın Kurulunca, belirlenen yazım kurallarına uygun görülmesi ve Hakem Heyeti tarafından kabul edilmesi gerekir. Yayınlanması uygun görülmeyen yazılar hakkında yazarına/yazarlarına bilgi verilir.

2- Üçüncü Sektör KOOPERATİFÇİLİK DERGİSİ'nde Dünyada ve Türkiye'de kooperatifçilik, tarım yönetim, ekonomi, işletme, sosyo-kültürel vb. konularda yazılara yer verilecektir.

3- Yazılar, 15 daktilo sayfasını geçmeyen, birbuçuk aralıklı, sayfanın bir yüzüne anlaşılır bir dille yazılmış olmalıdır. Türkçe karşılığı olmayan teknik ve yabancı dildeki terimlerin parantez içinde kısa açıklaması yapılmalıdır.

4- Tercüme yazılarda, tercümenin yapıldığı yayının adı, cildi, sayısı, sayfası, yazarı ve ülkesi belirtilmelidir. Mümkünse yazının orjinalinin fotokopisi eklenmelidir.

5- Dergimizde yayınlanan yazılar sadece yazarların görüşlerini taşır. Kurumumuz için bağlayıcı husus taşımaz.

6- Yayınlanmak için tarafımıza gelen yazıların yayınlanıp yayınlanmamasına ve dergimizde nasıl yer alacağına Yayın Kurulumuz karar verir. Yayın Kurulu gerektiğinde yazılarda kısaltma ve düzeltme yapılmasını önerebilir.

7- Şekil ve grafik numarası ve ismi altına, tablo numarası ve ismi ise üzerine var ise kaynağı altına yazılmalıdır.

8- Bilimsel makalelerde faydalanılan kaynaklar metin içinde (1), (2) vb. gibi rakamlarla numaralandırılmalı ve metin sonunda da eser içinde verilmiş sırasına göre yazılmalıdır.

a- Kaynak makale ise ; yazarın soyadı, adı, makalenin tam başlığı, yayının adı, cilt no, sayısı, yılı, sayfa numarası,

b- Kaynak kitap ise; yazarın soyadı, adı, kitabın adı, varsa editörü, yayın yeri, yayın no, yayınlandığı yer, yıl, sayfa numarası,

c- Kaynak tebliğ ise yazarın soyadı, adı, tebliğin adı, kongre, seminer ya da konferansın adı, düzenlendiği yer, yıl, sayfa no,

9- Yazarın ismi ile ünvanı makale başlığının altında, varsa bağlı kuruluşu ise ilk sayfanın altında olacaktır.

10- Yazılarda İngilizce başlık ve 50 sözcüğü geçmeyecek İngilizce abstrack ile Türkçe özete yer verilecektir.

11- Makalenin ana fikrini oluşturan ve spot niteliği taşıyan önemli kısımların altı çizilecektir.

12- Yayınlanan yazılar için Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun önceden belirlediği esaslar dahilinde hesaplanacak telif ücretinden hakem ücreti düşüldükten sonra kalan kısmı yazarına ödenir.

13- Dergide makalesi yer alan yazarlara beşer adet dergi gönderilecektir.

14- Dergimiz Basın Meslek İlkelerine uyar.

TÜRKİYE'DE ŞEKER PANCARI BEDELLERİNİN ÖDENMESİ KARŞISINDA ÇİFTÇİLERİN DURUMU

*Prof. Dr. Ahmet ÖZÇELİK - Murat SAYILI **

GİRİŞ

Türkiye'de yaşanan hızlı nüfus artışı ve kırsal alanlardan kentlere yoğun göç olayı halen önemli sorunlardan biridir. Sanayileşmenin yeterince sağlanamamış olması nedeniyle de kentsel işsizlik kırsal işsizliğe göre, bugün olduğu gibi ileriki yıllarda da çok önemli sıkıntılar yaşatacaktır. Bu nedenle kırsal alanda istihdam yaratan ürünlerin ekimine önem vermek gerekmektedir. Yüksek istihdam imkanı sağlayan endüstri bitkilerinin başında ise şeker pancarı gelmektedir. Bilindiği gibi şeker pancarı tarımı, bakım-sulama ve hasat dönemlerinde aile fertlerinin tamamı ile kırsal alandaki işsizlere iş imkanı yarattığından kentlere göç hızını azaltmada etkili olabilmektedir.

Şeker pancarı tarımı buğdaya göre 20 kat daha fazla istihdam sağlamakta, yan ürünleri ile süt ve et hayvancılığını teşvik etmekte, üretcinin satın alma gücünü artırmakta, refah seviyesini yükseltmektedir. Bu nedenle şeker pancarı tarımını teşvik edici politikaları sürdürmek önemli bir ülke gerçeğidir (Anonim 1995).

Türkiye'de şeker pancarı, tarıma dayalı sanayi ürünleri içinde yılda yaklaşık 15 milyon ton'luk üretim potansiyeli ile, pamuktan sonra ikinci sırada yer alan bir bitkidir. Üretimine Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından hemen sonra başlanmıştır. Şeker pancarı, endüstri bitkileri arasında sağladığı katma değer bakımından ikinci sırada yer alan, kendisinden sonra ekilen hububatta % 20 verim artışı sağlayan, baş ve yapraklarının toprakta bırakılması halinde dekara 5 kg saf fosfor ve 15 kg saf potasyuma eşdeğer besin maddesi temin eden, yılda yaklaşık 23 milyon ton'luk taşıma hacmi yaratan bir bitkidir. Ayrıca yılda yaklaşık 450.000 ailenin tarımını yaptığı ve Şeker Fabrikalarında 30.000 kişinin çalıştığı, ekim sahalarında % 40 oranında aile işgücünün değerlendirildiği ve Türkiye'de 65 ilde 7.200 yerleşim biriminde ziraatinin yapıldığı bir sanayi bitkisidir.

* Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ekonomi Bölümü

Dünya'da yıllık üretim ve tüketimi 100 milyon ton'un üzerinde olan şeker, yaklaşık olarak % 35'i şeker pancarından, % 65'i de şeker kamışından üretilmektedir. Türkiye'de ise şeker, tamamen şeker pancarından elde edilmektedir. Türkiye'de de zaman zaman şeker kamışından şeker elde edilmesi fikri gündeme gelmesine rağmen, kamışın şeker oranının (%8), pancara (%16) göre daha düşük olması, vejetasyon süresinin daha uzun olması tarlada 2-3 yıl gibi uzun bir süre kalması, iyi bir drenaja sahip olmayan topraklarda fazla sulama sonucu tuzluluk problemine neden olması gibi sebeplerden dolayı rağbet görmemiştir. İklimi en uygun yer olarak gösterilen ve polikültür tarım sistemine sahip Adana ve civarında denemeler yapılmasına rağmen, ekonomik olmaması nedeniyle uygulamaya başlanmamıştır.

Bugün birçok gelişmiş ülke, dünya pazarlarından alacakları kamış şekeri ile iç tüketimlerini karşılayabilecekleri halde, şeker pancarı tarımının ve şeker sanayinin ülke ekonomilerine olan katkılarını gözönüne alarak şeker pancarı tarımından vazgeçmemekte, aksine koruyucu tedbirler almaktadır. Sosyal ve ekonomik kalkınmayı hızlandıran şeker pancarı tarımı ve şeker sanayi Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde daha büyük önem kazandığından, Türkiye şeker pancarı tarımı ve şeker sanayinin bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da teşvikinde birçok faydalar bulunmaktadır (Soygeniş, 1995).

Bunun için de ekonomik gerçeklere uygun bir alım fiyatının tesbiti, avansların zamanında ve yeterli düzeyde verilmesi ve ürün bedelinin zamanında ödenmesi gerekmektedir.

Yapılan bu çalışmada, Türkiye'de 1985-95 yılları arasında şeker pancarı ekim alanı, üretim ve verim durumu, pancar ekim alanlarının tarla büyüklüğüne ve çiftçi sayısına göre dağılımı, şeker pancarının ülke ekonomisine katkısı ve şeker sanayii ile ilgili bilgi verilmekle birlikte, şeker pancarı bedellerinin ödenmesi ve bu ödemeler karşısında çiftçilerin durumları incelenmiştir.

2. TÜRKİYE'DE ŞEKER PANCARI ÜRETİM DURUMU

2.1. Şeker Pancarı Ekim Alanı, Üretim ve Verim Durumu

Türkiye'de şeker pancarı ekim alanı itibariyle; tarım alanlarının % 1.49'unu, işlenen alanların % 1.73'ünü, ekilen tarla alanlarının %2.21'ini, endüstriyel bitki ekili alanlarını %31,60'ını, fiilen sulanan alanların %9,81'ini teşkil etmektedir.

Türkiye'de şeker pancarı ekim alanlarının, ekili tarla alanı içerisinde en fazla paya sahip olduğu iller sırasıyla Tokat, K.Maraş, Sakarya, Erzincan, Eskişehir ve Afyon'dur. Türkiye'de şeker pancarı ekili alanların dağılımı itibariyle de sıralama Konya, K.Maraş, Eskişehir, Tokat ve Afyon şeklindedir.

Türkiye'de en fazla şeker pancarı ekim alanı, Ortağüney, Ortakuzey, Ortadoğu, Marmara, Kuzeydoğu ve Karadeniz tarım bölgelerinde yer almaktadır. Şeker pancarı veriminin en yüksek olduğu bölge ise Marmara bölgesidir (Anonim 1997).

Türkiye'de 1926 yılı itibariyle Uşak ve Alpullu Şeker Fabrikaları'nın faaliyette olduğu dönemde şeker pancarı ekili alan 719 ha ve üretim ise 4.700 ton kadardır (Özçelik, 1994/a). Şeker pancarı ekili alan 1985 yılında 322.449 ha iken, 1996 yılında %31,06'lık bir artışla 422.592 ha'ya ulaşmıştır. (Çizelge 2.1).

Çizelge 2.1. Türkiye'de Şeker Pancarı Ekim Alanı, Üretim ve Verim Durumu (Anonim 1994, Anonim 1996, Anonim 1997)

Yıllar	Ekim Alanı (ha)	İndeks	Ürün Taşıyan Alan (ha)	İndeks	Üretim (ton)	İndeks	Verim (kg/ha)	İndeks
1985	322.449	100.00	319.598	100.00	9.830.060	100.00	30.758	100.00
1986	349.177	108.29	347.364	108.69	10.662.346	108.47	30.695	99.80
1987	391.592	121.44	384.886	120.43	12.717.321	129.37	33.041	107.42
1988	317.253	98.39	315.897	98.84	11.534.152	117.34	36.512	118.71
1989	353.490	109.63	339.731	106.30	10.928.902	111.18	32.169	104.59
1990	379.853	117.80	377.543	118.13	13.985.741	142.28	37.044	120.44
1991	401.321	124.46	400.081	125.18	15.474.097	157.42	38.677	125.75
1992	410.102	127.18	405.501	126.88	15.563.195	158.32	37.610	122.28
1993	423.234	131.26	421.582	131.91	15.563.194	158.32	36.916	120.02
1994	411.966	127.76	404.722	126.63	12.527.614	127.44	30.954	100.64
1995	312.251	96.84	310.317	97.10	10.989.331	111.79	35.413	115.13
1996	422.592	131.06	416.355	130.27	14.382.609	146.31	34.544	112.31

Ekim alanında ve ürün taşıyan alanda 1985 yılından sonra bazı yıllar düşüş olmasına karşılık, 1985 yılına göre 1996 yılında %30 civarında bir artış sözkonusudur. Bu artış oranları üretim miktarında %46,31, verimde ise %12,31 olarak gerçekleşmiştir.

Birim alandan elde edilen pancar verimi; iklim seyri, tohum çeşidi, göbreleme, tarla hazırlığı, toprak verimliliği, ekim zamanı, bakım, sulama ve ön bitki çeşidi gibi faktörlere bağlı olarak yıldan yıla değişmektedir (Özonuk 1996).

Türkiye'de yağışları çok yüksek olan Doğu Karadeniz'in çok dar bir sahil şeride ve yaz sıcaklıkları çok yüksek olan Güneydoğu Anadolu ile pancarın vejetasyon süresi çok kısa olan 2000 metrenin üzerindeki yerler hariç hemen her yerde şeker pancarı yetişti-

rilebilmektedir. Rutubet miktarı yüksek, soğuk ve kolay ısınmayan ağır çorak toprakların dışında hemen her çeşit toprakta şeker pancarı tarımı yapılabilir. Ayrıca pancarın en çok yetiştirildiği Orta Anadolu ile geçit bölgelerinde düzenli bir ekim nöbeti ile pancar ekilen sahalarda daha da artırılabilir (Erun vd. 1997).

2.2. Şeker Pancarı Üretici Sayısı ve Ekim Alanlarının Genişlikleri İtibariyle Dağılımı

Şeker pancarı üretimine tahsis edilen üretim faktörlerinin başında arazi ve işgücü gelmektedir. Şeker pancarı tarımı, diğer birçok bitkisel üretim faaliyetine göre (hububat, baklagil, yem bitkileri vb.) daha fazla işgücü talep etmektedir. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yapılan araştırmaların sonuçlarına göre şeker pancarı üretiminde dekara gerekli insan gücü miktarları; Ankara-Sincan'da 120.59 sa, Ankara'da 90.15 sa, Kastamonu'da 100.62 sa, Eskişehir'de 124.87 sa, Konya'da 97.36 sa, Tokat'ta 111.18 sa, Kars-Iğdır'da 113.43 sa, Erzurum'da 112.18 sa, Kırklareli'nde 96.52 sa, Orta Sakarya Havzası'nda 122.09 sa olarak tespit edilmiştir. Şeker pancarı tarımında gerekli insan işgücünün ortalama %90-95'i bakım ve hasat işlerinde sarfedilmektedir. Türkiye'de mevsimlik işsizliğin büyük boyutlarda olduğu kırsal kesimde şeker pancarı tarımı, tarım işletmelerinde özellikle çapalama ve hasat dönemlerinde işletme dışından işgücü temin edilmesi yoluyla istihdam olanağı yaratmaktadır. Örneğin 1991 yılında ekim alanına bağlı olarak çapalama işleminin % 38.3'ü çiftçinin kendi işgücü ile, %28.3'ü gündelikli işçi çalıştırılarak, %17.8'i götürü olarak, %15.6'sı çapa makinasıyla gerçekleştirilmiştir. Pancar hasadında ise yine ekim alanına bağlı olarak %42.1'i çiftçinin kendi işgücü ile, %25'i gündelikli işçi, %25.7'si götürü ve %7.2'si hasat makinasıyla yapılmıştır. Türkiye'de şeker pancarı tarımında çapa ve hasat makinasının kullanımı yıldan yıla artmaktadır (Özçelik, 1994/a).

Türkiye'de şeker pancarı eken çiftçi sayısı ve ekim alanının genişlik ve üretici sayısı itibariyle dağılımı Çizelge 2.2 ve 2.3'de verilmiştir. 1995 yılı itibariyle, toplam şeker pancarı alanının %13.3'ü 0.1-5.0 da, %26.3'ü 5.1-10.0 da, %36.4'ü 10.1-20.0 da, %14.6'sı 20.1-30.0 da, %7.1'i 30.1-50.0 da, %9'u 50.1-100.0 da ve %0.4'ü ise 100 da'dan fazladır. Yine 1995 yılı itibariyle ekim alanının pancar eken çiftçi sayısına göre dağılımı incelendiğinde, çiftçilerin %37.4'ü 0.1-5.0 da, %31.8'i 5.1-10.0 da, %23.3'ü 10.1-20.0 da, %5.51'i 20.1-30.0 da, %1.7'si 30.1-50.0 da ve %0.3'ü ise 50.1-100.0 da arazide pancar ekimi gerçekleştirmişlerdir. 1985 yılında pancar eken üretici sayısı 409.718 iken, bu sayı 1995 yılında %15.80'lık bir azalışla 344.975'e düşmüştür.

1985 Yılında şeker pancarı yetiştiren çiftçi ailesi başına düşen ortalama şeker pancarı alanı 7.87 da iken, bu rakam 1995 yılında 9.05 da olarak gerçekleşmiştir. Bu artışın nedeni, 1985-95 yılları arasında pancar ekim alanında meydana gelen azalışın (%3.16), pancar eken çiftçi sayısındaki azalıştan (%15.80) daha düşük olmasıdır.

Çizelge 2.2. Ekim Alanının Tarla Büyüklüğüne Göre Çiftçiye Dağılımı (Anonim 1994, Anonim 1996/a)

(Dekar)

Yıllar	01 - 5.0		5.1 - 10.0		10.1 - 20.0		20.1 - 30.0		30.1 - 50.0		50.1 - 100.0		100.1 - +		Toplam Hektar
	Hektar	Oranı %	Hektar	Oranı %	Hektar	Oranı %	Hektar	Oranı %	Hektar	Oranı %	Hektar	Oranı %	Hektar	Oranı %	
1985	65.019	20.2	98.017	30.4	104.477	32.4	34.471	10.7	16.400	5.1	3.278	1.0	787	0.2	322.449
1986	56.159	16.9	104.120	29.8	120.329	34.5	40.425	11.6	19.017	5.5	4.989	1.4	1.138	0.3	349.177
1987	60.968	15.6	115.598	28.5	135.313	34.6	49.262	12.6	25.645	6.5	7.157	1.8	1.649	0.4	391.592
1988	48.448	15.3	89.307	28.1	108.214	34.1	41.801	13.2	21.827	6.9	6.189	1.9	1.467	0.5	317.253
1989	47.677	13.5	94.283	26.7	123.158	34.8	50.803	14.4	27.849	7.9	7.860	2.2	1.860	0.5	353.490
1990	46.215	12.2	95.916	25.3	129.772	34.2	59.164	15.6	34.964	9.2	1.156	3.0	2.255	0.6	379.853
1991	44.002	11.0	96.089	23.9	141.980	35.4	66.305	16.5	37.406	9.4	11.822	2.9	3.717	0.9	401.321
1992	50.980	12.4	106.464	26.0	147.898	36.1	62.752	15.3	32.867	8.0	7.527	1.8	1.615	0.4	410.101
1993	49.654	11.7	108.134	25.5	160.152	37.8	65.252	15.4	31.713	7.4	6.698	1.6	1.631	0.4	423.235
1994	51.624	12.5	112.522	27.3	157.548	38.2	58.611	14.2	25.124	6.1	4.860	1.2	1.675	0.4	411.965
1995	41.538	13.3	82.152	26.3	113.795	36.4	45.481	14.6	22.016	7.1	6.048	1.9	1.221	0.4	312.251

Çizelge 2.3. Ekim Alanının Pancar Eken Çiftçi Sayısına Göre Dağılımı (Anonim 1994, Anonim 1996/a)

(Dekar)

Yıllar	01 - 5.0		5.1 - 10.0		10.1 - 20.0		20.1 - 30.0		30.1 - 50.0		50.1 - 100.0		100.1 - +		Toplam
	Adet	Oranı %	Adet	Oranı %	Adet	Oranı %	Adet	Oranı %	Adet	Oranı %	Adet	Oranı %	Adet	Oranı %	
1985	187.066	45.7	128.257	31.3	74.902	18.3	14.367	3.5	4.524	1.1	551	0.1	51	0.0	409.718
1986	175.333	41.4	137.887	32.6	86.828	20.5	16.875	4.0	5.295	1.3	784	0.2	89	0.0	423.091
1987	179.028	39.5	149.357	32.9	96.622	21.3	20.550	4.5	6.889	1.5	1.127	0.3	109	0.0	453.682
1988	141.750	38.9	121.033	33.2	77.811	21.3	17.284	4.7	5.849	1.6	973	0.3	103	0.0	364.803
1989	138.414	36.0	127.278	33.1	88.082	22.9	21.058	5.5	7.764	2.0	1.366	0.4	135	0.1	384.097
1990	136.140	34.6	128.635	32.7	92.685	23.5	24.562	6.2	9.629	2.4	1.826	0.5	135	0.1	393.639
1991	130.567	32.8	127.545	32.1	99.657	25.0	27.508	6.9	10.324	2.6	1.834	0.5	231	0.1	397.666
1992	150.891	34.7	143.443	33.0	104.103	23.9	26.206	6.0	9.039	2.1	1.271	0.3	115	0.0	435.807
1993	140.022	33.4	145.048	32.7	113.132	25.5	27.432	6.2	8.708	1.9	1.100	0.2	142	0.0	443.555
1994	155.819	34.7	148.995	33.2	111.734	24.9	29.942	5.6	6.888	1.5	770	0.2	97	0.0	449.192
1995	129.172	37.4	109.606	31.8	80.232	23.3	18.961	5.5	5.988	1.7	947	0.3	69	0.0	344.975

Çizelge 2.3. Ekim Alanının Pancar Eken Çiftçi Sayısına Göre Dağılımı (Anonim 1994, Anonim 1996/a)

3. TÜRKİYE'DE ŞEKER PANCARI TARIMININ ÜLKE EKONOMİSİNE KATKISI

Türkiye'nin iklim şartları itibariyle dekar başına besin değeri en yüksek bitki olan ve besin değeri arpanın 2.0, buğdayın ise 2.5 katı olan şeker pancarı tarımı temel gıda talebinin karşılanması açısından olduğu kadar istihdama ve tarımsal üretime katkısı açısından da önem kazanmaktadır.

3.1. İstihdama Katkısı

Kırsal kesimde önemli bir istihdam kaynağı yaratması açısından şeker pancarı tarımı özellikle devlet destekli bir geçim kaynağı sağlayarak göçün önlenmesi ve bölgesel kalkınmaya olanak sağlanması açısından önem kazanmakta olup, özellikle doğu bölgelerimizde iktisadi amacın ötesinde sosyal bir politika olarak uygulanmaktadır.

Nitekim 3.000 ton/gün işleme kapasitesine, 80 gün kampanya süresine sahip bir şeker fabrikasının yılda işleyeceği 240.000 ton şeker pancarı üretimi için dekar başına pancar veriminin 3 ton olduğu dikkate alındığında, 8.000 hektarlık bir ekime ihtiyaç vardır. 1990 yılı şeker pancarı maliyet etüdlere göre bir dekar şeker pancarının tarla hazırlığından kantara teslimine kadar 10 erkek işgücüne (80 saat/dekar/yıl) ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumda 8.000 ha veya 80.000 da alanın ekimi için 800.000 işgücü işçiliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Yani 10.000 işçiye 80 gün süreli veya 2.190 işçiye bir yıl süreli istihdam imkanı tanınmaktadır. Bir şeker fabrikasındaki daimi ve geçici personel toplamının yıllık 600 kişi olduğu dikkate alındığında şeker pancarı ve şeker üretimi, yılda toplam 2.790 kişiye istihdam imkanı sağlamaktadır.

Dikkat çekici diğer bir husus ise, şeker pancarı tarımının alternatif ürünlerden buğdaya kıyasla 13 kat, ayçiçeğine kıyasla 5 kat daha fazla istihdam imkanı yaratmasıdır. (Ersun vd. 1997).

Ayrıca artan pancar ekimi, kırdan kente olan göçün hızını azaltmaktadır. 1994 yılı birim fiyatları ile kırdan kente göçün maliyeti konut, yol, eğitim, sağlık, su, elektrik, PTT vb. alt yapı yatırımları için kişi başına gerekli harcama 250 milyon TL, kentte bir kişilik istihdam için gerekli yatırım ise 1 milyar TL olmaktadır.

10 dekarın altında pancar eken çiftçi sayısının 250.000, bakım ve hasat işlerinde çalışan mevsimlik işçinin de 250.000 civarında olduğu ve bunların da potansiyel göç edebilecek insanlar olduğu düşünülürse, ülkemizde kırsal alanda yaşayanların istihdamına katkısının önemi anlaşılmaktadır (Tortopoğlu, 1994).

3.2. Hayvancılığa Katkısı ve Besi Projesi

Şeker üretimi sırasında elde edilen yaş pancar posası, şeker pancarının baş ve yaprak kısmı ile melasın bir kısmı hayvan yemi olarak kullanılabilen ve bu durum tarımsal üretimin yanısıra hayvansal üretimin de halkın önemli bir gelir kaynağını oluşturan kırsal kesime yan bir gelir kaynağı yaratması açısından önem kazanmaktadır. Çiftçi teslim ettiği net pancarın %25'i oranında yaş küspe alabilmektedir.

Bu yan ürünlerin hayvan yemi olarak değerleri, aynı alandan elde edilecek samanın tümüne veya şeker pancarı ekim alanının iki katı alandan elde edilen ota eş değerdedir.

Dekar başına pancar veriminin 3.5 ton olduğu ve dekar başına elde edilen baş ve yaprak, yaş pancar posası ve melasın elde edilen şeker pancarının sırasıyla %30'u, %40'ı ve %4'ü oranında olduğu dikkate alındığında, elde edilen bu yan ürünlerin ete çevrilmiş değerleri sırasıyla 21 kg, 20 kg ve 10 kg olarak gerçekleşmektedir.

Şeker pancarından elde edilen yan ürünlerin hayvan yemi olarak kullanılabilmesi, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'ne (TÜRKŞEKER) tarafından başlatılan bir projenin de dayanağını oluşturmuştur.

18.01.1969 tarih ve 6/11279 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile "Türkiye'de Hayvancılığın Geliştirilmesi ve Islahı Projesi"nin bir parçasını oluşturan Sığır Besi Projesi'ni idame ettirme görevi TÜRKŞEKER'e verilmiş; bu kapsamda pancar bölge şefliklerinin yanısıra besi bölge şeflikleri kurulmuş; Dünya Bankası'nın finansmanı ile faizsiz hayvan satınalım ve yem kredisi tahsis edilerek besicilik teşvik edilmeye çalışılmıştır. Maksimum hayvan sayısının 40 ile sınırlandırıldığı bu projede yılda 200.000 başa yakın hayvan beslenmiş; üç aylık besi süresini tamamlayan hayvanın Et-Balık Kurumu tarafından satın alınarak pazar sorununun da çözümlendiği bu proje ile çiftçiler hem şeker pancarından elde edilen yan ürünleri kullanarak girdi maliyetlerinde tasarruf sağlamışlar, hem de ek gelir olanağına kavuşmuşlardır. Bu projenin ülke ekonomisine en büyük katkısı, çiftçinin entansif hayvancılık konusunda bilgi sahibi olmasına imkan vererek ortalama karkas ağırlığının başlangıçta 110 kg/baş iken, 160 kg/baş'a çıkmasıdır.

Ancak bu proje besi bedellerinin zamanında ödenmemesi ve hayvan temin ve yem kredilerinin yetersiz kalarak çiftçinin büyük kayıplara uğraması neticesinde 1980'lı yılların sonunda bir duraklamaya girmiş; 1972 yılında besi yapan köy adeti 585, çiftçi sayısı 5.107 iken (Ersun vd. 1997), bu rakamlar 1992 yılında sırasıyla 183 köy ve 1.293 adet çiftçi olarak gerçekleşmiştir. 1993 yılından itibaren de proje uygulamadan kaldırılmıştır (Anonim 1996/a).

3.3. Üretime Katkısı

Türkiye'de ekili toplam alanın %2.21'ini oluşturan şeker pancarı, üretildiği alanın 3.2 katı oranında bir ürün artışı sağlamaktadır. Bu oran tahıllarda 0.53, baklagillerde ise 1.19'dur. Başka bir ifadeyle şekerpancarı tahıllardan 6 kat, baklagillerden 2.7 kat, ayçiçeğinden 3.5 kat daha fazla ürün artışı sağlamaktadır.

Patates, soğan, sarımsak, mısır, domates ve ayçiçeği tarımının yoğun olarak yapıldığı Adapazarı, Amasya, Kastamonu, Susurluk fabrika bölgeleri dışındaki diğer Orta ve Doğu bölgelerimizdeki fabrikalarda şeker pancarı dışındaki ana ürünün buğday olduğu dikkate alınarak pancar ile alternatif ürünlerden ayçiçeği ve buğdayın 1994 üretici fiyatları ile kişi başına Gayri Safi Milli Hasıla'ya katkısı sırasıyla 1 384 615 TL, 399 659 TL, 219 770 TL olarak gerçekleşmiştir (Ersun vd 1997).

3.4 Diğer Katkıları

- Türkiye'de yetiştirilen tarım ürünleri içerisinde havadan en fazla karbondioksit alan ve havaya en fazla oksijen veren bitki şeker pancarıdır. Fotosentez sonucu bir dekar şeker pancarı 6 kişinin bir yıllık ihtiyacını karşılayacak miktarda havaya oksijen vermektedir.

- Türkiye'de yılda üretilen yaklaşık 14 milyon ton şeker pancarı; 2 milyon ton şeker, 0.8 milyon ton kömür, 0.7 milyon ton kireç taşı, 5 milyon ton yaş pancar posası, 0.5 milyon ton melas ile toplam 23 milyon ton'luk bir taşıma hacmi ile taşımacılık sektörüne çok büyük bir pazar sağlamaktadır.

- Dekara kullanılan azotlu (20 kg/da), fosforlu (15 kg/da) ve potaslı (5 kg/da) toplam 40 kg/da kimyasal gübre kullanımı ile Türkiye'de üretilen kimyasal gübrelerin % 10'u şeker pancarı tarımında kullanılmaktadır.

- Şeker pancarı baş ve yaprağının toprakta bırakılması ve gübre olarak faydalanılması durumunda toprağa sağladığı bitki besin maddeleri 5 kg/da fosforlu, 15 kg/da potaslı gübreye eşdeğerdedir.

- Çiftçinin şeker pancarı ekim isteği, onu sulama suyu temin arayışına zorlamaktadır. Yeraltı sularından faydalanma ihtiyacını artırmaktadır. Sondaj avansı yöntemi uygulanarak Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. kontrolünde açtırılan sondaj kuyularının sayısı 1993 yılı sonu itibarıyla 25.943 adete, sulamaya kazandırılan saha miktarı ise 1.488.000 dekara ulaşmıştır. Aynı miktar sahanın devlet kuruluşları tarafından sulaması halinde, 170\$/da harcama ile 10 trilyon TL yatırım yapılması gerekirdi.

- Şeker pancarı tarımı, çok iyi bir tarla hazırlığı, dikkatli ekim, yabancı ot mücadelesi, zararlı ve hastalıklarla mücadele, sulama ve hasat konularında yol gösterici olmuştur. Şeker pancarı tarımında uygulanan bu modern yöntemleri çiftçi diğer tarım ürünlerinde de uygulamaktadır. Bu uygulama çiftçinin tarım kültürünü yükseltmektedir.

- Ekmek mayası ve içki alkolü, şeker pancarı yan ürünü olan melas kullanılarak üretilmektedir.

- Üretim fazlasının ihracatı her zaman mümkündür. 1 dekar şeker pancarı tarlasından elde edilen şekerin ihracat geliri, 5 dekar buğday tarlasından elde edilen buğdayın un olarak ihracatına eşdeğerdedir.

- Türkiye'de tarımda münavebe uygulaması şeker pancarı ile başlamış ve üretici tarafından benimsenerek uygulanmaktadır. Dolayısıyla ayçiçeği tarımının Anadolu'da uygulanmasına öncülük etmiştir (Tortopoğlu 1994).

4. TÜRKİYE'DE ŞEKER SANAYİİ

4.1. Şeker Sanayii'nin Doğuşu

Türkiye'de şeker fabrikası kurma girişimleri 1840 tarihine kadar uzanmaktadır. Bu alanda öncülüğü 1925 yılında Uşak'lı Molla Ömer oğlu Nuri Bey yapmış; 6.12.1925 tarihinde Uşak'ta temelleri atılan fabrika, 17.12.1926 tarihinde işletmeye açılmıştır. Temeli atılan ikinci fabrika ise 11 ay gibi kısa sürede inşaatı tamamlanan ve 26.11.1926 Uşak Şeker Fabrikası'ndan önce işletmeye açılan ilk şeker üretimini gerçekleştiren Alpullu Şeker Fabrikası'dır. 1933 ve 1934 yıllarında Eskişehir ve Turhal Şeker Fabrikaları işletmeye açılmıştır.

1950'li yıllarda hakim olan sanayileşme ağırlıklı kalkınma politikaları çerçevesinde şeker fabrikalarının kuruluşu önem kazanmış, şeker sanayinin ülkenin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkısı dikkate alınarak şeker fabrikası kurma girişimleri hız kazanmıştır. 1951-64 yılları arasında pancar tarımında yaşanan artışa paralel olarak şeker fabrikası sayısı 4'den 17'ye çıkmış ve Adapazarı, Amasya, Konya, Kütahya, Burdur, Susurluk, Kayseri, Erzincan, Erzurum, Elazığ, Malatya, Ankara ve Kastamonu fabrikaları faaliyete geçmiştir. 1977 yılından sonra ise Afyon, Muş, Iğın, Bor, Ağrı, Elbistan, Erciş, Ereğli, Çarşamba, Çorum ve Kars Şeker Fabrikaları kurulmuştur. Yozgat, Kırşehir, Sivas, Aksaray fabrikalarına ilişkin yatırımlar ise devam etmektedir. Çankırı, Hakkari, Yüksekova, Karaman ve Şanlıurfa şeker fabrikaları etüd ve proje kapsamına alınmış olup, Özbekistan'da da TÜRKŞEKER tarafından şeker fabrikası kuruluş çalışmaları devam etmektedir.

1996 yılı fiyatları ile yatırımı devam eden Yozgat, Kırşehir, Sivas ve Aksaray şeker fabrikalarının toplam proje tutarı 27.735.864.000.000.- TL'dir. Bu projelerin tamamlanması ile birlikte toplam 267.000 ton'luk ilave şeker üretiminin gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (Ersun vd. 1997)

4.2. Şeker Üretimi

1936 yılından günümüze Türkiye'de şeker üretimi artan nüfusun ihtiyacına paralel olarak hızlı bir gelişme göstermiştir. Nitekim 1936 yılında 409.892 ton pancar işlenerek 65.886 ton şeker elde edilmiş iken, 1996/97 kampanya döneminde ise özelleştirilen ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. kapsamındaki fabrikalar toplamı itibariyle 13.645.000 ton pancardan 1.843.641 ton şeker elde edilmiştir.

Türkiye'deki şeker fabrikalarının İşletmeye açılış tarihleri, kuruldukları tarihten günümüze günlük pancar işleme kapasiteleri ve şeker üretimleri Çizelge 4.1'de verilmiştir.

Çizelge 4.1. Türkiye'deki Şeker Fabrikalarının İşletmeye Açılış Tarihleri, Günlük Pancar İşleme Kapasiteleri ve Üretimleri (Ersun vd. 1997)

FABRİKA ADI	İşletmeye Açılış Tarihi	Kuruluştaki Pancar İşl. Kapasitesi (ton/gün)	Mevcut Kapasite (ton/gün)	Faaliyete Geçtiği Tarihteki Şeker Üretimi (ton)	1995/96 Dönemi Şeker Üretimi (ton)	1996/97 Dönemi Şeker Üretimi (ton)
Alpullu	26.11.1926	500	4.000	459	26.000	24.500
Uşak	10.12.1926	500	1.500	114	17.285	30.540
Eskişehir	20.10.1933	1.000	6.000	12.124	87.428	130.500
Turhal	19.10.1934	1.000	7.000	9.388	105.270	122.830
Adapazarı	24.09.1953	1.800	6.000	6.459	31.000	39.200
Amasya	08.09.1954	1.800	5.000	17.288	63.700	77.000
Konya	06.09.1954	1.800	7.500	16.101	131.700	170.700
Kütahya	04.11.1954	800	1.500	3.110	24.000	33.330
Burdur	07.09.1955	1.800	4.800	16.158	77.510	92.113
Kayseri	02.10.1955	1.800	3.800	9.723	79.995	84.000
Susurluk	07.09.1954	1.800	6.000	11.331	33.600	47.000
Elazığ	01.10.1956	1.500	1.500	3.904	20.120	25.005
Erzincan	20.09.1956	1.500	1.500	6.829	23.850	38.311
Erzurum	24.09.1956	1.800	3.000	2.296	28.925	43.880
Malatya	01.10.1956	1.200	3.000	2.651	21.390	29.950
Ankara	15.10.1962	1.200	3.000	5.558	42.500	57.575
Kastamonu	14.10.1963	1.200	3.000	8.423	31.600	40.150
Afyon	28.12.1977	6.000	6.000	10.005	84.970	127.640
İlgın	28.12.1982	6.000	6.000	13.035	89.900	121.233
Muş	21.12.1982	3.000	3.000	2.835	19.300	33.960
Ağrı	12.10.1984	3.000	3.000	13.590	30.100	34.700
Bor	15.01.1984	3.000	3.000	29.610	54.840	75.760
Elbistan	30.11.1985	3.000	3.000	9.246	49.000	65.300
Çarşamba	08.12.1989	3.000	3.000	2.750	20.470	29.800
Erciş	24.01.1989	1.500	1.500	645	9.150	21.450
Ereğli	15.03.1989	6.000	6.000	31.490	91.775	129.027
Kars	30.10.1993	1.500	1.500	946	7.400	13.700
Çorum	04.10.1991	3.000	6.000	31.400	72.130	85.545

Şeker Fabrikalarının yaklaşık 3,5 ay süren kampanya dönemi dışında atıl kapasitele-
rinin değerlendirilerek faaliyet sürelerinin yıl bazına yayılması, herhangi bir arz yeter-
sizliği durumunda şeker açığının kapatılarak şeker ithalatına bağımlılığının giderilmesi
ve üretim fazlasının ihraç edilmesi amaçları doğrultusunda yurt dışından ham şeker it-
hal edilerek rafine edilmesi işlemine geçilmiştir. Bu doğrultuda Çarşamba Şeker Fabri-
kası'nda 1996 yılında 70.700 ton ham şeker rafine edilerek 60.100 ton beyaz şeker üre-
tilmiştir. Adapazarı ve Susurluk Fabrikaları'nın da günde 500 ton ham şeker rafine
etmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Şeker üretimi sırasında elde edilen yan ürünler de sınai girdi olarak önemli bir gelir kaynağı sağlamaktadır. Ortalama olarak 7-8 kg pancardan 1 kg şeker elde edilmekte ve pancardaki şeker değerini belirleyen polar oranının %16 olması halinde mevcut şekerin %13'ü kadar beyaz şeker elde edilmektedir. Geri kalan şeker ise melasa geçmektedir. Başka bir ifadeyle, işlenen pancarın %5'i melas olarak elde edilmekte olup, melasın %50'si şekerden oluşmaktadır. Başta yem, kimya ve alkol sanayinde kullanılan melas, yurt içinde önemli bir talep hacmine sahip olup fazlası ihraç edilmektedir. Türkiye'de şeker üretimi ile birlikte alkol üretimi de gerçekleştirilmekte, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'ne ait 4 fabrikada (Erzurum, Eskişehir, Malatya ve Turhal) Tekel ile yapılan protokole göre yıllık alkol üretimi planlanmaktadır. 1995 yılında bu fabrikalarda 94.300 ton melas işlenerek 28.282.000 litre alkol üretilmiştir (Ersun vd. 1997).

5. TÜRKİYE'DE ŞEKER PANCARI BEDELLERİNİN ÖDENMESİ VE ÇİFTÇİLERİN DURUMU

5.1. Şeker Pancarı Tarımında Destekleme Sistemi

Tarım sektörünün yapısal özellikleri, toplumsal ve ekonomik yaşam içerisindeki önemi ve yararları dikkate alınarak, bu sektör hem gelişmiş ülkelerde ve hem de gelişmekte olan ülkelerde çeşitli araçlarla desteklenmektedir. Tarımın doğal koşullara bağlılığı, üretimin gerçekleştirilmesi için belirli bir süreye ihtiyacı bulunması ve sürenin çoğu kez kısaltılmaması, kısa dönemde meydana gelen değişimlere göre üretimin yönlendirilmemesi, dolayısıyla refah seviyesini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca tarım ürünlerinin büyük çoğunluğu zorunlu gıda maddesi olup, yaşamsal öneme sahiptir. Bu nedenle de fiyat değişiklikleri gıda maddeleri tüketimini fazlaca etkiler.

Tarım ürünleri fiyatları genellikle serbest piyasa koşullarında oluşmaktadır. Ekonomik kriz dönemlerinde ürün fiyatlarında önemli ölçüde düşme olabilmektedir. Bu nedenlerle tarımda kişi başına düşen gelir, diğer sektörlerle nazaran oldukça düşüktür. Tarım kesiminde gelirin düşük, nüfus artış hızının yüksek olması, tarım işletmelerinin gittikçe daha küçük parçalara ayrılmasına yol açmakta ve bu kesimde insanlar daha da fakirleşmektedirler. Bu yapı kırsal kesimden kente olan göçü de hızlandırmaktadır.

Tarımsal yapının iyileştirilmesi, tarım işletmelerinin ekonomik ve teknik bakımdan güçlendirilmesi, üreticilerin korunması ve özellikle belirli bölgelerin kalkındırılması için tarımın desteklenmesi gerekmektedir. Etkili ve kapsamlı bir destekleme politikası ile toplumun ihtiyaç duyduğu gıda maddeleri yeterli ve sürekli olarak temin edilebilir. Tarımsal destekleme politikasının amaçları; üreticilere istikrarlı fiyat ve dolayısıyla gelir temin etmek, ürünler arasında nisbi fiyat dengesini sağlamak, tarım kesiminde çalışanlar ile diğer sektörlerde çalışanların gelirleri arasında denge kurmak, tarımsal yapıyı iyileştirerek üretimi artırmak ve üretimi tüketicinin istek ve eğitimlerine göre uzun dönemde tarımda optimum ürün desenine ulaşmak, tarım işletmelerinin rekabet gücünü artırmak vb. olarak sıralanabilir. Bu amaçlar çerçevesinde üreticilerin ürünü değerlendir-

mek ve olumsuz piyasa koşullarının etkilerinden üreticiyi korumak için devlet, ya ilgili Kamu İktisadi Kuruluşları veya Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri aracılığı ile alıcı olarak piyasaya girmekte ve piyasada ürüne olan talebi artırarak ürün fiyatının belirli bir seviyede oluşması sağlanabilmektedir (Özçelik 1994/b).

Şeker pancarı da devlet tarafından fiyat ve pazar garantisi yoluyla desteklenmektedir. Bu amaçla şeker pancarı eken çiftçilere üretimi teşvik amacıyla verilen destek ve sübvansiyonların tarihi geçmişi bir hayli eskilere dayanmaktadır. Avrupa ve Dünya'da pancardan şeker üreten ülkeler arasında Türkiye'nin iyi bir seviyeye gelmesinde destek ve sübvansiyonların katkısı büyüktür.

Şeker pancarının desteklenmesindeki temel politika; teknik tarımı Türk çiftçisine öğretmek, teknoloji kullanımını yerleştirmek suretiyle üretim ve verimliliği artırmak, dolaşısıyla üreticiye haklı bir gelir sağlamaktır. Bu suretle, çeşitli mekanizmalarla ürünün, üreticinin, kalitenin ve verimliliğin desteklenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla pancar çiftçisine şeker şirketi tarafından gübre, tohum, nakliye tazminatı, bitki koruma, şeker, makinalı ekim, boşaltma makinaları, nakdi avans, küspe ve şeker varlığı primi hizmetleri verilmektedir (Anonim 1996/b).

- **Ekim Makinaları ve Ekim :** Ekimin makine, traktör tohum organizasyonu Pancar Bölge Şefliklerince yapılmaktadır. Bir dönemde yaklaşık Şirkete ait 6.650 makine, traktör, tohum organizasyonu Pancar bölge Şefliklerince yapılmaktadır. Bir dönemde yaklaşık Şirkete ait 6.650 makine 500'er dekar ekim yapmaktadır. Makinelerin tamir ve bakımları fabrikalardaki tarım atölyeleri elemanlarınca yapılmaktadır. 1995 yılından itibaren belirli bir birim alandan ekim ücreti alınması uygulamaya konulmuştur (Anonim 1996/b). Tarlasına şeker pancarı ekmeyi planlayan çiftçi bir önceki ürünün anız bozma, fosforlu ve potaslı gübreyi uygulama, pullukla sürüm gibi sonbahar tarla hazırlığı işlemlerini bizzat kendisi yapmakta veya yaptırmaktadır. İlkbahar tarla tohum yatağı hazırlığı amacı ile, azotlu gübre uygulamasını yapmakta, şeker pancarı ekimi, bedeli pancar bedelinden kesilmek üzere, mahalli traktörlerle ihale edilerek yapılmaktadır (Tortopoğlu 1994).

- **Gübre:** Şeker pancarının en önemli ve vazgeçilmez girdilerinden biri olan kimyasal gübreler, Şeker Şirketi tarafından her yıl periyodik olarak üretici kuruluşlardan temin edilerek pancar ekicisi çiftçilere bedelleri pancar bedelinden kesilmek üzere dağıtılmaktadır (Tortopoğlu 1994).

- **Avanslar:** Şirketin mali imkanlarına göre yılda 2-4 defa, dekar baz alınarak üreticilere faizsiz nakit ödemede bulunmaktadır. (Anonim 1996/b).

- **Tohum:** Şirket, coğrafi konum, iklim şartları, toprak yapısı ve bitki sağlığı gibi faktörleri gözönünde bulundurarak üreticilere yüksek genetik potansiyelli tohum dağıtılmaktadır. Yakın zamana kadar tohum için herhangi bir ücret alınmazken, 1995 yılından itibaren tohum bedelinin yarısı üreticiden tahsil edilmektedir (Anonim 1996/b).

- **Bitki Koruma:** Pancar hastalıklarının kontrolünü Şirket üstlenmiştir. Bu amaçla her türlü alet, makine ve mücadele ilaçları şirket tarafından temin edilmektedir. Zararlılarla mücadeleyi çiftçiler kendileri yapmaktadırlar. Ancak bazı durumlarda bedeli pancar bedellerinden kesilmek üzere ilaç verilmektedir (Anonim, 1996).

- **Şeker Varlığı Prim ve Tazminatı:** Belli günlerde pancar getiren vasıtalarından alınan numuneler analiz edilerek kantar için ortalama digestion bulunmaktadır. Pancarın çiftçi bazında fiyatını tesbite ilk adım olarak 1975 yılında başlatılan uygulama ne yazık ki bugüne kadar şeker varlığının yükseltilmesine bir katkı yapmamıştır (Anonim 1996/b).

- **Nakliye Tazminat ve Primleri:** Çiftçi pancarını tarlasından talep merkezi olan kantara kendi imkanları ile getirmekte ve ücretini kendisi ödemektedir. Fabrika merkezlerine taşımayı özendirmek amacı ile pancarını kendi imkanları ile fabrikaya getiren çiftçiye, kantarda fabrika nakliye ücreti ödenir (Tortopoğlu 1994). Fabrika merkez kantarı dışında kantarlara bağlı çiftçiler pancarlarını fabrikada teslim ettiklerinde ise nakliye bedeli, tazminatı ve primi almaktadırlar (Anonim 1996/b).

- **Boşaltma Makinaları:** Fabrika merkezlerinde pancarın büyük bir bölümü makine ile boşaltılmaktadır. Taşra kantarlarına, pancar miktarı, fabrikaya mesafesi gibi ölçüler dikkate alınarak makine verilmektedir. Pancarlarını makine ile boşaltan çiftçiler hem para, hem de kolaylık ve zaman açısından karlı çıkmaktadırlar (Anonim 1996/b).

- **Şeker:** Stok durumlarına göre 1-5 torba şeker, bedeli pancar bedellerinden kesilmek üzere çiftçilere dağıtılmaktadır (Anonim 1996/b).

- **Yaş küspe:** Çiftçilere teslim ettikleri net pancarın %25'i kadar bedelsiz yaş küspe fabrika merkezinde veya kantarlarında verilmektedir. Kantarlara kadar nakliye bedeli, pancar bedellerinden kesilmektedir (Anonim 1996/b).

5.2. Şeker Pancarı Destek ve Sübvansiyonları ile Bedel ödemeleri

5.2.1. Şeker pancarında destek ve sübvansiyonlar

Daha önce de belirtildiği üzere pancar eken çiftçilere ekim, bakım ve söküm işlerinde yardımcı olmak üzere verilen nakdi avanslarla birlikte, kimyasal gübre ve şeker gibi aynı avanslar da verilmektedir. Bu aynı ve nakdi olarak verilen avanslar pancar bedellerinden kesilmektedir.

Şeker pancarı üreticilerine verilen aynı ve nakdi avanslar pancar teslim edilmeden önce 14-15 ay gibi bir sürede verilmektedir. Ancak avansların ne zaman, ne miktar olarak verileceği belli değildir. Örneğin 1995 yılında verilen avansların %60.47'si Ağustos ayına kadar, geri kalan %39.53'ü ise Ağustos ayından itibaren 5 ayda verilmiştir. Genel olarak pancar bedellerinin %20-45'i pancar teslim edilmeden önce çiftçilere aynı ve nakdi avans olarak verilmiştir. 1995 yılı itibarıyla toplam pancar bedelinin %43.30'u bu şekilde avans olarak çiftçilere verilmiştir (Çizelge 5.1).

Ayrıca şeker şirketi tarafından pancar üreticilerine bedelsiz hizmetlerde verilmektedir. Nitekim 1995 yılında toplam 589.254.000.000.- TL'lık bedelsiz hizmetin %19.73'ü tohum bedeli, %77'82'si yaş ve kuru küspe bedeli ve %2.45'i ise mücadele masraflarıdır (Çizelge 5.2).

Çizelge 5.2. Üreticilere Verilen Bedelsiz Hizmetlerin Parasal Değerleri (Milyon TL) (Anonim 1996/c)

Yıllar	Tohum Bedeli	%	Yaş ve Kuru Küspe Bedeli	%	Mücadele Masrafları	%	Ekim Masrafları	%	Toplam
1987	7.318	37.20	8.349	42.45	557	2.83	3.446	17.52	19.670
1988	10.854	37.99	11.509	40.28	1.361	4.76	4.848	16.97	28.572
1989	17.980	28.55	23.817	37.82	5.784	9.18	15.397	24.45	62.978
1990	25.383	22.96	49.538	44.81	10.371	9.38	25.268	22.85	110.560
1991	44.383	31.68	47.010	33.55	3.571	2.55	45.140	32.22	140.104
1992	67.982	36.84	52.063	28.21	5.246	2.84	59.255	32.11	184.546
1993	121.898	36.17	101.580	30.14	18.907	5.61	94.631	28.08	337.016
1994	212.629	36.62	180.821	31.14	78.084	13.45	109.068	18.79	580.602
1995	116.257	19.73	458.560	77.82	14.437	2.45	-*	-	589.254

(*) Mali İşler ve Muhasebe Dairesince Hesap Planlarında Yapılan değişiklikler sonucu detaya girilmediğinden hesaplanamamıştır.

Çiftçilere verilen bedelsiz hizmetlerin içerisinde ekim masraflarının bulunmasına karşın, bunun parasal karşılığı 1995 yılında hesaplanmamış, ancak 1994 yılında toplam bedelsiz hizmetlerin %18.79'unu ekim masrafları oluşturmuştur.

5.2.2. Şeker pancarında pancar tesellüm miktarları ve kesin bedel ödemeleri

Pancar eken çiftçiler Ağustos ayından itibaren sökmeye başladıkları ürünlerini fabrikalara veya kantarlara teslim etmektedirler. 1987 yılında 12.717.321 ton olarak teslim edilen pancar miktarı, 1995 yılında 8.820.081 ton olarak gerçekleşmiştir. Pancar teslim miktarında önemli dalgalanmalar olmakla birlikte, genelde bir düşüşün olduğu görülmektedir. Bu düşüşün nedenleri arasında taban fiyatının geç açıklanması, avansların zamanında ve yeterince verilmemesi sayılabilir. Pancarların genellikle Ağustos ile Ocak ayları arasında teslim edilmektedir (Çizelge 5.3).

Pancar çiftçileri tarafından teslim edilen pancar miktarı, o yılki pancar fiyatı ile çarpılarak bedellendirilmekte, bu pancar bedellerinden üreticilere verilen aynı ve nakdi avans tutarları çıkartılarak, geri kalan para kesin bedel ödenmesi olarak çiftçilere ödenmektedir.

Pancar teslimi bittikten sonra genellikle Ocak ayından itibaren kesin bedel ödemelerine başlanmaktadır. Bazı aylar ödemeler Mayıs ayına kadar uzayabilmektedir. Kesin bedel ödemelerinin büyük bir çoğunluğu Mart ayında gerçekleştirilmiştir. Nitekim 1995 yılında kesin bedel ödemelerinin %67.60'ı Mart ayında ödenmiştir. Pancar bedellerinin %55-80'i kesin bedel olarak çiftçilere verilmiştir (Çizelge 5.4).

Çizelge 5.1. Ayni ve Nakdi Avans Tutarları ve Bunların Toplam Bedel İçindeki Payı (Anonim 1996/c)

Yıllar	Birim ve %	Ağustos'a kadar	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Ocak	Şubat	Mart	Toplam
1987	Milyon TL	88.168	1.194	7.642	16.767	4.412	10.063	1.645	---	129.891
	%	30.37	0.40	2.63	5.78	1.52	3.47	0.57	---	44.74
1988	Milyon TL	113.796	17.364	5.925	24.704	20.297	9.297	1.478	137	192.998
	%	21.79	3.33	1.13	4.73	3.89	1.78	0.28	0.03	36.96
1989	Milyon TL	199.098	49.189	21.615	22.445	17.430	27.551	130	---	337.458
	%	21.69	5.36	2.35	2.45	1.90	3.00	0.01	---	36.76
1990	Milyon TL	284.179	20.645	63.022	23.814	9.563	---	---	---	401.203
	%	14.29	1.04	3.17	1.19	0.48	---	---	---	20.17
1991	Milyon TL	480.188	59.511	267.035	59.594	51.320	72.228	50.027	13.779	1.053.692
	%	14.25	1.77	7.92	1.77	1.52	2.14	1.48	0.40	31.27
1992	Milyon TL	845.000	160.000	30.000	70.000	95.000	53.803	---	---	1.253.803
	%	18.80	3.56	0.67	1.56	2.10	1.20	---	--	27.89
1993	Milyon TL	2.109.837	258.258	274.187	273.513	165.929	---	---	---	3.081.724
	%	29.63	3.63	3.85	3.84	2.33	---	---	---	43.28
1994	Milyon TL	2.702.966	272.095	562.570	243.495	227.194	640.980	---	---	4.649.300
	%	24.42	2.46	5.08	2.20	2.05	5.79	---	---	42.00
1995	Milyon TL	6.350.391	231.254	1.509.020	1.101.246	1.222.352	87.500	---	---	10.501.763
	%	26.19	0.95	6.22	4.54	5.04	0.36	---	---	43.30

Çizelge 5.3. Aylara Göre Pancar Tesellümleri ve Bedelleri (Anonim 1996/c)

Yıllar	Miktarı ve Değeri	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Ocak	Şubat	TOPLAM
1987	Ton	13.928	1.736.651	4.654.494	5.472.119	786.648	53.486	--	12.717.321
	Milyon TL	---	318	39.642	106.249	124.913	17.957	1.221	290.300
1988	Ton	---	1.241.934	4.386.019	4.699.221	1.202.202	5.177	---	11.534.553
	Milyon TL	---	----	56.228	198.574	212.754	54.429	217	522.202
1989	Ton	546.543	2.623.780	5.669.244	2.039.806	47.530	---	---	10.928.903
	Milyon TL	---	46.072	220.373	476.164	171.325	3.992	---	917.926
1990	Ton	322.048	2.914.909	6.152.812	4.484.503	101.469	---	---	13.985.741
	Milyon TL	---	47.216	414.485	874.899	637.673	14.428	---	1.988.701
1991	Ton	391.395	2.813.732	6.506.043	5.546.366	206.843	9.718	---	15.474.097
	Milyon TL	---	85.240	612.788	1.416.913	1.207.911	45.047	2.116	3.370.013
1992	Ton	250.000	2.130.000	6.100.000	4.100.000	330.000	191.000	---	13.101.000
	Milyon TL	90.000	760.000	2.200.000	1.300.000	84.800	60.000	---	4.494.800
1993	Ton	212.975	2.478.055	5.948.397	3.921.079	253.243	---	---	12.813.749
	Milyon TL	118.359	1.377.154	3.305.762	2.179.100	140.777	---	---	7.121.152
1994	Ton	73.183	758.599	6.578.545	3.302.092	7.358	1.219	---	10.720.996
	Milyon TL	75.566	783.299	6.792.742	3.409.608	7.598	1.278	---	11.070.091
1995	Ton	---	---	3.464.212	4.265.580	966.507	123.782	---	8.820.081
	Milyon TL	---	---	9.525.024	11.728.425	2.657.459	338.409	---	24.249.317

Çizelge 5.4. Aylara Göre Kesin Bedel Ödemeleri ve Toplam Bedel İçindeki Payları
(Anonim 1996/c)

Yıllar	Birim ve %	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	TOPLAM
1987	Milyon TL	---	6.640	72.830	80.939	---	160.409
	%	---	2.29	25.09	27.88	---	55.26
1988	Milyon TL	---	46.798	225.994	56.412	---	329.204
	%	---	8.96	43.28	10.80	---	63.04
1989	Milyon TL	190.281	147.724	242.463	---	---	580.468
	%	20.73	16.09	26.42	---	---	63.24
1990	Milyon TL	26.289	87.726	245.005	241.770	986.688	1.587.478
	%	1.32	4.41	12.32	12.16	49.62	79.83
1991	Milyon TL	---	---	600.000	1.716.321	---	2.316.321
	%	---	---	17.80	50.93	---	68.73
1992	Milyon TL	---	---	3.240.997	---	---	3.240.997
	%	---	---	72.11	---	---	72.11
1993	Milyon TL	---	---	3.522.896	516.632	---	4.039.428
	%	---	---	49.47	7.25	---	56.72
1994	Milyon TL	---	---	6.420.791	---	---	6.420.791
	%	---	---	58.00	---	---	58.00
1995	Milyon TL	---	4.454.000	9.293.554	---	---	13.747.554
	%	---	18.37	38.33	---	---	56.70

5.3. Şeker Pancarı Taban Fiyat Tesbiti

Türkiye'de pancar üretimi, her yıl çiftçi ile yapılan sözleşmelerle garanti altına alınmaktadır. Yani çiftçileri ürünleri tesbit edilen fiyattan satın alınmakta çiftçilere pazar garantisi verilmektedir.

Pancar taban fiyatları, 6747 sayılı Şeker Kanunu'nun 8. Maddesi gereğince Bakanlar Kurulu Kararı ile tesbit edilmektedir. Pancarın üreticiden satın alınmasında pancar fiyatı yanında tesellüm merkezleri ortalaması olarak tesbit edilen şeker varlığı da gözönüne alınmaktadır. Buna göre % 16 polar şeker varlığı kabul edilmekte; bu oranın altındaki ve üstündeki polarizasyon derecesine bağlı olarak prim ödenmekte veya eksik ödeme yapılmaktadır. Ancak polar şeker varlığı %14'ün altına düştüğünde taban fiyat % 14 esas alınarak hesaplanmaktadır (Ersun vd. 1997).

21 Haziran 1996 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan pancar taban fiyatına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı, %16 polar şeker içeren firesi düşürülmüş şeker pancarının fiyatını 4.400 TL/kg olarak belirlemiştir. Bu karar uyarınca polar şeker varlığı %16'nın altında olduğu takdirde her bir düşük değer için 275 TL/kg eksik ödeme yapılmakta; %14'ün altındaki polar şeker varlığı için %14'lük değer baz alınmaktadır. Polar şeker varlığı %16'nın üstünde bulunan pancar için ise her bir polarizasyon derecesi fazlalığına karşılık 275 TL/kg ilave ödemede bulunmaktadır.

Çizelge 5.5. %16 Polar Şeker Varlığı Esasına Göre Şeker Pancarı Alım Fiyatları (TL/kg) (Anonim 1994, Anonim 1996/a)

Yıllar	% 16 POLAR Şeker İhtiva Eden Firesi Düşülmüş Şeker Pancarının Alım Fiyatı	% 16'nın Üstünde Beher Polarizasyon Derecesi İçin Yapılan İlave Ödeme	% 16'nın altında %14'e Kadar Beher Polarizasyon Derecesi İçin Yapılan Noksan Ödeme	Ödenen Ortalama Şeker Pancarı Alım Fiyatları (1)
1987	20.50	1.28	1.28	22.83
1988	42.00	2.62	2.62	45.27
1989	77.00	4.81	4.81	83.59
1990	125.00	7.81	7.81	142.19
1991	202.00	12.63	12.63	217.78
1992	330.00	20.63	20.63	354.99
1993	500.00	31.25	31.25	546.83
1994	1000.00	62.50	62.50	1051.21
1995	2500.00	156.25	156.25	2620.88
1996	4400.00	275.00	275.00	4675.00 (2)

(1) Prim ve tazminatlar dahil

(2) Tahmini

Bu karar ile bazı üretim bölgelerindeki pancar üreticilerini desteklemek amacı ile ilave teşvik primi öngörülerek Ağrı, Erziş, Erzurum, Kars ve Muş bölgelerindeki şeker pancarı çiftçilerine 1995/96 kampanya dönemi için pancarın net kilosu başına 250 TL pancar üretimi teşvik primi ödenmesi kararlaştırılmıştır (Ersun vd. 1997).

5.4. Şeker Pancarı Bedellerinin Geç Ödenmesi Karşısında Çiftçilerin Durumu

Şeker pancarının büyük bir çoğunluğu Ekim ayında fabrikalara teslim edilmektedir. Teslim edilen bu pancar bedelleri ise bir miktarı Ocak ayında olmak üzere, genellikle Mart-Nisan aylarında ödenmektedir. Hatta 1990 yılında en son ödemeler Mayıs ayına sarkmıştır (Çizelge 5.4). Ödemelerin bu şekilde geç yapılması, ekonomik bakımdan zayıf olan ve gelecek yıl ekilecek şeker pancarı için gerekli girdinin temininde maddi sıkıntı içerisinde bulunan çiftçinin zor durumda kalmasına neden olmaktadır.

Yapılan bu araştırmada, pancar bedellerinin ödenme durumu 2 şekilde incelenmiştir:

- Birincisi; çiftçilerin pancar bedellerini geç almaları durumunda (mevcut durum) çiftçilerin durumları, yani çiftçinin şirkete desteğinin olup olmadığı,

- İkincisi; eğer çiftçiler pancar bedellerini Ekim, Kasım, Aralık ve Ocak aylarında alsalardı ekonomik kazançlarının (veya zararlarının) ne kadar olacağı incelenmiştir.

5.4.1. Mevcut durumda çiftçilerin ekonomik kayıpları

Çiftçilerin mevcut durumda ekonomik kayıplarının olup olmadığını incelemek amacıyla, şeker pancarının fabrikalara tesliminden önce şirket tarafından çiftçilere verilen aynı ve nakdi avansların tutarları ile kesin bedel ödemeleri, alınan aydaki dolar kuru

Çizelge 5.6. Pancar Bedellerinin Geç Ödenmesinden Dolayı Çiftçilerin Ekonomik Kaybı (TL)

Yıllar	Dağıtılan Avans (\$) (1)	Kesin Bedel Ödenmesi (\$) (2)	Toplam (\$) 3= 1+2	TL Olarak Karşılığı (4)	Toplam Pancar Bedeli (TL) (5)	Fark (TL) (*) 6= 4-5	Ton Başına (TL)	Ha Başına (TL)
1987	149.670.115.30	129.224.300.50	278.894.415.80	263.401.831.000	290.300.000.000	- 26.898169.000	- 2.115	-69.886
1988	133.553.309.50	163.043.814.40	296.121.521.40	498.760.689.500	522.202.000.000	- 23.441.310.000	- 2.032	- 74.206
1989	159.105.783.10	240.015.738.30	399.121.521.40	916.542.661.700	917.926.000.000	- 1.383.338.260	-127	-4.072
1990	153.754.116.60	405.924.666.50	559.678.786.10	1.553.354.890.000	1.998.701.000.000	- 435.346.110.000	- 31.128	-1.153.103
1991	232.924.820.20	356.424.440.70	589.349.260.90	2.902.032.376.000	3.370.013.000.000	- 467.980.624.000	- 30.243	- 1.169.715
1992	177.566.786.00	342.924.180.00	520.490.966.00	4.079.759.134.000	4.494.800.000.000	- 415.040.866.000	- 31.680	- 1.023.526
1993	271.290.562.30	174.292.725.50	445.583.287.80	5.777.882.949.000	7.121.152.000.000	-1.343.269.050.000	- 104.830	- 3.186.258
1994	157.204.603.10	153.879.859.10	311.084.462.20	11.143.978.690.000	11.070.091.000.000	+ 73.887.687.000	+ 6.892	+ 182.564
1995	225.735.041.00	199.389.613.00	425.124.654.00	21.674.980.490.000	24.249.317.000.000	- 2.574.336.510.000	- 291.872	- 8.295.828

(*) (-) İşaretli olanlar çiftçilerin zararını, (+) işaretli olanlar ise şirketin zararını göstermektedir.

yardımı ile Ekim ayına biriktirilmiş ve elde edilen bu değer Ekim ayı dolar kuru ile çarpılarak TL cinsine çevrilmiştir. Bulunan bu değer, çiftçilerin teslim ettikleri pancar miktarları karşısında almalarını gereken toplam pancar bedeli ile karşılaştırılmıştır. Eğer Ekim ayına biriktirilmiş değer, toplam pancar bedelinden düşük çıkarsa çiftçinin zararda olduğu, pancar bedellerinin geç ödenmesi sonucu alım gücünün daha da azaldığı, yani çiftçinin şirketi desteklediği sonucuna varılmıştır. Aksi durumda şirket çiftçiyi desteklemiş olmaktadır.

Yapılan hesaplamalar sonucu, çiftçinin 1987-95 yılları arasında 1994 yılı hariç tüm yıllar zararda olduğu, dolar üzerinden alım gücünün daha da azaldığı, dolayısıyla pancar bedellerinin geç ödenmesi durumunda şirketin çiftçi tarafından desteklendiği ortaya çıkmıştır. Nitekim 1995 yılında çiftçinin şirkete olan desteği toplam 2.574.336.510.000.- TL'dir. 1994 yılında ise çiftçinin şirket tarafından desteklendiği ve bu destek tutarının 73.887.687.000.- TL olduğu görülmektedir. Bu destek 1995 yılında ton başına 291.872.- TL, ha başına ise 8.295.828.- TL olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 5.6).

5.4.2. Pancar bedellerinin erken ödenmesi karşısında çiftçilerin ekonomik durumları

Pancar bedellerinin, erken ödenmesi karşısında çiftçilerin ekonomik kazançlarının ne olacağını araştırılması amacıyla, çiftçiler tarafından alınan aynı ve nakdi avans tutarları alınan aydaki dolar kuru, kesin bedel ödemeleri ise Ekim, Kasım, Aralık ve Ocak aylarındaki dolar kuru kullanılarak ilgili aylara biriktirilmiş ve bu değer ilgili ayların dolar kurları yardımıyla TL cinsine çevrilmiştir. Eğer aynı-nakdi avans tutarı ile kesin bedel ödemesinin toplamı, toplam pancar bedelinden büyükse çiftçilerin ekonomik olarak zararda olduğuna karar verilmiştir. Çünkü bulunan bu bedelin büyük olması, çiftçilerin pancar bedellerini Ekim, Kasım, Aralık ve Ocak aylarında alıp dolara çevirseydi, şu anki alım gücünün daha fazla olacağı anlamına gelmektedir. Aksi durumda şirket zarardadır.

Yapılan hesaplamalar, çiftçinin pancar bedellerini Ekim ayında alması durumunda, mevcut durumdan daha karlı olacağını göstermektedir. Nitekim 1995 yılında çiftçi pancar bedelini Ekim ayında alıp dolara çevirseydi, 1.007.338.065.000.- TL'lik ekstra alım gücüne sahip olacaktı. Bu durum diğer yıllarda da sözkonusudur. Çiftçinin şirkete olan desteği 1995 yılında uygulanan ödeme takvimine göre %4.15 olarak gerçekleşmiştir. Bu destek ton başına 114.210.- TL ve ha başına ise 3.246.158.- TL olarak tesbit edilmiştir (Çizelge 5.7).

Çiftçiler pancar bedellerini Kasım ayında aldıklarında, 1992 yılı hariç, diğer tüm yıllarda karlı durumda olacaklardı. Nitekim 1995 yılında çiftçi 314.060.386.700.- TL'lik ekstra alım gücüne sahip olacaktı. Bu yılda çiftçilerin şirkete olan destekleri %1.30 olarak gerçekleşmiştir. Bu destek ton başına 35.607.- TL ve ha başına ise 1.012.063.- TL olarak belirlenmiştir (Çizelge 5.8).

Çizelge 5.7. Pancar Bedellerinin Ekim Ayında Ödenmesi Durumunda Çiftçilerin Alabilecekleri Fazla Bedel (TL)

YILLAR	Avanslar+Kesin Bedel Ödemeleri (TL) (1)	Toplam Pancar Bedeli (TL) (2)	Fark (TL) (*) (3=2-1)	Destek (%) (3/2)	Ton Başına (TL)	Ha Başına (TL)
1987	301.764.940.300	290.300.000.000	+ 11.464.940.300	+ 3.95	+ 902	+ 29.788
1988	553.788.580.800	522.202.000.000	+ 31.586.580.800	+ 6.05	+ 2.738	+ 99.990
1989	945.838.520.400	917.926.000.000	+ 27.912.520.400	+ 3.04	+ 2.554	+ 82.161
1990	2.014.213.334.000	1.998.701.000.000	+ 25.512.334.000	+ 1.28	+ 1.824	+ 67.575
1991	3.463.273.095.000	3.370.013.000.000	+ 93.260.095.000	+ 2.77	+ 6.027	+ 233.103
1992	4.632.816.963.000	4.494.800.000.000	+ 138.016.963.000	+ 3.07	+ 10.535	+ 340.362
1993	7.557.255.434.000	7.121.152.000.000	+ 436.103.434.000	+ 6.12	+ 34.034	+ 1.034.445
1994	12.052.331.500.000	11.070.091.000.000	+ 982.240.500.000	+ 8.87	+ 91.618	+ 2.426.951
1995	25.256.655.070.000	24.249.317.000.000	+ 1.007.338.065.000	+ 4.15	+ 114.210	+ 3.246.158

(*) Çiftçilerin alabileceği fazla parayı göstermektedir.

Çizelge 5.8. Pancar Bedellerinin Kasım Ayında Ödenmesi Durumunda Çiftçilerin Alabilecekleri Fazla Bedel (TL)

YILLAR	Avanslar+Kesin Bedel Ödemeleri (TL) (1)	Toplam Pancar Bedeli (TL) (2)	Fark (TL) (*) (3=2-1)	Destek (%) (3/2)	Ton Başına (TL)	Ha Başına (TL)
1987	298.747.523.000	290.300.000.000	+ 8.447.523.000	+ 2.91	+ 664	+ 21.948
1988	538.323.875.500	522.202.000.000	+ 16.121.875.500	+ 3.09	+ 1.398	+ 51.035
1989	943.683.179.000	917.926.000.000	+ 25.757.179.000	+ 2.81	+ 2.357	+ 75.816
1990	2.009.628.460.300	1.998.701.000.000	+ 10.927.460.300	+ 0.55	+ 781	+ 28.943
1991	3.413.829.896.400	3.370.013.000.000	+ 43.816.896.400	+ 1.30	+ 2.832	+ 109.520
1992	4.494.580.797.000	4.494.800.000.000	- 219.203.000	- 0.00	- 17	- 541
1993	7.425.404.731.500	7.121.152.000.000	+ 304.252.731.500	+ 4.27	+ 23.744	+ 721.693
1994	11.975.391.564.800	11.070.091.000.000	+ 905.300.564.800	+ 8.18	+ 84.442	+ 2.236.845
1995	24.563.377.386.700	24.249.317.000.000	+ 314.060.386.700	+ 1.30	+ 35.607	+ 1.012.063

(*) Çiftçilerin alabileceği fazla parayı göstermektedir.

Çizelge 5.9. Pancar Bedellerinin Aralık Ayında Ödenmesi Durumunda Çiftçilerin Alabilecekleri Fazla Bedel (TL)

YILLAR	Avanslar+Kesin Bedel Ödemeleri (TL) (1)	Toplam Pancar Bedeli (TL) (2)	Fark (TL) (*) (3=2-1)	Destek (%) (3/2)	Ton Başına (TL)	Ha Başına (TL)
1987	292.215.264.000	290.300.000.000	+ 1.915.264.600	+ 0.66	+ 151	+ 4.976
1988	532.291.254.300	522.202.000.000	+ 10.089.254.300	+ 1.93	+ 875	+ 31.938
1989	942.245.487.700	917.926.000.000	+ 24.319.487.700	+ 2.65	+ 2.225	+ 71.585
1990	1.962.638.621.000	1.998.701.000.000	- 36.062.379.000	- 1.80	- 2.579	- 95.519
1991	3.409.559.931.600	3.370.013.000.000	+ 39.546.931.600	+ 1.17	+ 2.556	+ 98.847
1992	4.386.748.289.000	4.494.800.000.000	- 108.051.711.000	- 2.40	- 8.248	- 266.465
1993	7.297.381.495.800	7.121.152.000.000	+ 176.229.495.800	+ 2.47	+ 13.753	+ 418.020
1994	11.653.013.259.900	11.070.091.000.000	+ 582.922.259.900	+ 5.27	+ 54.372	+ 1.440.303
1995	23.558.653.127.000	24.249.317.000.000	- 690.663.873.000	- 2.85	- 78.306	- 2.225.672

(*) Çiftçilerin alabileceği fazla parayı göstermektedir.

Çizelge 5.10. Pancar Bedellerinin Ocak Ayında Ödenmesi Durumunda Çiftçilerin Alabilecekleri Fazla Bedel (TL)

YILLAR	Avanslar+Kesin Bedel Ödemeleri (TL) (1)	Toplam Pancar Bedeli (TL) (2)	Fark (TL) (*) (3=2-1)	Destek (%) (3/2)	Ton Başına (TL)	Ha Başına (TL)
1987	272.922.076.600	290.300.000.000	- 17.377.923.400	- 5.99	- 1.366	- 45.151
1988	521.248.296.800	522.202.000.000	- 953.703.200	- 0.18	- 83	- 3.019
1989	933.621.719.200	917.926.000.000	+ 15.695.719.200	+ 1.71	+ 1.436	+ 46.200
1990	1.916.050.647.000	1.998.701.000.000	- 82.650.353.000	- 4.14	- 5.910	- 218.916
1991	3.263.005.330.000	3.370.013.000.000	- 107.007.670.000	- 3.18	- 6.915	- 267.465
1992	4.298.105.818.000	4.494.800.000.000	- 196.694.182.000	- 4.38	- 15.014	- 485.065
1993	6.818.862.561.000	7.121.152.000.000	- 302.289.439.000	- 4.24	- 23.591	- 717.036
1994	11.349.100.538.000	11.070.091.000.000	+ 279.009.538.000	+ 2.52	+ 26.025	+ 689.386
1995	22.960.085.510.000	24.249.317.000.000	- 1.289.231.490.000	- 5.32	- 146.170	- 4.154.563

(*) Çiftçilerin alabileceği fazla parayı göstermektedir.

Pancar bedellerinin Aralık ayında ödenmesi durumunda, çiftçilerin bazı yıllar karda, bazı yıllar ise zararda olacakları görülmektedir. Çiftçiler 1987 yılında 1.915.264.600.- TL'lik ekstra bir gelire sahip olacaklarken, 1995 yılında 690.663.873.000.- TL'lik bir zararda olacaklardır. 1995 yılında şirketin çiftçilere %2.85'lik bir desteği olacağı, bu desteğin ton başına 78.306.- TL ve ha başına ise 2.225.672.- TL olacağı görülmektedir (Çizelge 5.9).

Pancar bedellerinin ödenmesinin Ocak ayına sarkması durumunda ise çiftçilerin çoğunlukla zararda olacakları, ancak 1989 ve 1994 yıllarında karlı durumda olacakları görülmektedir. 1995 yılında şirketin çiftçilere olan desteği %5.32, bu destek ton başına 146.170.- TL ve ha başına ise 4.154.563.- TL olacaktır (Çizelge 5.10).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Şeker pancarı, kendinden sonra üretilen üründe verim artışına neden olması, mekani-zasyonun yaygınlaşması ile yeni teknolojilerin ülke tarımına sokması, elde edilen yan ürünlerin ülke hayvancılığında ucuz yem olması nedeniyle kullanılması, taşımacılık sektörüne büyük katkılar sağlaması, herşeyden önce çok geniş bir kitlenin geçimini sağlama-sı bakımından, üretiminin teşvik edilmesi gerekmektedir.

Şeker pancarı çiftçisinin bir önceki üretim yılında şeker pancarı, hububat ve hay-vansal üründen elde ettiği brüt gelir bir sonraki üretim yılının üretim masraflarını ancak karşılamaktadır. Çiftçinin gıda, giyinme, sağlık eğitim, ulaşım vb. gibi yaşamsal ihtiyaç maddeleri temininde kullanacağı harcanabilir net gelir son derece yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle de bir sonraki yılın üretim girdilerinin temini için ayırdığı paradan harcama yaparak yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır.

Özellikle yabancı işgücüne ihtiyaç duyulan ve çapa, sulama ve hasad masraflarını karşılayacak birikimi olmayan tarım işletmeleri, ekonomik güçlerinin elverdiği tarla arazi kadar şeker pancarı ekimi yaparak küçülmeyi tercih etmektedirler. Dolayısıyla da şeker pancarı ekim talebi giderek azalmaktadır. Sürdürülebilir bir şeker pancarı tarımı için yeterli bir alım fiyatının yanında, çiftçilere zamanında ve ihtiyacı karşılayacak miktarda aynı ve nakdi avanslar zamanında ve yeterince verilememekte ve bu nedenlerle de özel şeker fabrikaları dışında kalan devlet fabrikalarında, ekim talebi her geçen yıl azalmaktadır. (Anonim 1996/d).

Bu nedenle aynı ve nakdi avans tutarlarının ne zaman ve ne miktar verileceği kesinlikle bir takvime bağlanmalı ve belirlenen tarihlerde ödemeler eksiksiz olarak yapılmalıdır. Aksi takdirde çiftçiler şeker pancarı ile ilgili yapılması gereken üretim masraflarını kendi tasarruflarından veya borç bularak karşılamakta, bu da çiftçileri zor durumda bırakmakta, hatta pancar tarımından uzaklaşmalarına neden olmaktadır.

Şeker pancarı tarımına yönelik destek sistemi, verimliliği ve karlılığı dikkate almakta, gübre tahsisi ve avans ödemeleri elde edilen şeker pancarı üzerinden değil de

taahhüt edilen veya ekim yapılan alan üzerinden yapılmakta; bu durumda yanlış taahhütte bulunarak ekim yapılan alanı fazla gösteren çiftçi daha fazla aynı ve nakdi destek alabilmektedir. Avans ödemelerinin elde edilen şeker pancarı üzerinden yapılması, çiftçiyi verim arttırıcı önlemler almaya ve bilinçli üretime teşvik edecektir. Hesaplama-larda Türkiye ortalama verim, değilse, fabrikalar ortalama veriminden hareket edilmesi halinde verimi Türkiye ortalamasının çok üzerinde olan çiftçilerin maduriyetleri önle-nebilecektir. Daha sonraki yıllarda kota sistemine geçilebileceği de dikkatten uzak tu-tulmamalıdır.

Pancar taban fiyatını üretim maliyetini karşılayacak veya belli bir gelir bırakacak dü-zeyde belirlenmesi ve geç açıklanmaması gerekmektedir. Açıklanacak pancar taban fi-yatının tatmin edici bir seviyede olması, enflasyona göre revize edilebilir olması veya bir başka ifadeyle avans fiyat olması pancar tarımını daha cazip hale getirecektir. Girdi fiyatlarında meydana gelen artışlar, enflasyon gibi etmenler dikkate alınarak avans fiyat artırılarak gerçek alım fiyatı tesbit edilmelidir. Bu durum çiftçiler açısından yararlı ola-caktır.

Taban fiyat düzeyi belirlenirken yıllık enflasyon oranı, alternatif ürünlerle olan pari-te ve üretim gelirleri gözönüne alınarak bir belirlemeye gidilmeli ve çiftçinin beklentile-rinin de gözönüne alınması açısından TÜRKŞEKER'in yanı sıra Pancar Ekicileri Koo-peratiflerinin, Ziraat Odalarının, Ticaret Odaları veya Ticaret ve Sanayi Odalarının görüşleri Bakanlar Kurulu'nun taban fiyat belirlemesine ilişkin çalışmalarına dayanak oluşturulmalıdır.

Taban fiyatın geç açıklanması içe çiftçinin alternatif ürünlerden elde edeceği gelirlere şeker pancarı üretiminden elde edeceği kazanç ile bir kıyaslamaya imkan vermediği için üretim sürecinde belirsizliklere neden olmakta ve taahhüt edilen ekim alanları ile fi-ili ekim alanları arasında farklılıklar oluşmaktadır. Taban fiyatının sonbahar tarla ha-zırlıkları başlamadan ve ekim sözleşmeleri imzalanmadan önce, Ağustos-Eylül ayları arasında açıklanması, daha bilinçli üretime ulaşılması ve çiftçinin tatmin edilmesi açısından önem kazanmaktadır (Ersun vd 1997).

Kesin bedel ödemelerinin Ekim ayında yapılması, çiftçilere önemli miktarlarda kat-kılar sağladığı görülmüştür. Ekim ayında kesin bedel ödemeleri yapılamayacak ise, öde-me zamanı en geç Ocak ayını sonu olmalıdır. Daha geç yapılan kesin bedel ödemeleri çiftçi aleyhine olacak, dolayısıyla çiftçiler Şirketi desteklemiş olacaklardır. Çiftçilere, yapılan geç ödemeler için enflasyondan doğan farklar ödenmelidir.

Bütün bunların ışığı altında, fiyat ve ödemeler tekrar gözden geçirilmeli, pancar ye-tiştirme sözleşmesi çiftçilerin lehine yeniden, onları teşvik edici yönde düzenlenmelidir.

KAYNAKLAR

- Anonim, 1994, Pankobirlik, İstatistik Yıllığı I, Ankara.
- Anonim, 1995, Pankobirlik, 1995 Yılı Şeker Pancarı Çiftçi Üretim Maliyeti ve Alım Fiyatı Hakkında Pankobirlik Görüşüne Ait Rapor, Ankara.
- Anonim, 1996/a, Pankobirlik, İstatistik Yıllığı II, Ankara.
- Anonim, 1996/b, Pancar Tarımında Destek Sistemi, İşleyiş - İleriye Dönük Politikalar, T.Ş.F.A.Ş. Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Anonim, 1996/c, "1995-1996 Kampanyası Pancar Destek ve Sübvansiyonları İle Bedel Ödemeleri, T.Ş.F.A.Ş. Genel Müdürlüğü APK Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Anonim, 1996/d, Pankobirlik, Şeker Pancarı Ziraati ve Ekonomideki Yeri ve 1996 Yılı Üretim Maliyeti, Ankara.
- Anonim, 1997, T.Ş.F.A.Ş. Genel Müdürlüğü, APK Dairesi Başkanlığı Kayıtları, Ankara.
- Ersun vd 1997, Türkiye'de Şeker ve Şeker Üretiminde Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No: 1997-12, İstanbul.
- Özçelik, A., 1994/a, "Türkiye'de Şeker Pancarı Üretim Maliyeti - Fiyat İlişkisinin Analizi", Kooperatifçilik Dergisi, Sayı: 105, Ankara.
- Özçelik, A., 1994/b, "Türkiye Tarımında Destekleme", Karınca Dergisi, Sayı: 689, Ankara.
- Özonuk, A., 1996, Türkiye'de Şeker ve Şeker Pancarı Üretimdeki Düşüş ve Ülke Ekonomisine Etkisi, A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Semineri (Yayınlanmamış), Ankara.
- Soygeniş, A.F., 1995 "Pancar Tarımı ve Şeker Üretiminin Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Önemi", T.Ş.F.A.Ş., Genel Müdürlüğü, APK Dairesi Başkanlığındaki Bir Çalışması, Ankara.
- Tortopoğlu, A.İ., 1994, Şeker Pancarı Tarımının Ülke Ekonomisine Sağladığı Faydalar, Ankara.

AVRUPA'DA KOOPERATİFÇİLİK HAREKETİ VE AVRUPA BİRLİĞİ KOOPERATİF İLİŞKİLERİ

*Yrd. Doç. Dr. Nurcan TURAN **

AVRUPADA KOOPERATİFÇİLİK HAREKETİNİN DOĞUŞU

Endüstriyel ve kentsel değişimin, pek çok insanın yaşamını kökten değiştirdiği 1840'ların kargaşalı döneminde, Avrupa'da ilk sürekli örgütlenme olarak, kooperatifçilik gelenekleri ortaya çıkmıştır.

1844 yılında, İngiltere'nin Kuzeybatısı'nda yer alan Rochdale kasabasında, bir grup işçi tarafından, uygun fiyatlarla satış yapmak ve yalnızca zorunlu gereksinimleri gidermek için kurulan tüketim kooperatifi, modern anlamda ilk tüketim kooperatifi olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, Rochdale kooperatifinden önce İngiltere'de, halkın kooperatifçiliğe ilişkin pek çok deneyimi olduğu konusunda kanıtlar bulunmaktadır. Ancak Rochdale kooperatifi, sağlam temellere dayanan sistemli ve azimli bir çalışma düzeni içinde başarıya ulaşarak, kendisini izleyenler için bir standart ve model oluşturmuştur (Williamson, 1995). Bu başarılı model daha sonraki yıllarda binlerce kooperatifin kurulmasına önderlik etmiştir.

1863 yılında İngiltere, 1868 yılında ise İskoçya'da kurulan toptancı mağaza kooperatifleri 19. yüzyılın sonlarına doğru, İngiltere'deki en büyük ve en yenilikçi işletmeler arasında yer almıştır. Bu kooperatif işletmeler, pek çok Avrupa ülkesinde tüketiciler arasında benzer hareket ve organizasyonların kurulmasını teşvik etmişlerdir.

Aynı zamanda 1840'larda Fransa'da, başarılı işçi üretim kooperatiflerinden bazıları, Fransız işçiler tarafından kurulmuştur. 1840'lar ve izleyen yıllarda, Almanya'da ayrı bir grup, kredi kooperatifçiliğini başlatmıştır.

Avrupa'da ilk kooperatifin kurulmasından bu yana geçen 153 yılda, kooperatifler kendilerine özgü ilke ve değerlere inanmışlar ve bu süreç içerisinde ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve siyasal değişimlere uyum sağlamaya çalışarak gelişmelerini sürdürmüşlerdir.

Bugün Avrupa'da tahmini olarak, 96.000 kooperatif bulunmaktadır. Bu kooperatifler 155 milyon üyesi ve 2.6 milyon çalışanı ile Avrupa ekonomisinde büyük bir güç oluşturmaktadırlar. Dünya genelinde ise, kooperatifler değişik ekonomik sektörlerde fa-

* Anadolu Üniversitesi İİBF Kooperatifçilik Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

aliyet gösteren 750 milyondan fazla üyeye sahip bulunmaktadır (Aries Home Page: <http://www.aries.eu.int/cooplist.html>).

AVRUPA BİRLİĞİ VE KOOPERATİFLER

Çalışmaları, başlangıçta altı kurucu üyesi (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg) arasında, bir Kömür ve Çelik Ortak Pazarı kurulmasıyla sınırlı olan Avrupa Birliği, bugün 15 üye devleti kapsayan ve ekonomi, endüstri, politika, insan hakları ve dış politika alanlarını kapsayan çok sektörlü bütünleşmenin en ileri örneğini oluşturmaktadır.

AT Antlaşması'nın 2. maddesi, AT'ye ortak bir pazar kurmak ve üye devletlerin ekonomi politikalarını tedricen birbirine yakınlaştırmak yoluyla, Topluluğa ekonomik faaliyetlerinde uyumlu gelişme, sürekli ve dengeli bir genişleme, istikrar artışı, yaşam koşullarında hızlı bir yükselme ve üye devletler arasında daha yakın ilişkiler sağlanması görevini vermektedir. Bu hedefe kişi, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlamak üzere sınırların açılması ve ortak politikalar ve ortak mali araçlar yoluyla dayanışmanın güçlendirilmesi suretiyle erişilmesi öngörülmüştür. 1 Ocak 1993'te Tek Pazarın tamamlanması ile, bu hedefe hemen hemen ulaşılmıştır. (Fontaine, 1994). Avrupa Birliği Antlaşması yada kısaca Maastricht Anlaşması diye anılan, yeni temel hukuk metninin 1995 yılında tüm üye devletlerce onaylanarak yürürlüğe konması, Avrupa Entegrasyonunun şimdiye kadar Roma Antlaşması (1957) ile Avrupa Tek Senedi (1986) çerçevesi içinde kalan boyutlarını genişletmiş ve bunlara ortak dış ve güvenlik politikası, Avrupa vatandaşlığı, ortak içişleri ve adalet politikası, tek Avrupa parası için takvim gibi önemli öğeler eklemiştir. Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği adını alan, Avrupa entegrasyonunu bu yeni yapıya uyum çalışmalarını sürdürmektedir. (Ebert, 1994). Bu süreç içerisinde kooperatifler de, gelişmelere kayıtsız kalmamışlardır. Büyüme ve rekabet güçlerini artırma amaçları ile, yatay ve dikey örgütlenmelerini gerçekleştirme ve birleşme çalışmalarını hızlandırma yönünde çalışmalarını sürdürmüşlerdir. AT ülkelerinde kooperatif kuruluşlar bütünleştirici bir rol oynamaktadırlar. Üretici ve tüketicilerin organize olmuş kolları olarak Topluluğun bütünleşmesinde önemli katkılarda bulunmaktadırlar (Duymaz, 1989).

Değişik topluluk politikalarında, özellikle 1981 yılından bu yana, kooperatifler önemli bir yer almaya başlamıştır. Nisan 1983'de Avrupa Parlamentosu'nca kabul edilen bir karar, Topluluk Organları ile Avrupa'daki kooperatifçilik ilişkisi bakımından önem taşımaktadır. Karar ile; bir taraftan Topluluk Organlarının ve üye ülkelerin kooperatiflere daha fazla önem vermeleri gerektiği vurgulanırken, diğer taraftan da kooperatiflerin ilgili piyasalarda önemli payları olduğu, dolayısıyla ekonomik ve sosyal bir gücü temsil ettikleri, toplumun vazgeçilmez bir parçası oldukları, özellikle tarımsal kooperatiflerin küçük çiftçilerin temel yapılarını koruyarak üretim etkinliğini artırdıkları, yeni iş yaratmada ve çalışma şartlarının iyileştirilmesinde önemli rol oynadıkları belirtilmekte,

kooperatif birlikleri ile Topluluk Organları arasında daimi bir işbirliği ve dayanışma ön-görölmektedir. Topluluğun kooperatifçilik hareketini desteklemesinin kendi yararına olacağı bu kararlar kabul edilmektedir.

1957 yılından bu yana, Avrupa'da ve/veya Avrupa Topluluğu düzeyinde, dokuz ayrı kooperatif sektör, eczacılık ve gıda maddelerin satışını gerçekleştiren ve perakendecilerin sahibi olduğu toptan mağaza kooperatifleri ayrı ayrı organizasyonlarını oluşturmuşlardır. Bu oluşumları 1970 yılında bankacılık, 1978'de sigortacılık, 1979'da üretim, 1984'de turizm ve 1986'da konut kooperatifleri tarafından kurulan Avrupa organizasyonları izlemiştir.

1982 yılında bu Avrupa Organizasyonları arasında, daha yakın işbirliği oluşturma çabaları sonucunda geçici bir çözüm oluşturularak, iki ayrı komite kurulması karara bağlanmıştır.

Bu komitelerden ilki 1982 yılında kurulan Sektörlerarası Avrupa Kooperatiflerini Birleştirme Komitesi (CLICE)'dir. Bu komite FEBECOOP (Belçika) ve AGCI, Cooperative ve LEGA (İtalya) gibi bazı merkezi ulusal kooperatif organizasyonlar gibi iki Avrupa Kooperatif sektörünü (eczacılık ve sigortacılık) kapsıyordu (Sozanski, 1994: Me-miş, 1985).

İkinci komite, 1983 yılında kurulan Avrupa Kooperatif Birlikleri Koordinasyon Komitesi (CCACC)'dir.

AVRUPA TOPLULUĞU KOOPERATİF BİRLİKLERİ KOORDİNASYON KOMİTESİ (CCACC)

1983 Nisan ayında, Avrupa Parlamentosu davetine katılarak, kooperatif birliklerin görüşlerini savunmak ve aralarında koordinasyonu sağlamak için, Avrupa Topluluğu Kooperatif Birlikleri Koordinasyon Komitesi (CCACC) kurulmuştur. Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu ve Ekonomik ve Sosyal Komitesi bu kuruluş için resmi onay vermiştir.

Avrupa Birliği Kooperatif Birlikleri, Koordinasyon Komitesi tarafından şu isteklerle temsil edilir: Avrupa'da kooperatif organizasyonlar arasında işbirliğini geliştirmesi, kooperatif işletmelerin belirli sektörlerde çıkarlarını takip etmesi ve halk ve yetkililerle olan ilişkilerinde, kooperatif işletmelerin teori ve uygulamalarını savunması.

CCACC'nin özel amaçları şunlardır.

- ◆ Üye birlikler arasında bilgi alışverişini artırmak.
- ◆ Konularla ilgili olarak iş toplantıları düzenlemek. Sorunlarla ilgili ortak tezler hazırlamak.
- ◆ Ortak çıkarlar için belirgin faaliyetler düzenlemek.

Bu komite bünyesinde, izleyen bölümde yer alan dokuz ayrı Avrupa Kooperatif Organizasyonu bulunmaktadır. (Sozanski, 1994).

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE SEKTÖREL KOOPERATİF ORGANİZASYONLARI

- ◆ Tarım ve balıkçılık kooperatifleri (COGECA)
- ◆ Tüketim kooperatifleri (EUROCOOP)
- ◆ Grup satınalma kooperatifleri (UGAL)
- ◆ Banka ve kredi kooperatifleri (ACB)
- ◆ Üretim kooperatifleri (CECOP)
- ◆ Sigorta kooperatifleri (ACME)
- ◆ Eczacılık kooperatifleri (UEPS)
- ◆ Turizm kooperatifleri (CETOS)
- ◆ Konut kooperatifleri (CECODHAS)

Bu organizasyonlara ilişkin genel bilgi ve organizasyonların işlev ve amaçları aşağıda yer almaktadır.

TARIM VE BALIKÇILIK KOOPERATİFLERİ (COGECA)

Çeşitli Avrupa Topluluğu ülkelerinde faaliyet gösteren ulusal tarım kooperatifleri birlikleri, Avrupa alanında temsil edilmek üzere, 1959 yılında COGECA (General Committee For Agricultural Co-operation in the E.E.C - Avrupa Topluluğu Ülkeleri Tarımsal İşbirliği Organizasyonunu)'yı kurdular. Bu organizasyon Topluluk yetkilileri tarafından Avrupa Topluluğu düzeyinde tarım ve balıkçılık kooperatiflerinin resmi sözcüsü olarak kabul edildi.

Tarımsal kooperatiflerin Avrupa Topluluğu düzeyinde çıkarlarını temsil eden COGECA, 12 milyon üyesi, bünyesinde yer alan 40.000 tarım ve balıkçılık kooperatifi ve 720.000 çalışanı ile büyük bir organizasyondur. Bu organizasyon bünyesinde yer alan kooperatifler, başlıca iki temel alanda faaliyet göstermektedirler.

- ◆ Üyelerce üretilen tarımsal ürünlerin pazarlanması,
- ◆ Üye kooperatiflere girdi kaynakları sağlanması.

Avrupa'da bu faaliyetlerin ilki için, kooperatiflerin pazarın %55'ini, ikincisi için ise pazarın %45'ini ellerinde bulundurdukları tahmin edilmektedir.

COGECA'nın başlıca işlev ve amaçları şu şekilde özetlenebilir.

- ◆ Avrupa Topluluğu Kuruluşları ile olan ilişkilerde, tarım ve balıkçılık kooperatiflerinin özel ve genel çıkarlarını korumak.

◆ Avrupa Topluluğu ülkelerindeki tarımsal kooperatiflere yasal, ekonomik, finansal ve tarımsal işbirliği ile ilgili tüm çalışmalarda destek olmak.

◆ Avrupa Topluluğu ülkelerindeki tarımsal kooperatifler arasında, ilişki ve işbirliğini geliştirmek.

◆ Avrupa Topluluğu ve diğer uluslararası organizasyonlarla, tarımsal ticaret ile ilgili ilişkiler geliştirmek.

TÜKETİM KOOPERATİFLERİ (EUROCOOP)

Euro-Coop (European Community of Consumer Cooperatives - Avrupa Topluluğu Tüketici Kooperatifleri), perakende ticarete bulunmak, tüketici çıkarlarını korumak ve tüketiciyi bilgilendirip, eğitmek amaçlarıyla 1957 yılında kurulmuştur.

Euro-Coop'un 15 Avrupa ülkesinde 21 milyon'u aşkın üyesi bulunmaktadır. Üye ülkelerin 11'i Avrupa Birliği, 4'ü ise EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Birliği) ülkeleridir. Euro-Coop, 2556 kooperatife ait 31.166 mağazadan, 358.974 çalışanı ile hizmet vermektedir. 1992 yılında işlem devir hızı, toplam 46.5 milyar ECU olarak gerçekleşmiştir.

Euro-Coop'un başlıca işlev ve amaçları şu şekilde özetlenebilir:

◆ Özellikle tüketici sorunlarıyla ilgili olarak, üyelerinin ekonomik ve sosyal çabalarını gerçekleştirmeye çalışmak ve bu çabalara destek veren Avrupa Kuruluşlarında ortaklarının resmi temsilcisi olmak.

◆ Avrupa Topluluğu düzeyinde, tüketicilerin çıkarlarını teslim etmek ve savunmak.

◆ Üye organizasyonların ortak çıkarlarını koordine etmek ve düzenli bir bilgi alışverişi için, bir iletişim ağı oluşturmak.

◆ Avrupa Topluluğu politikalarını kabul eden üye organizasyonlar ve tüketim kooperatiflerinin faaliyetlerini etkileyebilecek olan düşüncelerle ilgili bilgiler vermek.

GRUP SATINALMA KOOPERATİFLERİ (UGAL)

UGAL (Association of Retailer-Owned Wholesalers in Foodsuffs - Gıda Madelelerinde Perakendecilerin Sahip Olduğu Toptancılar Birliği), 1963 yılında, temel olarak gıda sektöründe faaliyet gösteren bağımsız perakendeciler tarafından kurulmuş olan, toptan satış kooperatifleri ve hizmet gruplarının Avrupa şemsiye kuruluşudur.

UGAL, bağımsız perakendecilerin tedarik ihtiyacını gidermek üzere, toptancıların faaliyetlerini kooperatif temeller üzerinde biraraya getirmiştir. Brüksel'de faaliyet gösteren UGAL, 1992 yılı verilerine göre, toplam 851.000 çalışanı ile yaklaşık 148.000 satış noktasından faaliyet göstermektedir. Temsil ettiği perakendeci sayısı 120.000'i bulmaktadır. Perakendecilik düzeyinde işlem devir hızı 100.250 milyon ECU, toptan satış düzeyinde ise 53.320 milyon ECU olarak gerçekleşmiştir.

UGAL'ın başlıca işlev ve amaçları şu şekilde özetlenebilir.

◆ Üyelerini bilgilendirmek ve üyeler için önem taşıyan sorunlar ve deneyim alışverişini sağlayıcı, belirlenmiş durumlarla ilgili olarak, üyelerinin çıkarlarını korumak.

◆ Özellikle Avrupa Topluluğu içerisinde, ulusal ve uluslararası düzeylerde, ekonomik ve sosyal sorunlar ve örgütsel problemler hakkında, üyelerin bilimsel bilgiye ulaşması için araştırma, sonuçlandırma ve bilgiyi yayma konularında yol gösterici olmak.

◆ Uluslararası organizasyonlar ve özellikle Avrupa Topluluğu ile olan ilişkilerde, üyelerinin mesleki çıkarlarını temsil etmek.

◆ Kooperatifçilik ile, yasal ve ekonomik alanlarda, üyelerine bilimsel önerilerde bulunmak ve destek sağlamak.

BANKA VE KREDİ KOOPERATİFLERİ (ACB)

ACB (The Association of Cooperative Savings and Credit Institutions of the European Economic Community - Avrupa Topluluğu Tasarruf ve Kredi Kuruluşları Kooperatifleri Birliği), 1970 yılında kurulmuştur. Birlik, Avrupa kooperatif bankası grupları arasında sıkı bir işbirliği geliştirmek ve Avrupa genelinde bu kuruluşların mesleki çıkarlarını savunacak bir faaliyet planı ortaya koymak gereksiniminden ortaya çıkmıştır.

30 ayrı organizasyondan oluşan kooperatif banka grupları, yalnızca 12 Avrupa ülkesinden değil aynı zamanda EFTA ve Avusturya, Finlandiya, İsveç, Bulgaristan, Kıbrıs Macaristan, Polonya, Romanya ve Çek Cumhuriyeti gibi Doğu Avrupa ülkelerinden oluşmaktadır.

1992 sonu itibariyle Birliğe üye organizasyonlar, kolektif olarak 60.000 banka şubesinden faaliyet göstermektedir. 34 milyon'dan fazla üyeleri bulunmaktadır. 425.000'i aşkın çalışanı ile Avrupa'da 70 milyon müşteriye hizmet vermektedir ve Avrupa tasarruf pazarının yaklaşık % 17'sini elinde bulundurmaktadır.

Faaliyetlerinin çoğunluğu, tarımsal kesim ile küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin finansal ve yasal bankacılık uyumu alanındadır. Kuruluş, Avrupa kredi sektöründeki üç ana temsil kuruluşundan birisini oluşturmaktadır.

ACB'nin işlev ve amaçları şu şekilde özetlenebilir.

◆ Avrupa Topluluğu Kuruluşları ve diğer kuruluş ve oluşumlarla ilişkilerde, üyelerinin özel ve genel çıkarlarını temsil etmek.

◆ Özellikle Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu gibi Avrupa Birliği Kuruluşlarının, yasal ve diğer aktiviteleri ile ilgili olarak üyelerini bilgilendirmek.

◆ Üyeler arasında ortak çıkarlarla ilgili olarak, ilişki ve işbirliğini geliştirmek.

◆ Tarım, balıkçılık, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler ve el sanatları endüstriyel sektörlerindeki geleneksel alıcılara, finans sağlamak için, topluluk planlarının uygulanmasını ve kuruluşlarını izlemek.

◆ Avrupa Birliği Komisyonu ile ortak çalışmalar yapmak.

ÜRETİM KOOPERATİFLERİ (CECOP)

CECOP (European Committee of Workers' Co-operatives - Avrupa İşçi Kooperatifleri Komitesi), Avrupa Birliği ile olan ilişkilerde üyelerinin çıkarlarını korumak ve temsil etmek üzere 1979 yılında kurulmuştur.

1992 yılı verilerine göre CECOP, 12 ülkeden 1.000.000 işçiyle, 50.000 kooperatifi, 28 üye organizasyon aracılığıyla temsil etmektedir.

CECOP'un işlev ve amaçları şu şekilde özetlenebilir.

- ◆ Üyeleri arasında deneyim ve bilgi alışverişini koordine etmek.
- ◆ Avrupa Birliği Kooperatif Birlikleri Koordinasyon Komitesi'nin bir üyesi olarak, kooperatiflerin sektörel çıkarlarını savunmalarına aktif olarak katılmak.
- ◆ CICOPA ile karşılıklı ilişkiler geliştirmek.
- ◆ Kooperatif işletmelerin Avrupa gruplaşmalarını geliştirmek ve üyeleri için ortak faaliyet ve projeleri koordine etmek.
- ◆ Üretim kooperatiflerinin özel karakterlerini savunmak ve geliştirmek için, Avrupa Birliği Kuruluşları ile karşılıklı politik faaliyetler izlemek ve temsil etmek.

SİGORTA KOOPERATİFLERİ (ACME)

Avrupa Topluluğunun büyüyen etkisi ve sigortacılığın uluslararası boyutlar kazanmasının bir sonucu olarak, 1978 yılında kurulmuş olan ACME (Association of European Co-operative and Mutual Insurers - Avrupa Karşılıklı Sigorta ve Kooperatif Birliği, sigorta kooperatifleri ve ortaklıklarının gönüllü birliğidir.

ACME Uluslararası Kooperatif ve Karşılıklı Sigorta Federasyonu (ICMIF)'nin Avrupa için bölgesel bir kısmını oluşturur. Üyeler ICA ilkeleri ve sosyal ekonominin ortak temel ilkelerine bağlıdır (açık üyelik, demokratik yönetim, dayanışma, kendi çıkarını gözetmeme, tüketicilerin ekonomik yararını koruma, kazancı tüketici yararına kullanma gibi).

ACME üyeliği, günümüzde tüm Avrupa Birliği ve EFTA ülkelerinde geçerlidir (Portekiz ve Liechtenstein hariç). ACME'ye bağlı 27 grup kooperatif ve karşılıklı sigorta topluluğu bulunmaktadır. Bu kuruluşlar Avrupa'da 26 milyon aileyi sigorta kapsamına almıştır ve 140.000 kişiyi istihdam etmektedir. ACME'nin pazar payı %8'dir.

ACME'nin işlev ve amaçları şu şekilde özetlenebilir.

- ◆ Sigortacılık pazarında yaygınlaşmalarını teşvik etmek ve kolaylaştırmak için, üyeleri arasında anlayış ve işbirliği oluşmasına yardımcı olmak.
- ◆ Ticari ve teknik konularda, üyeleri arasında beceri ve deneyim değişimini organize etmek ve üyelerini bilgilendirmek.

◆ Kooperatifçilik hareketinin diğer sektörleriyle dayanışma, Avrupa'da kooperatifçilik ilkelerinin uygulanması ve işbirliğinin özel değerlerinin geliştirilmesi konularında faaliyet göstermek.

◆ Ayrıcalıklı ülkelerin yardımı ile kendi sigorta kooperatiflerini ve ortaklıklarını kurarak, gelişen dünyada yerlerini alabilmeleri konusunda, üyelerine yardımcı olmak.

◆ Personeli eğitmek, ürün geliştirmek vb.

Avrupa'da finansal hizmetler endüstrisi içerisinde etkili ve güçlü bir kooperatif ve karşılıklı sigortacılık sektörünün gelişmesini hızlandırmayı hedefleyen ACME'nin, yararlı etkileri, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından övgü ve takdirle karşılanmaktadır.

ECZACILIK KOOPERATİFLERİ (UEPS)

Ecza kooperatifleri ve diğer sosyal eczanelerin geçmişi geçen yüzyılın sonlarına kadar uzanır. Bu kooperatiflerin gelişimi zamanın çeşitli sosyal hareketleriyle bağlantılı olmamıştır.

Avrupa'da ecza kooperatiflerinin gelişimi düzenli değildir. Hatta bazı ülkelerde bu tür oluşumlar için yasal engeller dahi bulunmaktadır.

Kooperatif ve sosyal eczaneler, tıbbi tüketicinin yararına çalışmayı ve dar gelirli kesimin ilaç tedavisinden yararlanabilmesini hedefler. Bunun için, en düşük maliyetle ilaç temin edebilmek ve hizmetlerini koruyucu tıbbi da içine alacak biçimde, tüm sağlık hizmetleriyle birlikte ele almak için çaba gösterir.

1961 yılında kurulmuş olan UEPS (European Union of Social Pharmacies - Sosyal Eczaneler Avrupa Birliği), ilaç dağıtımı ve hazırlanması ile ilgili olan (halka açık eczane ve depolar) çeşitli ulusal organizasyonları beraberinde getirir. UEPS, temsil ettiği 2500 eczane aracılığı ile, üye organizasyonlarına bağlı olan 30 milyon kişiye hizmet verir. Bu organizasyonlar şartsız olarak dört temel ilkeyi kabul ederler.

Kamu güçlerinden bağımsız olma

Demokratik yönetim

Açık üyelik

Kar amacı gözetmeme

UEPS üyesi organizasyonların Avrupa pazarındaki toplam payı %10 civarındadır.

UEPS'in işlev ve amaçları şu şekilde özetlenebilir.

◆ Kooperatif ve sosyal eczanelerin, buldukları ülkelerde gelişmesini sağlamak.

◆ Bu tür eczanelerin ve ilgili faaliyetlerin bulunmadığı ülkelerde, bunların kurulmasını teşvik etmek ve bu tür eczanelerin kurulmasındaki engellerin ortadan kaldırılmasında yardımcı olmak.

◆ Avrupa Tek Pazarı çerçevesi içerisinde dağıtım, tasnif ve üretimle ve aynı zamanda gözlük, işitme cihazı ve sargı gibi protezlerle ilgili şirketleşmeye karşı, üye organizasyonların haklarını savunmak.

◆ Çeşitli kampanyalarla, halkı sağlık konusunda eğitmek.

◆ Topluluk kuruluşları içerisinde, sosyal ekonominin bir ortağı olarak, sektörün tanımını ve gelişimi sağlayacak dost bir çevrenin yaratılmasını sağlamak.

TURİZM KOOPERATİFLERİ (CETOS)

CETOS (European Council of Social Tourism - Avrupa Sosyal Turizm Konseyi), 1984 yılında kurulmuştur. CETOS, Turizm sektöründe, özellikle de sosyal turizm alanında faaliyet gösteren 12 ülkenin kooperatifleri, birlikleri ve ortak yardım kuruluşlarının şemsiye kuruluşudur. 1989 verilerine göre, üye organizasyonların yıllık işlem hacmi 7.3 milyar ECU'dur. CETOS bünyesinde 3.300.000 yatak kapasitesi bulunmaktadır.

CETOS'un başlıca işlev ve amaçları şunlardır.

◆ Topluluk kuruluşlarıyla alışverişlerde, sosyal turizmin özel ve genel çıkarlarını temsil etmek.

◆ Avrupa Topluluğu düzeyinde, turizm alanında yatırımlar yapılması konusunda üyelerin bilgilendirilmesini kolaylaştırmak.

◆ Topluluk düzeyinde kooperatif, ortaklık, sendikal ve birlik çıkarlarını temsil eden diğer organizasyonlarla ilişkiler geliştirmek.

◆ Turizm ve özellikle sosyal turizm alanında özenli bir topluluk politikasına katılmak.

◆ Üye organizasyonlar arasında bilgi, insan ve hizmet değişimini teşvik etmek ve gerekli tüm alanlarda katılımcı faaliyetleri desteklemek.

KONUT KOOPERATİFLERİ (CECODHAS)

1986 yılı Mayıs ayında kurulmuş olan CECODHAS (European Committee on Social Housing - Avrupa Sosyal Konut Komitesi), Avrupa Birliği ülkelerindeki aynı amaçları paylaşan ulusal konut kooperatifleri organizasyonlarına açıktır.

CECODHAS, 11 ülkede 22 üye organizasyonun temsilcisidir. CECODHAS'ın üye organizasyonları tarafından, bugüne kadar 6.800.000 apartman inşa edilmiş yada finanse edilmiştir.

CECODHAS'ın başlıca işlev ve amaçları şunlardır.

◆ Tüm Avrupa kuruluşları ile olan ilişkilerinde üyelerini temsil etmek.

◆ Avrupa Birliği ve üye ülkelerde sosyal konutun desteklenmesi için bir lobi oluşturmak.

◆ Ekonomik, teknik ve sosyal etkinliği artırmak amacıyla, üyeler arasında işbirliği ve karşılıklı desteği kolaylaştırmak.

◆ Fikir ve deneyim değişimini gerçekleştirmek.

◆ Üye organizasyonların yararlanması için, bir danışma servisi geliştirmek.

AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNE İLİŞKİN KOOPERATİF İSTATİSTİKLERİ

Avrupa Birliği Ülkelerinde Kooperatifler

Avrupa Birliği ülkelerinde faaliyet gösteren kooperatiflerin çoğunluğu tarım, ormancılık, balıkçılık ve gıda ürünleri sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Bu sektörlerde faaliyet gösteren kooperatif sayısı 46.260'dır. Bu toplam kooperatiflerin %42.6'sını oluşturmaktadır. İmalat, madencilik, inşaat ve el sanatları sektörlerinde faaliyet gösteren kooperatif sayısı ise 26.958'dir. Bu rakam da toplam kooperatiflerin %26'sını oluşturmaktadır. Banka ve kredi gibi diğer önemli iki sektördeki kooperatiflerin oranı %11.7, toptan satış ve perakende ticaret sektörlerindeki kooperatiflerin oranı ise %6.8'dir.

Kooperatif Üyeliği

Avrupa Birliği ülkelerindeki kooperatif üyelerinin toplam sayısı, 53.7 milyon'un üzerindedir. İngiltere'deki Sigorta kooperatifleri Topluluğu'nun 6 milyon üyesine ilaveten, bu üyelerin 28.7 milyonu banka ve kredi sektörlerinde yer alır. Geri kalan 19.037.356 üyenin yarısı toptan satış ve perakende ticaret, diğer yarısı da tarım, ormancılık, balıkçılık ve gıda ürünleri sektörlerinde yer almaktadır. İmalat, madencilik, inşaat, el sanatları ve diğer bilinmeyen sektörlerdeki üye sayısı ise %5 civarındadır.

İstihdam

Kooperatif sektörde, ekonomik sektörlerle göre çalışanların dağılımı şu şekildedir:

Banka ve kredi %23

Toptan satış ve perakende ticaret %23.5

Tarım, ormancılık, balıkçılık ve gıda ürünleri %21.5

İmalat, madencilik, inşaat ve el sanatları %12.3

Sigorta ve emeklilik %1.1

Ve diğer (bilinmeyen) sektörler %18.6

İşletme Büyüklüğü

Kooperatif sektörde, ekonomik sektörlerle göre işletme büyüklüğü, işlem hacmine göre şu şekilde ortaya çıkmaktadır.

Banka ve kredi %75.4

Tarım, ormancılık, balıkçılık ve gıda ürünleri %12.2.

Toptan satış ve perakende ticaret %7.1

Diğer (bilinmeyen) %3.2

İmalat, madencilik, inşaat ve elsanatları %1.8

Sigorta ve emeklilik %0.2 (ICA, 1994).

KAYNAKLAR

Duymaz, I. (Haziran, 1989) Avrupa Topluluğu'na Entegrasyon Türk Kooperatifçilik Sektörünün Yapısını ve Yönetim Teknolojisini Nasıl Etkiler. Türkiye'deki Kooperatiflerin Avrupa Topluluğu Bünyesine Entegrasyonu Semineri, Ttk Ya. No. 74.

Fontaine, P. (1994) On Derste Avrupa. Ankara.

Memiş, İ. (1985) Kooperatifçiliğin Düşünce Tarihi ve Uygulaması. Ankara.

Sozanski, G. (1994) Sectorial co-op organization in the European Union. Review of International Co-operation, ICA, 87, 2.

Williamson, I. (1995) The massive movement that grew from Rochdale' tiny store. Review of International Co-operation, ICA, 88, 1.

(1994) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Gümrük Birliği İle Katılımı. Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul.

Areis Home Page (<http://www.aries.eu.int/cooplist.html>).

Euoepan Union statistical report on co-operatives (1994). Review of International Cooperation ICA, 87.2.

ERZURUM İLİNDE UYGULANAN HAYVANCILIK KREDİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

*Yrd. Doç. Dr. Fahrettin KORKMAZ **

ÖZET

Bu çalışmada, 1989 yılından sonra Erzurum ilinde kullanılan Sözleşmeli Besicilik, %20 faizli Hayvancılığı Geliştirme ve Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu kredilerinden yararlanan işletmelerin kredi kullanımlarının değerlendirilmesi yapılarak, uygulanan kredi politikalarının sonuçların tespit edilmesi, konuyla ilgili problemlerin ortaya konulması ve gerekli önerilerin sunulması amaçlanmıştır. Örneklem yapmak için, işletmelerin kredi yoluyla temin ettikleri hayvan sayıları kullanılarak işletme ortalaması ve varyansı hesaplanmıştır.

Verilen toplam kredi miktarı, %20 faizli kredide 249 milyar 500 milyon, KKDF'de 2 milyar 368 milyon ve Sözleşmeli Besicilik kredisinde de ise 10 milyar 562 milyon TL'dir. Erzurum merkezinde %20 faizli kredilerde geri dönüş oranı %85 olurken Sözleşmeli Besicilik kredilerinde geri ödeme oranı %47 olarak gerçekleşmiştir. Büyük işletmelerin, genç ve eğitim seviyesi yüksek çiftçilerin daha uygun kredi temin etme de çoğunlukta oldukları anlaşılmaktadır. Çiftçilerin verilen kredilerin yetersiz olduğu, nakdi kredinin aynı krediye göre daha uygun olduğu ve en iyi kredi veren müessesenin bankalar olduğu hususunda hemfikir oldukları görülmektedir.

Kredi talebinde bulunan kişilerde, tarım ile uğraşır olması, yeterli araziye ve ahır kapasitesine sahip olması ve en az beş yıllık mesleki deneyime sahip olması gibi niteliklerin aranması kredilerin etkin kullanımını açısından önem arz etmektedir. Canlı hayvan ve kırmızı et piyasası sık sık üretici aleyhine değiştiğinden üretilen malın alımında devlet, Batı ülkelerinde olduğu gibi garanti vermelidir. Bir kısım üreticiler devletin böyle bir garantiyi vermesi durumunda krediye dahi ihtiyaç duymayacaklarını beyan etmişlerdir. Yapılan araştırmada hayvancılık kredisine alan bazı kişilerin, aldıkları bu krediyi amaç dışı kullandıkları saptanmıştır. Bunun önlenmesi için devletin verdiği kredinin takibini daha ciddi bir şekilde yapması ve ceza yaptırımları uygulanmasını gerektiren durumlar için yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

* Atatürk Üni. Ziraat Fak. Tarım Ekonomisi Böl. ERZURUM

I. GİRİŞ

Hayvan varlığı bakımından zengin olan Türkiye’de hayvansal ürünler üretiminde görülen yetersizlik, özellikle birim başına verim düşüklüğü ve piyasadaki düşük ve istikrarsız fiyat oluşumundan kaynaklanmaktadır. Bunların arkasındaki asıl nedenler ise doğaya bağlı geleneksel bir hayvan yetiştiriciliğinin olması ve piyasadaki hayvansal ürünleri olan talebin yetersiz ve devamlı olmamasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Türkiye’nin hayvansal ürünler üretimini artırabilmesi için piyasada hayvansal ürünler talebinin garanti edilmesi ve peşinden maliyeti düşürücü yapısal yani verimliliği artırıcı ve maliyet düşürücü kredi teşvikleri doğrultusunda politikalar takip edilmelidir. Bu açıdan bakıldığında kredi teşvikleri ve bunların kullanılmasında ortaya çıkan problemler önem arz etmektedir.

Hayvansal üretimde birim başına verimliliği artırabilmek için biyolojik ve teknolojik yenilik ve gelişmelerin işletmelerde ekonomik koşullarda uygulamaya sokulması gerekmektedir. Bu açıdan işletmelerin sahip oldukları sermaye ve bu sermayenin dağılımı büyük önem taşımaktadır. Genel olarak bakıldığında ülkemizde tarımsal faaliyette uğraşan işletmelerde sermaye yetersizliği ön plana çıkmaktadır. Ancak verim düzeyi düşük, tasarruf imkânları sınırlı olan tarımsal işletmelerde, tarımsal kredilerden yararlanmada güçlükler ortaya çıkmaktadır.

Batı Bölgeleri büyükbaş hayvancılıkta doğu bölgeleri aleyhine olumlu gelişmeler gösterirken mer’aların %44’üne sahip Kuzeydoğu ve Güneydoğu bölgeleri küçükbaş hayvan sayısındaki paylarını artırmışlardır. Buradan batı bölgelerinin büyükbaş, doğu bölgelerinin ise küçükbaş hayvancılıkta nispi üstünlüğe sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Fakat doğu bölgelerinde ortaya çıkan demokratik ve siyasi olumsuzlukların yanında hayvansal ürünlerin değerlendirilmesinde görülen yetersizlikler bu bölgede hayvancılığı olumsuz yönde etkilemektedir (Yavuz ve Keskin, 1996). Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde yem bitkilerinin diğer tarla ürünlerine göre daha kârlı olduğu ve dolayısıyla çiftçilerin yem bitkileri ekim alanını artırdığı görülmektedir. Fakat bu artışın, bölgede hayvanların 6-8 ay içerisinde beslendiği dikkate alındığında yeterli olmadığı ve bu artışın hızlandırılması için yem bitkileri üretimi ve hayvancılığın verimliliğinin artırılarak daha kârlı hale getirilmesi gerekmektedir (Yavuz ve ark., 1996). Bütün bu sonuçlar bölgede ve dolayısıyla Erzurum ilinde hayvancılığın desteklenmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Türkiye’de tarımsal kredi veren kuruluşların çiftçiye kredi verme politikası incelendiğinde tahsilat ve kontrol için dikkat edilmesi gereken hususlar, (1) banka ve kredi kooperatiflerinin güçlü olması ve genelde üretim kredisi vermesi, (2) uygun bir faizle kredi verilmesi, (3) hakiki ihtiyacı ve ödeme gücü olan çiftçilere kredi verilmesi, (4) kredinin temel gayesi çiftçinin refah düzeyini artırmak olması gerektiği, (5) kredi kuruluşu ile çiftçi arasında iyi bir irtibatın olması ve (6) çiftçinin uygun miktarda borçlanma-

sı şeklinde sıralanabilir (Battles, 1961). Türkiye'deki küçük çiftçilerin tasarruflarının yok denecek kadar az olması dolayısıyla, üretim artışı sağlamada krediye müracaat etmek mecburiyetini doğurmaktadır. Kredi almadaki prensip, krediyle temin edilen ilave gelirin kredi masrafları ve ana parasından büyük olmasıdır (Fenske, 1968).

Türkiye'de işletmelerin çoğunluğunun yeterli büyüklükte olmayışı ve sermaye bakımından yetersizliği, piyasa için üretim ve verimin artırılması, veraset ve intikal muamelelerinin tanzimi, tarımsal üretim fiyatlarındaki düşüşler gibi ekonomik sebepler tarımda kredi ihtiyacını doğurmaktadır. Ayrıca çiftçinin verilen krediyi tamamen rasyonel bir şekilde kullanmasını temin etmek ve krediden azami ölçüde faydalanmayı sağlamak açısından kontrollü krediler önem arz etmektedir. Kredi sadece sermaye noksanlığının tamamlanması için değil çiftçinin kültür ve teknik bilgi düzeyinin artırılmasında ve işletmenin organizasyonunda büyük rol oynayan bir faktördür (Aksöz, 1972).

Ülkemizde tarımsal işletmelerin büyük çoğunluğunu oluşturan küçük işletmelerin sermaye yetersizliğini gidermek amacıyla kredi almaktadır. Çiftçiler işletmelerine katkıda bulunmak amacıyla kredi alırken gayri menkullerin ipotek altına alınmasında arazilerin değerinin düşük olarak tespit edildiği için zarar görmektedir. Ayrıca Ziraat Bankası tarafından verilen kredilerin yetersiz olduğu görülmektedir (Özdemir, 1993).

Türkiye'de kredi ihtiyacını doğuran sebepleri, tarım işletmelerinin küçük oluşu, tarımda sermaye yetersizliği ve sermaye devir hızının düşüklüğü, çiftçilerde piyasa için üretim ve verimliliğin artırılması isteğinin artması tarımsal ürün fiyatlarındaki dalgalanmalar ve miras yasalarının düzensizliği şeklinde sıralanabilir. Tarımsal kredi kaynaklarının teşkilatlanmamış ve teşkilatlanmış kredi kaynakları olarak iki kısma ayrılırken teşkilatlanmış kredilerin %95'ini T.C. Ziraat Bankası ve Merkez Bankasının temin ettiğini belirlenmiştir. Ayrıca Türkiye'deki tarımsal kredilerin toplam krediler içerisinde payının yetersiz olması ve tarımsal nüfus başına bir hektar tarım alanına düşen tarımsal kredi miktarının düşüklüğü dikkat çekicidir. Sonuçta, Türkiye'de tarım sektörünün gelişmesi ve kırsal kesimin yaşam düzeyinin iyileştirilmesi için tarımsal kredi kullanımındaki etkinliğin artırılmasının gerekli olduğu görülmektedir (Karlı, 1996).

Bu çalışmada, 1989 yılından sonra Erzurum ilinde uygulanan hayvancılık kredilerinden olan Sözleşmeli Besicilik Kredilerinden yararlanan 34, %20 faizli hayvancılık kredilerinden yararlanan 237 ve Kaynak Kullanımı Destekleme Fonundan yararlanan 57 işletmeden seçilen örneklerle anket çalışması yapılması ve elde edilen verilerle kredi kullanımlarının bir değerlendirilmesi yapılarak uygulanan kredi politikalarının sonuçlarının tespit edilmesi, konuyla ilgili problemler ortaya konulması ve gerekli önerilerin sunulması amaçlanmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında Erzurum'da kullanılan krediler hakkında bilgi verilecek. Üçüncü kısımda materyal ve metot sunulduktan sonra dördüncü kısımda ise araştırmadan elde edilecek sonuçlar belirtilecektir. Son kısımda ise sonuç ve öneriler sunulacaktır.

II. ERZURUM İLİNDE KULLANDIRILAN KREDİLER

Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Uygulaması

KKDF, 15 Haziran 1984 tarihli resmi gazetede yayınlanan 84/8860 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. Haziran 1986 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 86/10716 sayılı bakanlar kurulu kararname ile ilk kararnamenin kapsamı genişletilerek hayvancılık ve su ürünleri konularında öz sermayeye dayalı projeli yatırım yapanlara da söz konusu fondan prim ödenmesi imkanı sağlanmıştır. Ayrıca T.C. Merkez Bankası ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının çeşitli tarihlerde yayınlanan tebliğleri ile fon kapsamına aşıllı asma çubuğu ve meyve fidanı üretimi, seracılık ve meyvecilik, bağcılık, kavakçılık gibi plantasyon yatırımları ilave edilmiş bulunmaktadır. Bu şekilde yatırım yapanlara yapacakları sabit yatırım tutarının kalkınmada öncelikli yörelerde %30'u, diğer yörelerde %25'i oralarında KKDF'dan prim ödenmesi yapılmaktadır (Anonim, 1991).

Sözleşmeli Besicilik Kredisi

Yatırımını tamamlamış ancak, işletme sermayesi yetersizliği sebebiyle hayvan materyali alamayan yetiştiricilere aynı olarak aktarılmak üzere, Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğü 1580 sayılı Kanunun 15. Maddesinin 77. Fıkrası ile 5. Fıkrasına göre açılma izni almış tesislere T.C. Ziraat Bankası kanalı ile verilen kredidir. Bakanlar Kurulunun 93/4000 ve 93/4103 sayılı kararlarına istinaden yayınlanan "93/1 sayılı Faizsiz Sözleşmeli Besicilik İşletme Kredisi Hakkındaki Tebliğ" aşağıda belirtilen esaslar dahilinde yapılacaktır. Sözleşmeli Besicilik İşletme Kredisi, yatırımlarını tamamlamış ancak işletme sermayesi yetersizliği sebebiyle hayvan materyali ve kesif yem sağlayamayan yetiştiricilere aktarmak üzere Et ve Balık Kurumu ile 1580 sayılı kanunun değişik 15. maddesinin 77. fıkrasına göre açılma izni almış kombinalar tarafından kullanılmaktadır. Kurum ve kombinalar, kararda belirtilen belgelerde Tarım Bakanlığı İl Müdürlüğüne müracaat ederler. Başvuru İl Müdürlüğünce incelenerek uygun görülenlere Sözleşmeli Besicilik yapma müsaadesi verilir. Bu kurum ve kombinalar kendilerine müracaat eden ve 10-200 baş sığır veya 200-400 baş koyun barındıracak tesislere sahip yetiştiricileri kendi usul ve esasları dahilinde inceler (Anonim, 1993).

Hayvancılığın Geliştirilmesi İçin %20 Faizli Kredi Uygulaması

Bu kredi uygulamasının ilki 95/7225 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Onarım Projesi çerçevesinde hayvancılığın geliştirilmesine ilişkin Ziraat Bankasının açmış olduğu %20 faizli iki trilyonluk kredi uygulamasıdır. Bu krediden Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli ve Van illerinden büyükbaş hayvancılık konusunda altyapıya sahip gerçek ve tüzel kişiler yararlandırılacaktır. Kredinin %20'si damızlık ve süt

inekçiliği, %70'i besicilik ve %10'u ise üreticileri ucuz girdi sağlanması, işlenmiş süt ve süt ürünleri ile et ve et mamulleri pazarlanması ve fiyat istikrarının sağlanması amacıyla kullanılacaktır (Anonim, 1995a).

İkincisi ise 95/7418 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Hayvancılığın Geliştirilmesine dair on sekiz trilyonluk kredi uygulamasıdır. Bu kredinin dokuz trilyonluk kısmı damızlık süt sığırcılığı ve besi sığırcılığı konularında ortak mülkiyetinde proje uygulayan Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından kendi mevzuatları çerçevesinde kullanılır. Kalan dokuz trilyonluk kısım ise illere tahsis edilecek miktar çerçevesinde, tahsisatın %20'lik bölümü üreticilere ucuz girdi sağlanması, işlenmiş süt ve süt ürünleri ile et ve et mamülleri pazarlanması ve fiyat istikrarının sağlanması amacıyla, kalan %80'lik bölümünün %70'inin damızlık sığır ve koyunculuk, %30'u ise sığır besiciliği için kullanılacaktır (Anonim, 1995b).

III. MATERYAL VE METOD

Bu çalışmada, konuyla alakalı kurumlar tarafından yayınlanan eserler, tarımsal krediler konusunda yapılan bilimsel çalışmalar ve araştırma bölgesinin tarımsal yapısını anlatan çalışmalardan elde edilen bilgilerin yanında bu kredilerden yararlanan 235 çiftçi ailesi ile yapılan anketlerden ve ilgili ziraat bankalarıyla yapılan anketlerden sağlanan veriler materyal olarak kullanılmıştır.

Bu çalışmaya konu olan sığır besiciliği yapan işletmelerin tamamına yani popülasyona ait bilgiler Erzurum Tarım İl Müdürlüğü kayıtlarından temin edilmiştir. Bu işletmelerin kredi olarak temin ettikleri hayvan sayıları kullanılarak işletme ortalaması ve varyansı hesaplanmıştır. Bu veriler kullanılarak aşağıdaki formülle her kredi tipi için örnek sayıları belirlenmiştir (Çiçek ve Erkan, 1996).

$$n = \frac{N * \sigma^2}{N - 1 * (d / t)^2 * \sigma^2}$$

Burada:

- n : örnek büyüklüğü
- n : Populasyon büyüklüğü
- σ^2 : örnek varyansı
- d : ortalamanın belli oranda hatası (örneğin %10)
- t : %10 önem seviyesinde t cetvel değeri

Her kredi grubu için örnek büyüklüğü belirlendikten sonra kredi ile alınan hayvan sayısına göre şansa bağlı tabakalı örnekleme yöntemi ile Sözleşmeli Besicilik kredisinden yararlanan 25, %20 faizli krediden yararlanan 179 ve Kaynak Kullanımı Destekleme Fonundan yararlanan 31 çiftçi ailesi belirlenmiş ve bu örneklerle anketler yapılmıştır.

IV. ARAŞTIRMA SONUÇLARI

Erzurum'da toplam 328 sığırcılık işletmesine %20 faizli Hayvancılığı Geliştirme Kredisi, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonundan (KKDF) prim ve %0 faizli Sözleşmeli Besicilik Kredisi verilmiştir. Bu işletmelerden 237'si (%72) %20 faizli, 57'si (%18) KKDF'den ve 34'ü (%10) se %0 faizli krediden yararlanmıştır. Verilen toplam kredi miktarı, %20 faizli kredide 249 milyar 500 milyon, KKDF'de 2 milyar 368 milyon ve %0 faizli kredi de ise 10 milyar 562 milyon TL'dir. Burada %20 faizli kredilerin 1995 yılından sonra, kaynak kullanımının 1989-93 yılları arasında ve %0 faizli kredinin ise büyük çoğunlukla 1993 yılında verildiği dikkate alınırsa belirtilen bu miktarların bugünkü fiyatlardan hesap edildiğinde farklılık göstereceği açıktır. Kredilere konu olan sığırcı sayısı %20 faizli kredilerde 5241 iken %0 faizli kredilerde 2052 olmuştur. Erzurum merkezinde %20 faizli kredilerde geri dönüş oranı %85 olurken kalan %15'lik kısmın ise kanuni takipte olduğu belirlenmiştir. Kuzey ilçelerinde geri dönüş oranının yüksek, güney ilçelerinde ise çok düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca faiz ödemeleri oranının ana para ödemelerine göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Sıfır faizli kredilerde geri ödeme oranı %47 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran kamuya ait Erzurum Et Kombinasi Müdürlüğü aracılığıyla verilen kredilerde %88 civarında iken özel sektöre ait bir kombinaya aracılığıyla verilen kredilerde %0 olarak belirlenmiştir.

İşletme Büyüklüğü

Kredi alan işletmeleri temsil eden örneklere ait işletme büyüklükleri Tablo 1'de hem çayır arazi varlığı hem de hayvan sayısı açısından verilmiştir. Örnek ortalaması ve saptamalar dikkate alınarak gruplar belirlenmiştir. Çayır arazisi varlığı açısından, her üç tip krediden faydalanan işletmelerde 50-250 dönüm çayır arazisine sahip işletmelerin %50'ye yakın veya fazla olduğu görülmektedir. %20 faizli krediden faydalanan işletmelerde küçük işletmelerin oranı büyük işletmelere göre daha fazla iken KKDF ve %0 faizli krediden yararlanan işletmelerde ise büyük işletmelerin oranı küçük işletmelerden daha fazladır. Buradan büyük işletmelerin daha uygun ve kullanışlı kredileri temin etmede daha şanslı olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Hayvan sayısı açısından, KKDF'den kredi temininde büyük işletmelerin oranının orta ve küçük işletmelere göre daha fazla, %20 faizli krediden yararlanan küçük işletmelerin oranı büyük işletmelere göre daha fazla ve %0 faizli kredilerde ise büyük işletmelerin oranının küçük işletmelerden daha fazla olduğu görülmektedir. Hayvan sayısı açısından da büyük işletmelerin uygun kredileri temin etmede küçük işletmelere göre daha avantajlı olduğu söylenebilir.

İşletmelerin Demografik Yapısı

İşletmelerin aile reislerine ait yaş ve eğitim durumu ile ilgili örnek verileri Tablo 2'de verilmiştir. Yaşı 45'in altında olan aile reisi sayısının, her üç tip krediyi temin eden işletmelerde de düşük olduğu, %20 ve %0 faizli krediyi temin çiftçilerin önemli bir kısmının 45-60 yaş grubunda olduğu ve KKDF'den faydalanan çiftçilerin çoğunluğunun

Tablo 1: Kredilerden Faydalanan Sığır Besiciliği İşletmelerinin Büyüklüğü (%)

İşletme Grupları	%20 Faizli Kredi	KKDF	%0 Faizli Kredi
Çayır Arazisi Açısından (dekar)			
Küçük (50'den az)	22.0	19.0	20.0
Orta (50-250)	65.0	61.0	45.0
Büyük (250'den fazla)	13.0	20.0	35.0
Hayvan Sayısı Açısından (baş)			
Küçük (25'den az)	17.0	39.0	21.0
Orta (25-75)	70.0	19.0	50.0
Büyük (75'den fazla)	13.0	42.0	29.0

Kaynak : Orijinal hesaplamalar

65'in üzeri yaş grubunda olduğu görülmektedir. Aile reislerinin eğitim durumuna baktığımızda her üç tip krediyi alan işletmelerde de ilkökul mezunu oranının çok daha fazla olduğu görülürken orta öğrenim görenlerin oranı %20 ile 30 arasında değiştiği ve yüksek öğrenim görmüş çiftçiye sadece %0 faizli kredi alan çiftçilerde rastlandığı ortaya çıkmaktadır. Burada %0 faizli kredi temin eden çiftçilerde gençlerin ve daha çok eğitim görenlerin oranının diğer kredi tiplerine göre daha fazla olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 2: Sığır Besiciliği Yapan İşletmelerin Demografik Yapısı %

	%20 Faizli Kredi	KKDF	%0 Faizli
Çiftçi Ailesi Reisinin Yaş Durumu			
45'den az	10.0	19.0	32.0
45-60	70.0	39.0	34.0
60'Dan büyük	20.0	42.0	32.0
Çiftçi Ailesi Reisinin Eğitim Durumu			
İlk Öğretim	78.0	81.0	64.0
Orta Öğretim	22.0	19.0	32.0
Yüksekökol	00.0	00.0	4.0

Kaynak : Orijinal hesaplamalar

Kredi Temini, Kullanımı ve Geri Ödenmesi

Kredi temini ile ilgili kredi alan çiftçilere ait değerlendirmeler Tablo 3'de verilmiştir. KKDF ve %20 faizli krediden yararlanan çiftçilerin büyük çoğunluğu, %0 faizli kredi alan çiftçilerin ise tamamı verilen kredinin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Verilen kredinin yeterli olduğunu söyleyen çiftçilerin oranının KKDF'den yararlanan çiftçilerde

Tablo 3: Kredi Teminiyle İlgili Çiftçi Değerlendirmeleri (%)

	%20 Faizli Kredi	KKDF	%0 Faizli
Verilen Kredi Miktarı Sizce Yeterli mi ?			
Yeterli	18.0	39.0	0.0
Yetersiz	75.0	61.0	100.0
Cevap Yok	7.0	0.0	0.0
Verilen Kredinin Şekli Sizce Ne Olmalı ?			
Aynı	20.0	36.0	0.0
Nakdi	75.0	64.0	100.0
Cevap Yok	5.0	0.0	0.0
En Uygun Kredi Müessesesi Sizce Neresidir ?			
Bankalar	70.0	68.0	100.0
Kooperatifler	27.0	32.0	0.0
Kişiler	3.0	0.0	0.0

Kaynak : Orijinal hesaplamalar

%20 faizli krediden yararlanan çiftçilere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Verilen kredinin nakdi olmasının daha uygun olduğunu söyleyen çiftçilerin oranının ilk iki kredi tipinde de yüksek olduğu görülürken, %0 faizli krediden yararlanarlarda bu oranın %100 olduğu görülmektedir. En uygun kredi müessesenin bankalar olduğu konusunda tüm çiftçiler hem fikirken yine %0 faizli krediden yararlanarlarda bu oranın %100 olduğu ortaya çıkmaktadır. Genel bir değerlendirme yapıldığında, çiftçilerin verilen kredilerin yetersiz olduğu, nakdi kredinin aynı krediye göre daha uygun olduğu ve en iyi kredi veren müessesenin bankalar olduğu hususunda hemfikir oldukları görülmektedir. Bu konularda %0 faizli kredi alanlarda tam bir anlaşma olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kredi kullanımı ve geri ödenmesi ile ilgili olarak kredi alan çiftçilerin eğilimleri Tablo 4'de verilmiştir. Aldığınız krediyi hangi maksatlarda kullanıyorsunuz sorusuna, amacı doğrultusunda yani besicilikte kullanıyorum diyenlerin oranı %20 faizli krediden yararlanarlarda %72, KKDF'den yararlanarlarda %84 ve %0 faizli krediden yararlanarlarda ise %100 olduğu görülmektedir. Bunu giyim ve yiyecek alımı amaçlı kullanım takip etmektedir. Geçen yıldan borcu olan çiftçilerin oranının %20 ve %0 faizli kredilerde %50'nin üzerinde iken KKDF'de bu oran daha düşüktür.

Çiftçi Eğitimi ve Yayım

Kredi kullanan çiftçilerin mesleki eğitime ulaşabilme ve eğilimleri ile ilgili sonuçlar Tablo 5'de verilmektedir. Bulunduğu bölgede mesleki eğitim kurslarının olup olmadığı sorusuna ve %20 faizli krediden ve KKDF'den yararlanarlardan %75'inden fazlası evet

Tablo 4: Kredi Kullanımı ve Geri Ödenmesi Durumu %

	%20 Faizli Kredi	KKDF	%0 Faizli
Aldığınız Krediyi Hangi Maksatlar için Kullanıyorsunuz ?			
Besicilikte	72.0	84.0	100.0
Giyecek Alımı	13.0	16.0	0.0
Yiyecek Alımı	10.0	0.0	0.0
Diğerleri	5.0	0.0	0.0
Geçen Seneden Kalan Kredi Borcunuz Var mı?			
Var	53.0	44.0	64.0
Yok	47.0	56.0	36.0

Kaynak : Orijinal hesaplamalar

derken %0 faizli kredi alanların %84'ünün bu soruya hayır dediği ortaya çıkmaktadır. Buna paralel olarak bu kurslara katılanların oranı düşmekle beraber yine %20 faizli kredi ve KKDF'den kredi alanlarda bu oran yüksekken %0 kredi alanlarda çok düşük olduğu görülmektedir. Her üç kredi tipinden de faydalanan çiftçilere göre teknik eleman sayısı yetersizdir.

Tablo 5: Çiftçi Eğitimi ve Yayım Faaliyetlerinin Durumu (%)

	%20 Faizli Kredi	KKDF	%0 Faizli
Bulduğunuz Bölgede Mesleki Eğitim Kursları Tertip Ediliyor mu ?			
Evet	78.0	81.0	12.0
Hayır	15.0	19.0	84.00
Cevap Yok	7.0	0.0	4.0
Bu Kurslara İştirak Ediyor musunuz ?			
Evet	70.0	61.0	8.0
Hayır	17.0	39.0	88.0
Cevap Yok	13.0	0.0	4.0
Sizce Teknik Eleman Sayısı Yeterli mi ?			
Evet	25.0	42.0	0.0
Hayır	65.0	58.0	100.0
Cevap Yok	10.0	0.0	0.0

Kaynak : Orijinal hesaplamalar

Kredi Alan Besicilik İşletmelerin Problemleri

Kredi alan çiftçilerin önemli problemlerine yönelik durumları Tablo 6'da verilmiştir. İşletmelerin en önemli probleminin sermaye yetersizliği olduğunu belirten çiftçilerin oranı %20 faizli kredi ve KKDF'den kredi alan işletmelerde önemli ölçüde yüksek olurken, %0 kredi alanlarda %100 olduğu görülmektedir. Bu problemi sulama ve gübrelemenin takip ettiği çiftçiler tarafından belirtilmektedir. Hemen hemen çiftçilerin tümü mer'a problemlerinin olduğunu belirtirken bu problemin çözümünde devletin daha etkin rol oynayacağı ve fakat halkın da mer'a probleminin çözülmesinde rol oynaması gerektiği ifade edilmektedir. Çiftçilerin buldukları yöreden göç etmelerine etki edecek en önemli faktörün ekonomik nedenler olduğunu çiftçilerin %75'inden fazlası tarafından ifade edilmektedir. Bunu terör ve sosyal çevrenin takip ettiği belirtilmektedir.

Tablo 6: Besicilik Yapan Çiftçilerin Kendi Problemleriyle İlgili Değerlendirmeler (%)

	%20 Faizli Kredi	KKDF	%0 Faizli
Sizce İşletmenizin En Önemli Problemi Nedir ?			
Sermaye Yetersizliği	63.0	42.0	100.0
Sulama	25.0	23.0	0.0
Gübreleme	7.0	19.0	0.0
Cevap Yok	5.0	16.0	0.0
Mer'a Probleminiz Var mı ? Varsa Çözüm Mercii Sizce Neresidir ?			
Devlet	53.0	35.0	64.0
Devlet ve Halk	25.0	65.0	24.0
Halk	17.0	0.0	4.0
Problem Yok	5.0	0.0	8.0
Göç Etmenizi Gerekli Götürecek En Önemli Sebep Sizce Nedir ?			
Ekonomik Nedenler	80.0	76.0	88.0
Terör	12.0	9.0	4.0
Sosyal Çevre	7.0	12.0	8.0
Akrabalar	1.0	3.0	0.0

Kaynak : Orijinal hesaplamalar

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

Hem çayır arazisi hem de hayvan sayısı açısından işletmeler büyüdükçe bu işletmelerin daha uygun kredi alma şansı artmaktadır. Ayrıca genç ve eğitim seviyesi yüksek çiftçilerin daha uygun kredi temin etme de çoğunlukta oldukları anlaşılmaktadır. Çiftçilerin verilen kredilerin yetersiz olduğu, nakdi kredinin aynı krediye göre daha uygun ol-

duğu ve en iyi kredi veren müessesenin bankalar olduğu hususunda hemfikir oldukları görülmektedir. Bu konularda %0 faizli kredi alanlarda tam bir mutabakat olduğu ortaya çıkmaktadır. Kredi alan çiftçilerin büyük çoğunluğunun krediyi amacına uygun alanlarda kullandıkları görülmekle birlikte çiftçilerin çoğunluğunun geçmiş yıllardan borçlarının kaldığı tespit edilmiştir.

Tertip edilen mesleki eğitim kurslarından %20 faizli kredi ve KKDF'den kredi alan çiftçilerin çoğunun haberdar olduğu ve katılım oranının yüksek olduğu görülürken bu oranların %0 faizli kredi alan çiftçilerde çok düşük olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerde karşılaşılan en önemli problemin sermaye yetersizliği olduğunu belirten çiftçilerin hemen hepsinin mer'a probleminin olduğunu ve bu probleminde devlet-halk işbirliği ile çözülmesi gerektiğini söylemektedirler. Göç etmelerine etki edecek en önemli faktörlerin ekonomik nedenler olduğunu belirten çiftçiler bunu terörün takip ettiğini belirtmektedirler.

Üreticilere verilen hayvancılık kredilerinin verilmesi kullanılması ve geri ödemesi konusunda anket yapılan çiftçilerin düşünceleri de dikkate alınarak bazı önerilerin ortaya konulması uygun görülmektedir. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

Kredi talebinde bulunan kişinin tarım ile uğraşır olması, yeterli yeni en az 50 dekar araziye sahip olması, en az beş yıllık mesleki deneyime sahip olması, en az 50 büyükbaş, 300 küçükbaş hayvan barındıran bir işletmeye sahip olması ve beş yıldan beri "Besiciler Derneği" üye olması gibi nitelikleri taşıması gerekir.

Devlet tarafından aynı olarak verilen kredilerin yörenin koşullarına uygun olması gerekmektedir. Dağıtılan sığırların nitelikleri hakkında yöre çiftçisi yeterli bilgiye sahip değildir. Üretici bilgilendirilmeden sığır dağıtımı yapılmış ve istenilen sonuç alınamamıştır.

Nakdi kredilerde ise kredi faizleri %7-9 oranında belirlenmesinin uygun olacağı çiftçiler tarafından belirtilmektedir. %0 faizli kredinin kaldırılması ve en az beş yıl vadeli verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Halen kredi dağıtımında gözönünde bulundurulmuş ve çoğu kez istismar edilen "kiralık ahır" uygulamasına son verilmelidir. Devlet besicilik yapan işletmeleri kayıt altına almalı ve kredi dağıtımında bu işletmelere öncelik vermelidir.

Canlı hayvan ve kırmızı et piyasası sık sık üretici aleyhine değiştirdiğinden üretilen malın alımında devlet Batı ülkelerinde olduğu gibi garanti vermelidir. Bir kısım üreticiler devletin böyle bir garantiyi vermesi durumunda krediye dahi ihtiyaç duymayacaklarını beyan etmişlerdir.

Yapılan araştırmada hayvancılık kredisi alan bazı kişilerin, aldıkları bu krediyi amaç dışı kullandıkları saptanmıştır. Bunun önlenmesi için devletin verdiği kredinin takibini daha ciddi bir şekilde yapması gerekmektedir. Amaç dışı kredi kullanan ve amacına uygun kullanamayan veya muvazaalı olarak kullanan ve buna alet olanlar hakkında caydırıcı niteliği olan ceza yaptırımları uygulanmasını gerektiren yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

malıdır. Bu tür davranışta bulunanlara ikinci bir defa kesinlikle kredi kullandırılmamalı bu konuda ağır ihmali ve kusuru bulunan yöneticiler cezai ve hukuki bakımdan sorumlu tutulmalıdır.

Getirilebilecek yasal düzenlemeler arasında krediyi alan tarafından elde edilen yarar veya devlete verilen zarara göre değişebilecek miktarda para veya hapis cezaları verilmelidir. Bu çeşit para cezaları şimdi yürürlükte olmayan 2279 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Kanununda bir ceza hukuku yaptırımını olarak bulunmaktaydı. Bu kanunun 17/1 maddesine göre, gerekli izin olmadan ödünç para verme işleri ile uğraşıp tefecilik yapan kişilere temin ettikleri menfaatlerin beş misli ağır para cezası ile cezalandırılacakları belirtilmiştir.

Bu bakımdan aldığı krediyi amaç dışı kullananlar hakkında nispi para cezası ve gerektiğinde caydırıcı niteliği olan hapis cezaları uygulanarak gerekli hukuki ve cezai denetim sağlanmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- Aksöz, I., 1972. Zirai Kredi. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 277, Erzurum.
- Anonim., 1991. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Uygulaması. T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Proje ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Anonim., 1993. Sözleşmeli Besicilik Uygulama Esasları. T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Anonim., 1995a. Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Genelge No: 6109, Ankara.
- Anonim., 1995b. 22.10.1995 tarih ve 22441 sayılı Resmi Gazete, Ankara.
- Anonim., 1997c. Erzurum Tarım İl Müdürlüğü İstatistik Verileri, Erzurum.
- Battles, R.U., 1961. Türkiye'de Zirai Kredi (Çeviri: Aksöz, I.). Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- Çiçek, A., O. Erkan, 1996. Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklemeye Yöntemleri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 12, Tokat.
- Fenske, L.J., 1968. Zirai Kredinin Planlanması (Çeviri: Zoral, K.). Çiftçi Broşürü, Sayı: 3, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.
- Karlı, B. 1996. Türkiye'de Tarımsal Kredinin Organizasyonu ve Kredi Kullanımındaki Gelişmeler. Türkiye II. Tarım Ekonomisi Kongresi, Çukurova Üniversitesi Basımevi Adana.
- Özdemir, G., 1993. Tarımsal Kredilendirmede Kıymet Takdiri. Tarım Ekonomisi Dergisi, 1993/2. Ankara.
- Yavuz, F., C. Karagölge, K. Peker, 1996. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde Tarla Bitkilerine Alternatif Yem Bitkileri Üretiminin Ekonomik Analizi. Türkiye III. Çayır-Mer'a Yem Bitkileri Kongresi. Erzurum.
- Yavuz, F., A. Keskin, 1996. Türkiye Hayvancılık Söktöründe Bölgeler Arası Yapısal Değişmelerin Ekonometrik Analizi. Türkiye II. Tarım Ekonomisi Kongresi, Çukurova Üniversitesi Basımevi Adana.

KENT PLANLAMASINDA ARAZİ VE ARSA DÜZENLEMESİ

*Dr. İhsan KELEŞ**

GİRİŞ

Yerleşik yaşamın bulunduğu her yerde bir düzenleme hatta bir sınırlama gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu düzenlemede topluluğun adının önemi yoktur. Köylerin düzenlemeye tabi tutulacağı gibi kentlerinde düzenlemeye tabi tutulması olağandır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkemizde görülen hızlı kentleşme ve kırdan kente göç nedeniyle kentlerde yaşanan olumsuzluklar çözümü zor sorunlar haline almıştır. Günümüzün sorunlarıyla birlikte ortaya çıkan hızlı nüfus artışı ve kentleşme sonucu yerleşim yerlerindeki düzenleme ve planlama ihtiyacı önemini daha da artırmıştır. Özellikle kentleşmenin hızlılığı ve çarpıklığı karşısında kamunun yararına yönelik planlı ve sağlıklı kentleşmenin sağlanması önem kazanmıştır.

İnsan yaşamında önemli bir rolü olan planlı ve sağlıklı kentleşmenin sağlanması amacıyla imar mevzuatı ile kentleşme politikalarına yön verilmeye çalışılmış merkezi yönetim ve yerel yönetimler fiziki planlama ve imar planlaması uygulamalarını devreye sokarak çözüm aramışlardır. Merkezi yönetim, kamu güçlerini amaçlarına ulaşmak için kamu hukukundan doğan kamu yararı ilkesine uygun olarak kamulaştırma, devletleştirme gibi yetkiler ve araçlar yanında 3194 sayılı imar yasasının 18. maddesinde yer alan arazi ve arsa düzenlemesi yapma yetkisinde verilmiştir.

I Tanım: Arazi ve arsa düzenlemesi, hamur kuralı, tarla kuralı ve çap kuralı adı altında ifade edilen düzenlemeler "Addikes" yasası¹ olarak da bilinmektedir.

Yasal düzenlemelerde açık bir tanımı bulunmayan hamur kuralının çeşitli tanımları yapılmaktadır.

Düzenleme yapılmadığında üzerinde yapı yapılmaya ve elverişli duruma getirilmesine imkân bulunmayan, birbirlerinin içine geçmiş, bölünmüş, paylaşılmamış paylardan oluşan, düzgün olmayan biçimlere dönüşmüş arsaları birleştirip, yol ve benzeri hizmetlere yeterince yer ayırdıktan sonra bunları imar parselleri durumuna sokulmuş olarak sa-

* G.Ü. İk. İd. Bil. Fak. Kamu Yön. Böl.

1) Keleş, Ruşen: Kentleşme Politikası, ANKARA 1990, s. 173-174.

hiplerine arsa yüzölçümünün belli bir oranda eksiğiyle (yasada %35 oranında) dağıtılmasına yetki veren bir kuraldır².

Ayrıca hamur kuralı kadastro parselasyonunun imar parselasyonu haline getirilmesi olarak da ifade edilmektedir³.

Arazi ve arsa düzenlemesi, yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaları plan, sağlık ve çevre koşullarına uygun olarak oluşturulmasını ve geliştirilmesini sağlamak amacıyla arsa ve arazileri hak sahiplerinin muvafakatı alınmaksızın birbirleri ile birleştirmeye, kamu arazileriyle birleştirmeye ve imar amacına uygun ada ve parsellere ayırmaya ve bu yerlerden karşılıksız olarak kamu hizmetleri için gerekli olan yerleri aldıktan sonra yeniden dağıtmaya yetki veren ve kamu hukukundan doğan bir kurumdur.

Arazi ve arsa düzenlemesi, bugün hemen hemen bütün ülkelerde, imar planlarında kullanılan bir yöntemdir⁴. Mevzuatımızda 1864 yılında çıkarılan Turuk ve Ebniye Nizamnamesinde yangın nedeniyle bu kuralın uygulanmasına ilk kez yer verilmiştir. 1882 yılında çıkarılan Ebniye kanunu ve bu kanunu değiştiren 1925 tarih ve 642 sayılı kanunda da "Tarla Kaidesi"⁵ olarak bu kuraldan bahsedilmiştir.

II. Arazi ve Arsa Düzenlemesini Yapma Yetkisi

3194 sayılı yasanın 18. maddesi ve bu maddenin uygulanmasını gösteren yönetmeliğin 5. maddesi birlikte ele alındığında arazi ve arsa düzenlemesini yapma yetkisi Belediyeler ve Valilikler tarafından gerçekleştirilecektir.

Burada ortaya çıkan durum 6785 sayılı yasada belediyelere ait istisna; olarak valiliklerde olan ek 7 ve 8. maddelerde belirtilen düzenleme yetkisinin belediye ve mücavir alan sınırı dışında kalan yerler için valiliklere de tanınmış olmasıdır.

A- Belediyelerin Yetkisi

3194 sayılı yasanın 18. madde 1.f. ve yönetmeliğin⁵. maddesine göre belediyelerin düzenleme yetkisi belediye ve mücavir alan sınırları içinde kaan alanlarla sınırlıdır. Yani belediyeler hamur kuralını imar sınırı dahilinde belediye ve mücavir alan içerisinde kullanacaklardır. Bu kural kullanılırken belediyelerin bu tür bir uygulama yetkilerini kullanırken karar organı olan encümenin kararı şarttır. Yani uygulama yapılabilmesi için belediye encümeninin karar almış olması gerekir.

B- Valiliklerin Yetkisi

Belediyelerin yetki alanı dışında kalan yerlerde ise düzenleme yapma yetkisi valiliklere tanınmıştır. Yani belediye ve mücavir alan dışında kalan kısımlarda ise valilik düzenleme yetkisine sahiptir (3194/18. M ve Yön. 5m.)

2) Yavuz, F. Keleş, R., Geray, C.; Şehircilik, Sorunlar-Uygulama ve Politika, ANKARA, 1973. sh. 393.

3) Artukmaç, Sadık; Türk İmar Hukuku, ANKARA, 1976, sh. 255.

4) Keleş, Ruşen; A.g.e., sh. 173.

5) Keleş, Ruşen; A.g.e. sh. 173.

Valiliğin düzenleme yapma kararının il idare kurulunca alınmış olması bir ön şart olup, bu karar olmadan düzenleme işlemlerinin yürürlük kazanmayacağı görülmektedir.

III- Arazi ve Arsa Düzenleme Ortaklık Payının Anayasaya Aykırılığı Sorunu

Bilindiği üzere DOP (Düzenleme Ortaklık Payı) kadastro parsellerinin tamamından veya düzenlemeye bir kısmı girmişse giren kısmı üzerinde kamu hizmetlerinde kullanılmak amacıyla, düzenlemeden önceki yüzölçümleri üzerinden, düzenleme nedeniyle meydana gelen değer artışları karşılığında alınan miktardır.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, DOP'nın düzenlemeden doğan değer artışları karşılığında alınmasıdır. Kaldı ki, imar yasasının 18 m. 7. f. DOP alınan parsellerden ayrıca değerlendirme resmi alınmayacağı hükmü ile de bu amacı belirtmektedir. Burada gayrimenkul sahibinin kamu hizmetlerine paralel değil de aynı olarak katılması amaçlanmaktadır.

Bu nedenle DOP oranının düzenleme sonucu meydana gelen değer artışına tekabül etmesi gerekir. Arazi ve arsa düzenlemesinden amaç, toprak sahiplerine kâr sağlamak ya da zarar vermek olmadığından, düzenleme sonucunda böyle bir durumun ortaya çıkmaması için dikkat edilmelidir.

Anayasanın eşitlik ilkesine göre arsa düzenlemelerinde her bir katılım parseli yerine aynı değerde bir imar parseli verilmelidir. Yani özel mülk sahipleri ne kâr etmelidir, ne de zarar etmelidir⁶.

Bu durumda karşımıza arazi ve arsa düzenlemesinde eş değerlilik ilkesi çıkmaktadır. Düzenleme sonucunda, düzenleme nedeni ile alınan DOP ile değer artışı eşdeğerde olmalıdır⁷. Aksi halde Anayasanın 46 m.'ne aykırı bir durumun ortaya çıkması söz konusu olacaktır.

Bu duruda Anayasanın 46. m.'ne aykırı bir durum söz konusu olmaktadır. Yani bedeli ödenmeden örtülü bir şekilde kamulaştırma yapılabilmesine cevaz veren bu düzenleme Anayasaya aykırıdır. Çünkü kamulaştırmada Anayasa 46. m. 1. f'ında belirtildiği üzere karşılıklarının peşin ödenmesi şartı ile kamulaştırma yapılabilecektir. Burada ise dolaylı yoldan bir kamulaştırma söz konusudur.

Aynı durumun benzeri mülga 6785 sayılı yasanın 1972 düzenlenmesinden önceki hali ile 42. m. aleyhine Anayasa Mahkemesine gidilmiştir. Fakat maddenin yazılış biçimi itibariyle ve örtülü bir şekilde gerçek bedeli ödenmeden kamulaştırma yapılamayacağı gerekçesi ile Yüksek Mahkeme hükmü iptal etmiştir. (22.11.1963 Tarih, 1963/65 E-1963/278 K. sayılı karar)⁸.

6) Yıldız, N.; Arazi ve Arsa Düzenlenmesinde Eşdeğerlilik ve Eşitlik İlkelerinin Karşılaştırılması, Türkiye 1. Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, ANKARA 1987, s. 415.

7) Yıldız, Nazmi; A.g.e., sh. 420.

8) Anayasa Yargısı, C. 2, Kod. 71.

VI. Arazi ve Arsa Düzenlemesinin Uygulama Alanı ve Uygulama Esasları

A- Uygulama Alanının Tespit Şekli

18. m. uygulama yönetmeliğinin 5. m. vd. maddelerinde uygulama alanının tespitine ilişkin esaslar açıklanmıştır.

Buna göre;

Uygulama alanı belediye ve mücavir alan içerisinde belediye encümen kararı ile dışında ise il idare kurulu kararı ile tespit edilecektir⁹.

Fakat bu tespit sırasında imar yasasının 10. m. belirtilen imar planlarının yürürlüğe girmesinden engeç üç ay içerisinde planı tatbik etmek için yapılan 5 yıllık imar programlarındaki amaçlara öncelik tanımak ve beldenin gelişme ve ihtiyaç durumuna göre gerekli olan miktarda arsayı konut yapılmasına hazır bulunduracak şekilde hareket edilmek zorundadır. (Yön. 5. m. 1f.)

Bunun yanında düzenleme alanı olarak seçilen sahanın müstakil imar adasından daha küçük olmamasına dikkat edilmelidir. Fakat istinaden imar adasından küçük alanlar da düzenleme sahası olarak seçilebilecektir.

Bu durumun yönetmelikteki ifadesi şöyledir:

- 1- Eğer imar adasının bir kısmı imar mevzuatına uygun olarak oluşmuşsa,
- 2- Bir kısmında birkaç taşınmazın ifraz ve tevhibi ile imar mevzuatına uygun oluşum sağlanabiliyorsa geri kalan parseller bir imar adası kadar olmasa da düzenleme sahası olarak belirlenebilecektir. (Yön. 5/4 m.)

Bunun yanında şunu da belirtmekte fayda vardır. Bir uygulama sahasının binalı ve binasız arsa ve arizelerden oluşmasının önemi yoktur.

B- Uygulama Alanının Sınırlandırılması

Yukarıda anlatılan şekilde uygulama alanı tespit edildikten sonra sınırlandırılması gerekmektedir. Çünkü sınırları belli edildiğinde çalışmalar daha düzenli olacak ve karışıklığı önleyecektir.

Düzenleme sınırı geçirilirken şu ilkelere riayet edilmesinde düzenlemenin amacı açısından fayda görülmektedir.

Öncelikle düzenleme sınırının yapılaşmış alanla irtibatlı ve bunun devamı olacak şekilde tayin edilmesi tercih edilmelidir. Aksi halde yapılaşmış alandan kabuk olarak işkana açılacak bir alanın yapılaşmış alanla irtibatı sorun olacaktır¹⁰.

9) Yön. 13. m. ile düzenleme sahalarının mal sahiplerinin talepleri ile belirlenebilmesi usulünü getirmiştir. Buna göre, imar planına ve 5 yıllık imar uygulama programlarına dahil olmak şartıyla düzenleme sahaları, mal sahiplerinin arsa payı oranı itibarıyla çoğunluğunun talebi ile tespit edilecektir. Fakat talep neticesinde karar yine belediye veya valiliklerce verilecektir. Bu durumda masrafları talepte bulunan mal sahipleri karşılayacaktır.

10) Yaran, V.; Arazi ve Arsa Düzenlemesi, Türkiye I. Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, ANKARA, 1987, s. 269.

Bununla birlikte tarım arazisinin elden çıkarılmaması yapılacak altyapının atıl kalınması için yakın zaman içinde yapılaşma ihtimali olmayan alanlar düzenleme sınırı dışında bırakılmalıdır¹¹.

Bu iki ilkedен başka üçüncü bir ilke de yönetmeliğin 7. m. ile belirtilmiştir. Buna göre düzenleme ile iskana açılacak sahanın imar planı ile getirilmiş park, otopark, yeşil saha ve umumi hizmet alanlarının sağlanmasında düzenlemeye giren parsellerden dengeli olarak alınacak düzenleme ortaklık payı (DOP) ile karşılanmasına dikkat edilecektir.

Bunun için şu şekilde bir yol izlenebilir. Öncelikle kamu hizmeti için ayrılacak kısım beldenin gelişme seyri gözönüne alınarak yaklaşık miktarda tespit edilir. Ardından imar adaları yüzölçümü yaklaşık olarak hesaplanır ve düzenlemeye dahil edilecek olan kadastro parsellerinin yüzölçümünün %35'i hesaplanır. Kadastro parsellerinden %35'lik kısım düşüldükten sonra kalan kısmın imar adalarındaki imar parsellerine tahsis edilen miktarlara yetip yetmeyeceği hesaplanacaktır. Ayrıca kadastro parsellerinden düşülen %35'lik kısmın da genel hizmet alanlarına ayrılması gerekli miktarı karşılayıp karşılamadığına dikkat edilecektir¹².

Burada unutulmaması gereken nokta bu şekilde hesaplanan miktarın (%35'lik kısmın) mutlaka genel hizmet alanlarına ayrılan yer miktarını tam karşılaması aranmayacaktır. Eğer kanun koyucu bunu amaçlamış olsaydı, 18. m. 4. f. ve Yön. 32 m.'ni sevk etmemesi gerekirdi. Çünkü bu iki madde de eksik kalan kısmın kamulaştırma veya belediyeye ait ve belediyeye devri mümkün hazine ve özel idare parsellerinin umumi hizmetlere tahsisi düzenlenmiştir.

İlkeleri bu şekilde belirledikten sonra sınırın nasıl geçirileceğini Yön. 6. m. şu şekilde belirtmiştir.

Öncelikle imar planlarında belirlenen düzenleme sınırları varsa bu durum dikkate alınacaktır. Eğer imar planında böyle bir sınır yoksa iskan sahasının bittiği yerlerde iskan sınırından geçirilecektir. İskan sahası içerisindeki yollarda ise yol ekseninden geçirilecektir.

Bunun yanında cami ve karakol yerlerinin dış sınırından, yeşil alan ve genel otopark alanlarının düzenleme ortaklık payı oranı (DOP) ve uygulamaya alınan parsel sınırına göre uygun görülecek yerinden düzenleme sınırı geçirilecektir.

Düzenleme sınırının bir parseli iki veya daha ziyade parçaya bölmesi halinde bu parçaların düzenleme sahası dışında kalan başka bir imar adasına girip girmediğine bakılacaktır. Eğer girmiyorsa sınır bu parçaları da içerisine alacak şekilde geçirilir. Giriyorsa zaten sorun yoktur. Parsel büyük ise ifraz yapılarak, düzenleme alanının sınırı ifraz sınırından geçirilecektir.

11) Ünal, Erol; İmar Planları Uygulamaları, ANKARA, 1994, s. 103.

12) Bıyık, Cemal; "Mevzuat ve Uygulamaların Işığında Arsa ve Arazi Düzenlemesinin Proje Çerçevesinde İncelemesi ve Karşılaşılan Problemler". 18. Made Uygulamaları, Seminer Tutanakları, ANKARA, 1990, sh. 27-29.

V- Hazırlık Çalışmaları

A- Gerekli Kayıt ve Haritaların Elde Edilmesi

Düzenlemenin hazırlık aşamasında öncelikle düzenlemenin kapsadığı alanda bulunan kadastro parsellerinin teknik ve hukuki yapısının bilinmesi faydalı hatta zorunludur.

Bu sebeple mahallinde bulunan Kadastro Müdürlüğünden pafta örnekleri istenecektir. Bununla beraber ilgili Tapu Sicil Müdürlüğünden de tapu kayıtlarının çıkarılması gerekecektir. Kayıtlarda ada ve parsel numaralarının, yüzölçümlerinin gayrimenkulün cinsi, malik ve malikleri (Malikleri varsa hisse oranları) mülkiyetten gayri aynı hakların açıkça belirtilmesine dikkat edilecektir.

Düzenleme sahasına ait harita yapımında veya düzenleme sahasına ait haritaların revizyona tabi tutulması halinde durum Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğüne bildirilecektir. Revizyon işlemi harita da bulunmayan yapı ve tesisler ve parselasyon sırasında dikkate alınması gereken bütün unsurlar haritaya teslim edilecektir. Bunun tersi bir durumda yani haritada bulunup da zeminde bulunmayan tesis ve yapılar harita üzerinde iptal edilecektir. Bunun dışında imar mevzuatı çerçevesinde korunması gerekli yapılar bu amaçla harita ve diğer belgeler üzerinde belirtilir¹³.

B- Uygulama Haritaların Hazırlanması ve İmar Adalarının Teşekkülü

Yön. 19. m.'nde belirtildiği üzere boyut değiştirmeyen şeffaf veya yarı şeffaf altlık bütünlemesi yapılmış halihazır haritalar veya yeni açılacak paftalar üzerine düzenleme alanındaki bütün detaylar cephe hatları yol genişlikleri korunması gereken yapılar çizim tekniğine göre düzenleme sahasına ait uygulama haritası hazırlanır.

Bu arada imar planının ruhuna aykırı olmamak kaydıyla yol genişliklerini değiştirmemek, komşu parsellere zarar vermemek şartıyla korunması mümkün olan yapılar için imar adalarının çizgileri kaydırılabilir. Fakat bu kaydırmanın geniş kapsamlı olmaması gerekir.

Böylece hazırlanan uygulama haritalarında kadastro adalarından ayrı olarak imar adaları oluşacaktır. Oluşan bu adaları kadastro adalarında en son numaralı adanın numarası takip edilerek numaralandırmak gerekir. Ancak önceden imar uygulaması yapılmış ve daha numarası verilmiş ise bu ada numarasından başlayarak numaralandırma işlemine devam edilir. (Yön. 20. m.)

Bu şekilde numaralandırılan adaların yerlerini ve ada numaralarını gösteren bir ada Anahtarı ve Ada Fihristi düzenlenir. Oluşan imar adalarının parsellenmesi aşamasında ise aşağıda belirtilen şekilde hareket edilmesi gerekir.

13) ÜNAL, Erol: A.g.e., sh. 97.

VI- Uygulama İşlemleri

A- İmar Adalarının Parsellenmesi

İmar adaları, imar planı ve imar yönetmeliğinin hükümleri dikkate alınmak suretiyle önce geçici olarak hazırlanır. (Yön. 35. m.)

Düzenlenen imar adalarının parsellere ayrılan kısmının yüzölçümü - Çünkü bir kısmı kamu hizmetleri için ayrılacaktır - ile her ada içerisine rastlayan kadaströ ve - daha önceden imar parseli oluşturulmuşsa - imar parsellerinin yeni yüzölçümleri toplamı karşılaştırılır. Yeni yüzölçümü karşılaştırılacaktır çünkü %35'lik bir kısmı DOP olarak belediye veya valilikce kamu hizmetine tahsis amacı ile alınmıştır.

Bu karşılaştırma sonunda kadaströ ve varsa imar parselleri karşılığı olarak hangi imar adası içinde yeni oluşan imar parsellerinin tahsis edilebileceği tespit edilir ve bir tahsis cetveli düzenlenir.

İmar adaları içerisinde yerleştirilen parsel sayısı ve her parselin yüzölçümü ile hangi kadaströ ve varsa önceden oluşmuş imar parselleri karşılığı olarak verildiği Ada Dağıtım Cetvelleri Üzerinde gösterilir. Çünkü düzenleme sonucu bir imar veya kadaströ parseli değişik yeni imar adalarında bulunan imar parsellerini karşılık olarak alabilecektir¹⁴.

Burada adı geçen tahsis cetveli ve gerekse ada dağıtım cetvelleri 18. m. uygulamasını gösterir yönetmelik ekinde gösterilmiştir.

Bu şekilde geçici olarak imar parselleri oluşturulduktan sonra Yön. 36. m.'nde belirtildiği üzere parsel keskin olarak ayrılır. Kadaströ veya varsa önceden oluşmuş imar parseline karşılık olarak verilecek olan ve %35 DOP düşüldükten sonra yüzölçümü belirlenen parsel hisseli bırakılmamak için sınırları plan ve yönetmeliğe aykırı olmamak kaydıyla cüzi miktarda kaydırılarak keskinleştirilir.

Arazi ve arsa düzenlemesi ile amaç sağlıklı kentleşmeyi sağlamak olduğundan meskün sahalarda teşkil edilecek parsel bir den fazla mevcut bina girmesini önlemek ve müstakil hale getirebilmek için düzgün imar parseli teşkilî yerine mevzuata uygun bina yapılabilecek parsellerde, kadaströ parsel sınırları imar parseli sınırı olarak alınabilir.

Bu şekilde imar adası içerisinde oluşturulan parsellere parsel numarası her ada için 1'den ve kuzeybatıdan başlayarak verilir. Bu parsel numarasının verilmesi ile kadaströ tespiti arasında verilmiş olan parsel numaraları iptal edilmiş olur. Aynı şey ada numaraları içinde geçerlidir.

18. m. Uygulama yönetmeliğinin 42. m. ile imar parsellerinin muhtelif kadaströ veya önceden oluşmuş imar parselinden hisselendirme suretiyle meydana gelmesi duru-

14) ÜNAL, Erol: A.g.e., sh. 98.

munda tescil yapılırken hissenin paydasının en fazla 2400 olacağı belirlenmiştir. Paydanın paya tam bölünmediği durumlarda bölümde elde edilen rakamda virgülden sonra gelen ilk üç basamağın esas alınacağı hesaplamalarda fark çıkması halinde ise hissedarlar arasında hisseleri oranında dağıtılacağı belirtilmiştir.

Paydanın 2400'ü geçmesi halinde, 2400 payda esas alınarak hisselendirme işlemi tayin edilecektir.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün 7.11.1985 tarih ve 1477 sayılı genelgesinde de belirtildiği gibi paydanın 2400 rakamına kadar olabileceği esası hisseli olan kadastro veya imar parsellerinin şuyulanmasından teşekkül eden imar parsellerinde pay ve paydalarının 20-30 haneli rakamlara kadar büyümesi sonucu tapu sicilinin anlaşılabilirliğinin kaybolmasının önlenmesi amaçlanmıştır.

B- Yapılara İlişkin Özellikler

3194 Sayılı İmar Yasasının 18. m.'nin 9. f.'nda belirtildiği üzere düzenleme sahasında bulunan ve plan ve mevzuata göre korunmasında mahzur bulunmayan yapılar ancak bir imar parseli içerisinde bırakılabilir. Aynı husus yönetmeliğin 10. m. b bendinde de "plan ve mevzuata göre korunması mümkün olan yapıların tam ve hissesiz olarak bir imar parseline intibakının..." sağlanması şeklinde ifade edilmiştir.

18. m., 9. f.'na göre tamamının veya bir kısmının plan ve mevzuata göre korunması mümkün görülmeyen yapılar ise birden fazla imar parseline de rastlayabilir. Madde devamında ise hisseli bir veya birkaç parsel üzerinde kalan yapıların bedelli ilgili parsel sahiplerince yapı sahibine ödenmedikçe ve aralarında başka bir anlaşma temin edilmedikçe veya şuyuu giderilmedikçe bu yapıların eski sahipleri tarafından kullanılmasına devam edileceğini belirtmektedir.

Birden fazla imar parseline rastlayan ve mevzuat açısından korunması mümkün olmayan yapıların bedeli parsel maliki veya malikleri tarafından ödenmekle yıkılabileceği 18. m.'nin 9. f.'nda açıkça ifade edildiği gibi, yargıtay mülga 6785 sayılı kanunun 42. m.'nde aynı şekilde bulunan ifade ile ilgili olarak verdiği 15.12.1982 tarih ve E. 181/760, K. 198/946 sayılı İBK'nda bu hususu daha açık bir şekilde ifade etmiş ve "Aksi görüşün kabulü halinde eski ve yıpranmış, ekonomik değeri az, sabit ib yapının, kendisinden çok daha değerli bir arsaya ilânihaye işgal etmesi ve arsanın sahipleri tarafından ekonomik amacına uygun olarak kullanılmasını engellemesi yolu benimsenmiş olur ki, böyle bir kabul ve uygulama iyiniyet kuralları ile bağdaşmaz." şeklinde karar vermiştir¹⁵.

6785 Sayılı kanunun konuya ilişkin 42/C m.'nin 2. f. 3194 sayılı kanunun 18. m. 9. f. ile aynı olduğundan bahsi geçen İBK'nın, bugün de uygulanması mümkün olup, zaten Yargıtay bu uygulamaya devam etmektedir¹⁶.

15) YKD. C.IX, s. 9. Eylül 1983, s. 1273.

16) YKD. C.XV, s. 10. Ekim 1989, s. 1381.

18. m. ile düzenlemeye tabi tutulan yerlerin ihtiyacı olan yol, meydan, park, otopark, çocuk bahçesi, yeşil saha, cami ve karakol gibi kamu hizmetlerinin ayrılan yerlere rastlayan yapılar belediye veya valilikce kamulaştırılmadıkça yıkılamaz.

C- Oluşan Parselasyon Planlarına İlişkin Özellikler

1- Parselasyon Planlarının Onayı ve İlanı: Parselasyon planları yukarıda izah edilen şekilde oluşturulduktan sonra Belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde Belediye encümeni, belediye ve mücavir alan sınırları dışında ise il idare kurulunun onayından sonra, 1 ay süre ile ilgili idarede asılır. Ayrıca mutad vasıtalarda duyurulur. Bu sürenin sonunda parselasyon planları ve ekleri kesinleşir, tescil için mahalli Tapu ve Kadastro İdaresine gönderilir.

2- Parselasyon Planlarının Kontrolü: Belediye veya Valilikce yapılan veya yaptırılan imar parselasyon planı ve ekleri encümen veya il idare kurulu tarafından onaylanıp kesinleştikten sonra kadastro teknik yönetmeliklerine ve izahnamelerine uygunluğu mahalli kadastro müdürlüklerince kontrol edildikten sonra tescil için ilgili tapu sicil müdürlüğüne gönderilir.

3- Parselasyon Planlarının Tescili: Tescil işlemi için tapu sicil müdürlüğüne gönderilen dağıtım cetvelleri kadastro veya varsa daha önceden oluşmuş imar parselinin bulunduğu tapu kütüğünün beyanlar hanesine kaydedilir ve sonra sırayla imar parsellerinin tescili yapılır.

Fakat tapu kütüğünün beyanlar hanesine kaydedildikten sonra, bu kaydın yevmiye numara ile DOP'na giden miktar tapu kayıt miktarından düşülecektir.

İmar parselasyon planları oluşumunda etkili olan belgelerle birlikte tescil talebi ile birlikte tapu sicil müdürlüğüne geldiğinde, tapu senedi düzenlenerek tescili yapılacaktır. Bu tescil sırasında malik ve mülkiyetten gayri aynı hak sahibi olanların talep ve muvafakatı aranmaz. Zaten 18. m.'nin 1. fı'ında "...re'sen tescil işlemi yaptırmaya..." belediye veya valilikler yetkili kılınmıştır.

D- Düzenleme Esnasında Tapu Sicilinde Yapılacak İşlemler ve Hisseli Satışlara Getirilen Kısıtlamalar

1- Tapu Sicilinde Yapılacak İşlemler: Belediye encümeni veya il idare kurulu kararı ile düzenlemeye giren kadastro parselleri mahalli tapu sicil müdürlüğüne bildirilerek kayıtlarında "imar düzenlenmesine" alındığının belirtilmesi istenir. (Yön. 29/1. m.) Tapu sicil müdürlüğü bu istem doğrultusunda parsellerin beyanlar hanesinde bu belirtmeyi yapar. Bu belirtme yapıldıktan sonra ilgili idare tarafından parsellerin ifraz ve tevhidine izin verilmeyecektir.

Burada 18. m. uygulama yönetmeliğinin 109 m. ile getirilen kat mülkiyeti esasını da açıklamakta fayda vardır.

İmar Parsellerinin Oluşturulması ve Dağıtımındaki Esaslar kenar başlığını taşıyan 10. m. c bendine göre kadastro parseli sahibine tahsis edilen miktarın bir imar parselinden küçük olması veya diğer teknik ve hukuki sebeplerle müstakil imar parseli verilememesi halinde;

İmar parselasyon planları ve imar durumunun belirlenmiş düzenleme alanlarında yapılacak binaların toplam inşaat alanı veya bağımsız bölüm adetleri belirtilen imar adaları veya parselleri kat mülkiyetine esas olmak üzere hisselendirilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus müstakil olarak imar parseli olamayacak nitelikteki miktarların hisselendirilerek ileride kat mülkiyetine geçilmesini ve kişilerin imar düzeninden yararlanmasının sağlanmasına yönelik bir düzenleme olmasıdır.

İmar ada veya parselinin yüzölçümü payda kabul edilerek, hisse sahiplerine ait DOP çıkarıldıktan sonra kalan yüzölçüm miktarları ise hisse kabul edilerek kat mülkiyeti uygulanmak üzere hisselendirme yapılacaktır.

Ana yapının veya yapıların inşaatı ve kullanılması gibi hususlarda 634 sayılı kat mülkiyeti yasası hükümleri cari olacaktır.

2- Hisseli Satışlardaki Kısıtlamalar: 3194 sayılı yasanın 18. m.'nin son fıkrası ile getirilen kısıtlama ile imar planı olmayan yerlerde her türlü yapılaşma amacıyla arsa ve parselleri hisselerle ayıracak özel parselasyon planları, satış vadi sözleşmeleri yapılamaz.

Fakat bu kısıtlama mutlak değildir. Bunun bir kısım istisnaları mevcuttur. Şöyle ki,

- a- Veraset yoluyla hisseli intikal işlemleri ve bu hisselerin aynen devri,
- b- İmar şuyulandırmasından doğan hisselendirme ve bunların aynen el değiştirmesi,
- c- Kat irtifakı veya kat mülkiyeti tesisinden bağımsız bölümlere arsa payı ayırmak,
- d- Tarım, turizm, sanayi ve depolama amacıyla yapılan hisselendirmeler,
- e- Cebri icra yoluyla satılanlar,
- f- Mahkeme ilamlarına dayanılarak ilam gereği hisse verme,
- g- Daha evvel satılmış hisselerin bölünmeden aynı miktarlarda devri,

Kısıtlamanın dışında kalmaktadır. Bu istisnalar dışında hisse karşılığı yer satılması halinde satan ve alan para cezası ile cezalandırılacaktır.

VII- Düzenleme Ortaklık Payı ve Kadastro Yapılmayan Yerlerde Hamur Kuralı Uygulaması

A- Düzenleme Ortaklık Payı Tanımı, Amacı ve Oranı

1- Tanımı: 3194 Sayılı Yasanın 18. m.'nin 2-7 f.'ları arasında ve yönetmeliğin 30, 31, 32, 33. maddelerinde düzenlenmiş olan DOP yönetmeliği 4. m.'nin e bendi şu şekilde tanımlanmıştır.

“Düzenlemeye tabi tutulan yerlerin ihtiyacı olan yol, meydan, park yeşil saha, genel otopark gibi umumi hizmetlere ayrılan ve tescile tabi olmayan alanlar ile cami, karakol yerleri ile ilgili tesisler için kullanılmak üzere düzenleme dolayısıyla meydana gelen değer artışları karşılığında düzenlemeye tabi tutulan arazi ve arsaların düzenlemeden önceki yüzölçümlerinden %35'e kadar düşülebilen miktar ve/veya zorunlu hallerde malikin muvafakatı ile tespit edilen karşılığı bedeldir.”

2 - Amacı: DOP'nda amaçlanan husus olarak öncelikle şunu söyleyebiliriz. Düzenleme sonucunda imar parseli haline gelen kadastro parsellerinin bu düzenleme sebebiyle (yol geçmesi, okul yapılması vs.) bir değer kazanmaları söz konusudur. Bu değer artışı idarenin yapmış olduğu bir faaliyet sonucu olmaktadır.

Bu yüzden ilgili idare düzenleme sonucu düzenlenen alandan bir pay almaktadır. Bu özellik yasanın 18. m. 2. f'nda “... düzenleme dolayısıyla meydana gelen değer artışları karşılığında...” ifadesi ile açıklanmıştır.

Düzenlemeye tabi tutulan yerlerdeki gayrimenkullerden düzenleme nedeniyle meydana gelen değer artışlarının karşılığı olarak DOP alınmış ise ayrıca değerlendirme resmi alınmayacaktır.

DOP'nda beklenen bir diğer amaç ise kamu hizmetlerine ayrılacak alanlar için gayrimenkul sağlamak ve bunu da en asgari düzeyde kamulaştırma bedeli ödeyerek yapmaktır¹⁷.

Alınan DOP'larının, düzenlemeye tabi tutulan yerlerin ihtiyacı olan yol, meydan, park, cami, karakol vs. gibi umumi hizmetlerden ve bu hizmetlerle ilgili tesislerden başka bir maksatla kullanılmayacağı yasanın 178 m. 3. f'nda açıkça belirtilmiştir. Yani alınan DOP bu amaçları gerçekleştirmek için kullanılacaktır.

Bu şekilde alınacak DOP'ndan, düzenlemeye tabi tutulan alanda kamu hizmeti için tahsis edilmesi gerekli olan yerlerin miktarı fazla olursa, bu durumda fazla kalan kısım kamulaştırma yoluyla tamamlanacak ve idare daha az kamulaştırma yaparak bu işlemleri tamamlamış olacaktır¹⁸.

3- Oranı: Bugün mevzuatımızda DOP oranı en fazla %35 olarak belirtilmiştir. Mülga 6785 sayılı imar yasasında ise bu oran %25 olarak belirlenmiştir.

Fakat burada 3194 sayılı yasanın 18. m. 2. f'nda belirtilen DOP % 35 olmakla birlikte bu düzenlemeye tabi tutulan her parselden mutlaka %35 oranında alınacağı anlamına gelmemektedir.

Yasada belirtilen %35'lik oran üst sınır olup, idare bu oranı geçmemek üzere takdir hakkını kullanacaktır.

Yani belediye veya valilikce düzenlemeye tabi tutulan alanda %35'in altında bir DOP oranı da belirlenebilecektir. %35'den düşük belirlenen DOP oranı ile %35 arasında kalan (örneğin %27 belirlenmesi halinde), kısım bedel olarak tahsil edilemeyecektir.

17) Yaran, Y.; A.g.e., s. 268.

18) Abama, Muhittin: İmar Kanunu Mevzuatı ve Uygulaması. 6. Baskı, ANKARA, sh. 401.

Danıştay 6. D'nin 1988/2044-1481 sayılı kararında bu şekilde aradaki farkın bedele dönüştürülmesinin söz konusu olamayacağı ifade edilmekte ve bu yorumun yasayı yanlış yorumlamak olacağı belirtilmektedir. "... Belediyenin DOP'nin en az %35 olacağı ve bu miktarda bedelsiz arsa terki sağlanamıyorsa farkın ödenmesinin istenmesinden yasanın belediyece yanlış yorumlanmasından doğan bir encümen kararı mevcuttur...!"¹⁹

Danıştay 18.3.1975 günü ve 75/1505-1614 Esas-Karar sayılı kararında da bu hususu belirtmiş ve şu şekilde ifade etmiştir: "Düzenlemeye tabi tutulan davacılara ait gayrimenkulden umumi hizmetlere ayrılan yerler için %25 oranında altında DOP alındığından... madde hükmüne aykırılık görülmemiştir."²⁰

Burada açıklığa kavuşturulması gerekli hususlardan biri de DOP'nın düzenlemeye tabi tutulan arazi ve arsaların düzenlemeden önceki yüzölçümleri üzerinden hesaplanacağıdır. Bu husus gerek 18. m. 2. f'nda gerekse DOP'nın tanımını yapan Yön. 4. m.'nde açıkça ifade edilmiştir.

4- DOP'nın Bedele Dönüşmesi: 18. m.'nin uygulanmasının gösterir yönetmeliğin 10. m.'ne göre.

a- Zemin durumu ve üzerindeki yapının özelliği nedeniyle DOP'nın alınmadığı bir durumun mevcut olması,

b- İlginin muvafakat etmesi

Şartlarının gerçekleşmesi halinde ve ayrıca müstakil inşaat elverişli olan kadastro parsellerine göre inşaat ruhsatı verilirken de DOP bedele dönüştürülebilecek, yani bedel olarak alınacaktır.

Düzenleme ortaklık payının bedele dönüşmesi durumunda 2942 sayılı Kamulaştırma Yasası hükümleri uygulanacaktır. 2942 sayılı Yasanın 37. m.'ne göre bedel takdirlerine ilişkin davalara adli yargı mahkemeleri bakacaktır²¹.

Burada son olarak şunu da belirtelim ki, DOP oranı umumi hizmetlere ayrılan yer miktarının DOP alınacak parsellerin düzenlemeye giren miktarları toplamına bölünmesi suretiyle bulunacaktır. Formülü aşağıdadır.

$$\text{Dop Oranı} = \frac{\text{Umumi Hizmetlere Ayrılan Yer}}{\text{Düzenlemeye Giren Miktar}}$$

B- DOP'nun Fazla Çıkan Miktarın Sağlanması

Yukarıda açıklandığı gibi DOP oranı en üst sınır olarak %35 olduğundan düzenleme sahasında umumi hizmetlere ayrılan miktarın, düzenlemeye giren yerlere oranı %35'den fazla olursa, yani düzenleme sahasında umumi hizmetlere ayrılan miktarın, düzenlemeye giren alan toplamının %35'nden fazla çıkması halinde, fazla olan ihtiyaç 18. m. f. ile açıklandığı üzere kamulaştırma yolu ile sağlanacaktır.

19) Danıştay Dergisi. Yıl 19, s. 74-75, 1989, s. 410.

20) Karagözoğlu, H.F.-Mumbuç, İ.M.: İmar Kanunu Uygulaması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları, ANKARA 1978, s. 506.

21) BİLGİN, Pertev: İdare Hukuku Dersleri "Kamulaştırma İstimval", İSTANBUL - 1996, sh. 3-10.

Yön. 32. m. ise bu miktarın %35 oranına düşürülmesi için önce varsa bu düzenleme sahasındaki belediyeye ait arsaların bu işe yani umumi hizmetlere tahsis edileceğini belirtmektedir.

Bunlar yetmediği takdirde bu sahada yeni düzenleme sahasında, belediyeye devri mümkün olan hazine ve özel idare mülkiyetindeki parsellerden yol, meydan, park, yeşil saha, otopark, toplu taşıma istasyonu ve terminal gibi umumi hizmetlere rastlayan kısımlarının belediyeye devirleri sağlandıktan sonra, bu maksatlar için yeniden tahsisi kabul edilmektedir.

DOP oranının %35'in altına çekilmesine bunlar da yetmediği takdirde, 18. m. 4. f'nda açıklanan kamulaştırma işlemleri yapılacaktır. Fakat kamulaştırma işleminde Yön. 32. m. ile öngörülen sıraya riayet edilecektir.

1- Kadastro parsellerinin yözölçümü en büyük olanından başlamak üzere, müstakim imar parselleri verildikten sonra arda kalan miktarları,

2- Alanları en küçük bir imar parseli alanının 1/4'ndan daha küçük olan kadastro ve varsa imar parsellerinin en küçüğünden başlanarak yeteri kadarı,

3- Tamamı yol, meydan, pak, yeşil saha, genel otopark, cami, karakol gibi umumi tesislere isabet eden kadastro ve imar parsellerinin yeteri kadar kamulaştırılarak DOP oranı %35'in altına çekilmeye çalışılacaktır.

Bütün bu işlemler tamamlandıktan sonra düzenleme sahasına giren beher parseli ait DOP'nın, varsa kamulaştırma veya bağış miktarı ile imar parseli olarak tahsisi gereken miktarı göstermek üzere özet cetvelleri düzenlenir.

C- Kadastro Yapılmayan Yerlerde Arazi ve Arsa Düzenlemesi

Bu konu yönetmeliğinin 38. maddesinde belirlenmiş olup, kadastro yapılmayan yerlerde arazi ve arsa düzenlemesi işleri;

1- Halihazır haritanın yapım veya revizyonunda, mülkiyet sınırları da beraber ölçerek imar parselyon planına işlenir. Halihazır haritalar kadastro haritası teknik niteliğini taşır.

2- Tapu kaydına dayalı mülkiyet sınırlarında anlaşmazlık ve bu sınırların çevrelediği alan ile tapu kaydı arasında yanlış anlaşılma sınırlarını aşan farklar yoksa, mal sahiplerinin kabulü halinde, mevcut sınırlar kadastro durumu gibi kabul edilerek tapu haritası yapılabilir ve bu haritalar imar uygulaması için kullanılır.

3- İmar planında belirtilen adların ve umuma ayrılan yerlerin içinde kalan taşınmaz malların yözölçümünün tapu sicilinde (zabıt defterinde) yazılı miktara kadar veya daha az çıkması halinde (miktarı yazılı olmayanlar dahil) sınırlarda anlaşmazlık yoksa, 2644 sayılı tapu kanununun 31. ve 32. m.'leri gereğince bu yerlere ait halihazır haritalardan da yararlanılarak ve mahalli kadastro müdürlüklerince öncelikle bu taşınmaz mallar tapu haritasına bağlanarak arazi ve arsa düzenlemesi yapılabilir.

Bu yer içindeki hazine, belediye ve diğer kamu kuruluşlarına ait taşınmaz mallar tapu da kayıtlı olsun veya olmasın, talep halinde yukarıdaki esaslara göre tapu haritasına bağlanabilir.

4- Mahkeme ilâmı ile yapılan tesciller haritaya bağlanmış ise bu haritalardan yararlanılabilir.

Sonuç

İmar mevzuatımızda uzun bir geçmişe sahip olan ve gittikçe genişletilen arazi ve arsa düzenlemesine ilişkin kurallar, kentleşme açısından özellikle düzenli ve sağlıklı kentleşmenin sağlanmasında kamu güçlerinin elinde bulunan en önemli yetkilerden biridir.

Fakat uygulamada ve teorik olarak özellikle DOP ile ilgili tereddütler vardır. DOP'nın örtülü bir şekilde kamulaştırma yapmak amacıyla kullanılmaması için DOP oranının belirlenmesi ile ilgili yeni düzenlemeler getirilmelidir. Özellikle düzenleme sırasında meydana gelen değer artışının karşılığı olarak alınan DOP'nın değer artışına eşit ya da eşdeğerli olmasına dikkat edilmelidir. Bu dikkati gösterecek olan da düzenlemeyi yapan idare olacaktır.

Bunun yanında DOP'nın bedele dönüştürülmesinde ilgilinin muvafakatı şartının aranması da arazi ve arsa düzenlemesinin zorlayıcılığı ve etkin uygulanması amacı ile bağdaşmamaktadır. Siyasi saiklerle getirildiği anlaşılan bu hükmün ıslah edilerek (Yön. 10. m.) etkin uygulamanın sağlanması faydalı olacaktır.

DOP'nın uygulanmasında çeşitli dönemlerde haksızlıkların ortaya çıktığı ve DOP'ndan dolayı mevcut yerini kaybeden, değerli yerlerin ise siyasi ve maddi çıkar uğruna el değiştirdiği görülmektedir. Bu durumda giderilmesi DOP'nın daha sağlıklı uygulamayla beklenen sonuca ulaşılabileceği beklenebilir.

Arazi ve Arsa düzenlemesi teknik bir çalışma gerektirmektedir. Bu yüzden kent plancısına, mimara, haritacıya ve kadastrocunun birlikte çalışarak gerçekleştirebileceği bir özellik arz etmektedir. Yapılacak çalışmaların olumsuz sonuç doğurmaması bu tür çalışma yapılmasına bağlıdır.

KAYNAKLAR

ABAMA Muhittin: İmar Kanunu Mevzuatı ve Uygulaması 6. Baskı - ANKARA

ARTUKMAÇ, Sadık: Türk İmar Hukuku, ANKARA - 1976.

BIYIK Cemal: 18. Madde Uygulama Semineri Tutanakları, ANKARA - Ekim 1990.

BİLGİN Pertev: İdare Hukuku Dersleri, Kamulaştırma İstimval, İSTANBUL - 1996.

DANIŞTAY DERGİSİ: Sayı 74-75, 1989.

KARAGÖZLÜ H. F-MUMBUÇ, İ.M.: İmar Kanunu Uygulaması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları, ANKARA - 1978.

KELEŞ Ruşen: Kentleşme Politikası, ANKARA - 1990.

ÜNAL Erol: İmar Planları Programları Uygulamaları, ANKARA, 1994.

YARAN Y.: Arazi ve Arsa Düzenlemesi, Türkiye 1. Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, ANKARA - 1987.

YARGITAY KARARLARI DERGİSİ, C. IX, C. XV.

YAVUZ, F., KELEŞ, R., GERA, C.: Şehircilik, Sorunlar-Uygulama ve Politika, ANKARA - 1973.

YILDIZ, Nazmi: Arazi ve Arsa Düzenlemesinde Eşdeğerlilik ve Eşitlik İlkelerinin Karşılaştırılması, Türkiye 1. Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı ANKARA - 1987.

Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Organları YÖNETİM KURULU

- Başkan :** Kâmil ÖZDEMİR
Pankobirlik Genel Müdürü
- Başkan Yardımcısı :** M. Nedim YILMAZ
TİGEM - Daire Başkanı
- Muhasip Üye :** Turhan GEVREK
Pankobirlik Genel Müdürlüğü Muhasebe Müdürü
- Üye :** Doç. Dr. Burhan AYKAÇ
G.Ü. İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi
- Üye :** Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ
G. Üni. İİBF İşletme Bölümü Öğretim Üyesi
- Üye :** Prof. Dr. Celâl ER
A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** Nurettin HAZAR
Türk Kooperatifçilik Kurumu Eski Başkanı
- Üye :** Yıldırım ÖZGEN
T. Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri
Merkez Birliği Müfettişi
- Üye :** İlhan YILDIRIM
Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel
Müdürlüğü Uzman

DENETLEME KURULU

- Başkan :** Rıza KOZANOĞLU
Pankobirlik Genel Müdür Yardımcısı
- Üye :** H. Turgut ÖZDENER
Emekli
- Üye :** Nail TAN
Kültür Bakanlığı Türk Halk Müziği Korosu Uzmanı

◆ Vakıf organlarının üyelerinin isimleri Soyadı sırasıyla yazılmıştır.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMUNUN YAYINLARI

KDV DAHİL FİYATI
(1997 Yılı için)

1-	1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun Uygulanmasında Kooperatiflerin Durumu ve Sorunları (VII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğler)	120.000
2-	Kooperatif Şirketler (Yayın No. 30)	60.000
3-	Çeşitli Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları (Yayın No. 34)	120.000
4-	Kooperatifçilik ve İlkokul (Yayın No. 38)	60.000
5-	Kooperatifçilik Bilgisi (Yayın No. 40)	90.000
6-	Büyük Mağazacılık ve Tüketim Kooperatifçiliği (Yayın No. 41)	120.000
7-	Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler Karşısında Türkiye'de Kooperatifçilik Politikası IX. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi-Tebliğler (Yayın No. 42)	75.000
8-	Türk Kooperatifçiliği Üzerine Düşünceler (Yayın No. 43)	120.000
9-	X. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi - Tebliğler (Yayın No. 44)	120.000
10-	Atatürk ve Kooperatifçilik (Yayın No. 45)	90.000
11-	The Co-operative Movement In Turkey And Its Exposed Developmer.t (Yayın No. 46)	90.000
12-	Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve Vergi Sorunları (Yayın No. 47)	120.000
13-	Türkiye Ekonomisinde Tarımsal Amaçlı Kooperatifçilik İşletmeleri (Yayın No. 48)	180.000
14-	Kooperatiflerin Dış Ticaret Açısından Millî Ekonomiye Katkıları (Yayın No. 49)	180.000
15-	Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Yönetim (Yayın No. 50)	120.000
16-	Çorlu İlçesi Seymen Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Grup Tanımının Ekonomik Analizi (Yayın No. 52)	120.000
17-	Vakıflar Tüzüğü (Yayın No. 53)	60.000
18-	Karınca Dergisi Kooperatifçilikle İlgili Bibliyografya (Yayın No. 55),	120.000
19-	XI. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi - Tebliğler (Yayın No. 57)	180.000
20-	XI. International Turkish Cooperative Congress-Papers (Yayın No. 59)	180.000
21-	Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri (Yayın No. 60)	180.000
22-	Tarımsal Üretimde Kooperasyon ve Türk Tarımına Uygulanabilirliği (Yayın No. 61)	120.000
23-	Marketin Functions On Foreign Trade In Turkey And In The United States Of America (Yayın No. 63)	180.000
24-	"Dünyada Mekan" Konut Kooperatifleri-Seminer-Tebliğleri (Yayın No. 64)	120.000
25-	"Altın Bilezik" Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri - Seminer Tebliğleri (Yayın No. 65)	120.000
26-	"Bir Lokma Bir Hırka" Tüketim Kooperatifleri - Seminer Tebliğleri (Yayın No. 66)	120.000
27-	XII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi - Tebliğler (Yayın No. 67)	180.000
28-	XII. International Turkish Cooperative Congress-Papers (Yayın No. 68)	180.000
29-	Türkiye'de Tüketim Kooperatiflerinin Bugünkü Durumu, Alınması Gereken Tedbirler - Araştırma (Yayın No. 70)	180.000
30-	Anadolu Basınında Kooperatifçilik (Yayın No. 71)	160.000
31-	Bütün Değişiklikleriyle Kooperatifler Kanunu (Yayın No. 72)	150.000
32-	Türkiye'deki Sendikalar Faaliyetleri İçindeki Tüketim Kooperatiflerinin Durumu ve Gelişme İmkânları - Araştırma (Yayın no. 73)	180.000
	Yeni Seminer Tebliğleri - (Kooperatifçilik Dergisi Özel Sayısı)	150.000
33-	Türkiye'deki Kooperatiflerin Avrupa Topluluğu Bünyesine Entegrasyonu - Seminer Tebliğleri (Yayın No. 74)	120.000
34-	"Kooperatifler ve Özelleştirme" Seminer Tebliğleri (Yayın No. 75)	120.000
35-	XIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Türkçe Tebliğler (Yayın No. 76)	180.000
36-	XIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi-İngilizce/Almanca Tebliğler (Yayın No. 77)	210.000
37-	Kooperatif Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu (Yayın No. 78) (1991 Yılı)	240.000
38-	1992 Kooperatifçilik Yıllığı (Yayın No. 80)	270.000
39-	XIV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Türkçe Tebliğleri (Yayın No. 81)	270.000
40-	XIV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi İngilizce/Almanca Tebliğleri (Yayın No. 82)	270.000
41-	Millî Hakimiyetin İktisadi, Sosyal ve Kültürel Temelleri Sempozyumu Tebliğler (Yayın No. 83)	180.000
42-	1993 Kooperatifçilik Yıllığı (Yayın No. 84)	600.000
43-	1994 Kooperatifçilik Yıllığı (Yayın No. 85)	600.000
44-	XV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Türkçe Tebliğler (Yayın No. 86)	600.000
45-	XV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi İngilizce/Almanca Tebliğler (Yayın No. 87)	600.000

DERGİLER	KARINCA	KARINCA KARDEŞ	KOOPERATİFÇİLİK	COOPERATION IN TÜRKİYE
Adet (TL)	200.000	Karınca'nın Eki	400.000	750.000
Adet \$	2	olup parasızdır.	4	8
Adet (DM)	3		4	12
Yıllık (TL)	2.000.000		1.500.000	1.500.000
	(12 sayı ve Karınca Kardeş)		(4 sayı)	(2 sayı)

Yayın İsteme Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Cad. No. 38/A
06420 Kızılay/Ankara

Tel : (312) 431 61 25 - 431 61 26

Faks : (312) 434 06 46

Yayın Bedeli yatırmak için Banka Hesap No: T.C. Ziraat Bankası Kızılay Şb. 304400/4-5 - ANKARA

Not: PTT ile kitap yayın isteyenlerin; PTT masrafı dahil yayın bedelini hesabımıza yatırdıklarına dair makbuzlarını talep dilekçelerine eklemeleri gereklidir. (Beher kitap için PTT gideri: 30.000 TL.)